Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

на тему: «УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ПІД МОЖЛИВІ ВТРАТИ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ»

Виконав: студент V курсу, групи МОА-23
8.03050901 «Облік і аудит» (спеціалізація
«Облік і аудит в управлінні банками»)
Абрамова С. М.
Керівник: Коренєва О. Г.
Рецензент: Болдушенко Л. В.

Суми – 2013 року

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 150 сторінок, 41 таблицю, 10 рисунків, список використаних джерел з 90 найменувань, 21 додаток.

Багаторічна банківська практика сформувала різні способи забезпечення нормального функціонування банківської системи, одним з яких є формування резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями. В контекстні гармонізації вітчизняної практики обліку спеціальних резервів з міжнародними стандартами фінансової звітності відбулись зміни в нормативно-правових актах, які регламентують дане питання. З огляду на це, банки повинні забезпечити належну організацію обліку та контролю формування і використання резервів під можливі ризики за активними операціями банків.

Предметом дослідження є теоретико – методичні засади та практичні аспекти організації обліку і контролю формування та використання резервів для покриття ризиків за активними операціями банку.

Об’єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі формування і використання спеціальних резервів під можливі втрати за активними операціями.

Мета дипломної роботи полягає у виявленні проблем, пов’язаних з організацією обліку і контролю формування та використання резервів, розробці методичних підходів та практичних рекомендацій щодо їх вирішення, а також оцінка стану охорони праці та безпеки життєдіяльності на досліджуваному об’єкті.

Завдання роботи:

– розглянути сутність резервів для покриття ризиків за активними операціями;

– вивчити механізм формування та використання резервів відповідно до вітчизняної нормативно-правової бази та міжнародних стандартів;

– проаналізувати теоретичні засади організації обліку і контролю спеціальних резервів;

– провести аналіз формування та використання резервів за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»;

– охарактеризувати забезпечення процесу створення та використання резервів в ПАТ АБ «УМОВНИЙ», його контроль;

– запропонувати напрямки удосконалення організації обліку та контролю формування і використання спеціальних резервів під можливі втрати за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»;

– охарактеризувати організацію та управління охороною праці в банку;

– провести аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці та розглянути особливості забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях у ПАТ АБ «УМОВНИЙ».

За результатами дослідження запропоновано методичні підходи до складання розділу Положення про облікову політику, що регламентує процедури обліку спеціальних резервів. Сформовано практичні рекомендації щодо розрахунку резерву за кредитами з урахуванням забезпечення.

Результати дослідження можуть бути використані банками України для покращення організації обліку та контролю формування і використання спеціальних резервів, підвищення достовірності фінансової звітності. Пропозиції з розробки облікової політики взяті на апробацію в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» (Довідка про впровадження № 013116).

Окремі результати дослідження були представлені на XVI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє» (м. Суми, 2013 р.), опубліковано тези на тему: «Відмінності національної та міжнародної практики формування резервів за кредитними операціями банків України».

Ключові слова: банк, резерв, забезпечення, облікова політика.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Дипломна робота

на тему: «УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ПІД МОЖЛИВІ ВТРАТИ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ»

освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

Виконав: студент 5 курсу, групи МОА-23
спеціальності 8.03050901 «Облік і аудит»
(спеціалізація «Облік і аудит в управлінні банками»)
Абрамова С. М.

Керівник: к.е.н., доцент Коренєва О. Г.
Консультант: к.е.н., доцент Турченюк Т. В.

Суми – 2013 року

ЗМІСТ

ВСТУП……..... 9

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ ……... 12

1.1 Сутність та значення формування резервів під можливі втрати за активними операціями банків …..... 12

1.2 Методичні аспекти обліку формування і використання спеціальних резервів …….. 18

1.3 Організація контролю за формуванням та використанням резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями ……... 30

Висновки до розділу 1……..... 34

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ЗА АКТИВНИМИ ОПРЕАЦІЯМИ ПАТ АБ «УМОВНИЙ»..... 37

2.1 Загальна економічна характеристика діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ»……..... 37

2.2 Аналіз стану формування та використання резервів під можливі збитки за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»…… 44

2.3 Організація обліку формування і використання спеціальних резервів у ПАТ АБ «УМОВНИЙ»…….. 49

2.4 Організація контролю формування та використання спеціальних резервів в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»…… 56

Висновки до розділу 2……..... 63

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ ……..... 65

3.1 Удосконалення облікової політики ПАТ АБ «УМОВНИЙ» щодо формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями … 65

3.2 Пропозиції щодо врахування забезпечення при визначенні розміру резерву під можливі збитки за кредитними операціями……..... 74

Висновки до розділу 3……..... 85

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ У ПАТ АБ «УМОВНИЙ»…….. 87

4.1 Система управління охороною праці в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»……..... 87

4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в банку……..……..... 91

4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях у ПАТ АБ «УМОВНИЙ»……..... 95

Висновки до розділу 4……..... 97

ВИСНОВКИ……..…..... 98

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 102

ДОДАТКИ…… 113

ВСТУП

Банки є важливими учасниками ринку: від стабільності та ефективності їх діяльності істотною мірою залежить стан економіки в цілому. Багаторічна банківська практика сформувала різні способи забезпечення нормального функціонування банківської системи, одним з яких є формування резервів з різним призначенням. Чільне місце серед резервів посідають резерви для покриття можливих збитків за активними операціями, оскільки ці операції становлять основу діяльності банків.

Нові підходи до формування резервів за активними операціями, встановлені в положенні «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затвердженому постановою Правління НБУ № 23 від 25 січня 2012 року, потребують адекватного відображення операцій, пов'язаних зі спеціальними резервами в обліку та відповідного організаційного забезпечення, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження. Основним документом банку, що визначає порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності є Положення про облікову політику, саме в ньому має бути визначена методика обліку формування та використання резервів під можливі втрати за активними операціями для конкретного банку. З огляду на це, постає необхідність розробки методичних підходів до складання даного розділу. Зміни в нормативно-правових актах потребують внесення коригувань у внутрішньобанківські положення, так, зокрема, останні зміни стосувались порядку врахування забезпечення при розрахунку резерву.

Важливою складовою трудового процесу банківського працівника є забезпечення необхідними умовами праці. Відповідно набуває актуальності дослідження стану охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях банку.

Метою дипломної роботи є виявлення проблем, пов'язаних з організацією обліку і контролю формування та використання резервів, розробка методичних

підходів та практичних рекомендацій щодо їх вирішення, а також оцінка стану охорони праці на досліджуваному об’єкті.

Відповідно до зазначеної мети було поставлено та вирішено такі основні завдання:

– розглянути сутність резервів для покриття ризиків за активними операціями;

– вивчити механізм формування і використання резервів згідно з вітчизняною нормативно-правовою базою та міжнародними стандартами;

– проаналізувати теоретичні засади організації обліку і контролю спеціальних резервів;

– провести загальноекономічну характеристику ПАТ АБ «УМОВНИЙ»;

– здійснити аналіз формування та використання резервів під можливі втрати за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»;

– охарактеризувати забезпечення процесу створення та використання резервів в ПАТ АБ «УМОВНИЙ», його контроль;

– запропонувати напрямки удосконалення організації обліку та контролю формування і використання спеціальних резервів під можливі втрати за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»;

– охарактеризувати організацію та управління охороною праці в банку;

– провести аналіз небезпечних та шкідливих факторів умов праці у ПАТ АБ«УМОВНИЙ»;

– розглянути особливості забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях у ПАТ АБ «УМОВНИЙ».

Об’єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі формування і використання спеціальних резервів під можливі втрати за активними операціями.

Предметом дослідження є теоретико – методичні засади та практичні аспекти організації обліку і контролю формування та використання резервів для покриття ризиків за активними операціями банку.

Для написання дипломної роботи використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія) та конкретно-наукові методи, зокрема спостереження, експеримент, використання абсолютних та відносних статистичних показників, метод інтерв'ю з персоналом банку, табличного та графічного зображення даних.

Інформаційну базу для написання роботи становили нормативні та законодавчі акти, що регламентують діяльність банків, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності, теоретичні розробки, статті науковців, публікації в мережі Інтернет, внутрішньобанківські положення, фінансова звітність та інформаційні сайти ПАТ АБ «УМОВНИЙ», матеріали співбесіди з банківськими працівниками.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ В БАНКАХ УКРАЇНИ

1.1 Сутність та значення формування резервів під можливі втрати за активними операціями банків

Дослідження питання формування резервів під можливі втрати за активними операціями, на нашу думку, слід почати з розгляду сутності окремих складових визначеного об’єкту дипломної роботи, таких як «активні банківські операції», «можливі втрати за активними банківськими операціями», «корисність активів», «зменшення корисності активів». Розгляд загальних визначень даних понять наведено у додатку А, проте дані категорії потребують певного уточнення з огляду на необхідність формування спеціальних резервів.

Основним нормативним документом, що регламентує питання формування спеціальних резервів є положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 (далі – Постанова № 23). В даному положенні активні банківські операції визначаються як операції, спрямовані на розміщення банківських ресурсів, які обліковується за активними балансовими або позабалансовими рахунками [65].

За умов відсутності політико-економічної стабільності в країні, постійно змінюваного законодавства, мінливості ринку, недобросовісності його учасників, недостатнього професіоналізму працівників банк може не отримати очікуваного ефекту від здійснюваної діяльності. Зазначені обставини зумовлюють певний ризик проведення операцій, який для нормального функціонування банків повинен мати певні джерела та механізми покриття.

В загальному випадку ризик – це невпевненість, небезпека виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошових коштів, здоров'я або самого життя внаслідок випадкових змін умов економічної діяльності, несприятливих обставин [82,С.45].

З точки зору банку, ризик є потенційною можливістю недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку через несприятливий вплив зовнішніх чи внутрішніх факторів. Ці збитки можуть бути прямими (втрата капіталу або доходів) або непрямими (накладання обмежень на здатність установи досягти своїх бізнес-цілей). Зазначені обмеження будуть стримувати здатність банків здійснювати свою поточну діяльність або використовувати можливості для розширення бізнесу [25]. Відповідно постає проблема виникнення можливих втрат за активними операціями (табл. А.2), тобто недоотримання банком очікуваної вигоди від розміщення ресурсів. Наприклад, збитком для банку буде як повне, так і часткове неповернення кредиту та/або процентів за ним. Одним зі способів зменшення негативних наслідків ризику банківських операцій є формування резервів.

Виходячи зі ступня ризику розміщення банком коштів за різними напрямками, спеціальний резерв формується під всі види кредитних операцій, операції з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, операції з придбання цінних паперів, інші активні банківські операції, зокрема дебіторську заборгованість, включаючи нараховані доходи за усіма зазначеними операціями [65]. В подальшому, використовуючи поняття «активні операції» слід мати на увазі саме ці операції.

Таким чином, активними банківськими операціями, які потребують формування резервів слід вважати операції з розміщення коштів банку у напрямки діяльності, що мають високу ймовірність недоотримання доходів в результаті несприятливого впливу внутрішніх або зовнішніх факторів.

Оскільки банк, незважаючи на наявність ризику, здійснює вищезгадані операції, то доцільно стверджувати, що вони мають певну корисність для нього. Під корисністю активів пропонуємо розуміти здатність активу приносити

економічні вигоди (дохід). Відповідно, якщо внаслідок певних чинників ця здатність знизилась, то відбулось зменшення корисності активу. Нормативним визначенням зменшення корисності активу є: втрата економічної вигоди в сумі перевищення балансової вартості фінансового активу над сумою очікуваного відшкодування, що спричинена однією або кількома збитковими подіями, які відбулися після первісного визнання фінансового активу і мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за ними [1].

Як вже було зазначено, основним способом покриття ризику активних операцій є формування спеціального резерву, тому доцільно розглянути також такі поняття як «банківський резерв», «спеціальний резерв», «формування резервів» та «використання резервів».

Поняття резерву є досить широким. Взагалі резервом вважається запас чого-небудь, який спеціально зберігається для використання в разі потреби [8], це джерело, з якого можуть бути використані ресурси у випадку крайньої необхідності [1]. Вчений-економіст, професор Бичков В. П. визначає економічний зміст резервів як елемент системи економічних відносин, створення яких зумовлене господарською діяльність суб'єкта, а також будь-якими ймовірними несприятливими, надзвичайними обставинами або подіями; як частину матеріальних та/або фінансових ресурсів, які тимчасово виключені з господарського обороту і перебувають в запасі для покриття можливих чи очікуваних витрат або збитків [85,С.21].

Дані таблиці А.3 свідчать, що термін «банківські резерви» є збірним поняттям, яке включає обов'язкові резерви, резерв страхування вкладів фізичних осіб, резерв під знецінення цінних паперів та інвестиції, резерв під дебіторську заборгованість, резерв майбутніх витрат, платежів та збитків, загальні та спеціальні резерви. З огляду на тему дослідження, детальної уваги заслуговує останній вид резервів, тобто резерви для покриття ризиків за активними операціями. Слід зауважити, що дані резерви мають на меті покриття в першу чергу кредитного ризику – ризику того, що одна сторона контракту за фінансовим інструментом завдасть фінансових збитків іншій

стороні внаслідок невиконання своїх зобов'язань, а також ринкового ризику – ризику того, що майбутні грошові потоки за фінансовим інструментом або справедлива вартість коливатимуться внаслідок змін ринкових цін [31].

В Банківській енциклопедії зазначається, що резерви під втрати за активними операціями – це резерви під можливі збитки внаслідок проведення активних операцій, які мають певну ймовірність виникнення [1].

Згідно з Постановою № 23 до спеціальних (оціночних) резервів належать резерви для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, які зменшують балансову вартість активів і необхідність формування яких спричинена зменшенням корисності таких активів [65].

В постановах Правління Національного банку України № 104 від 15.03.2004 р. «Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» та № 361 від 02.08.2004 р. «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» (далі – Постанова № 104 та Постанова № 361) зазначається, що резерви під втрати за активними операціями – це частина вартості негативно класифікованих активів, яку банк з певним рівнем достовірності, на основі попереднього досвіду, може вважати втраченою і відтак відносить на витрати своєї діяльності [25].

Розглянувши визначення поняття «резерви», ми погоджуємось з думкою Хімчук Г.О., яка вважає, що використання терміну «резерви» відносно відшкодування втрат за активними операціями дещо неадекватне, тому що він неправильно тлумачить економічне значення створення резервів. Насправді в банку фактично не створюється резерв як запас вартості, а, навпаки, резерв свідчить про визнання банком можливих втрат за проблемними позичками. Тому пропонується вважати процедуру створення банком додаткових коштів для відшкодування втрат за активними операціями не як процес формування резервів на можливі втрати, а як процес визнання втрат в результаті зниження вартості (знецінення) банківських активів [80]. Проте необхідно зазначити, що як міжнародні, так і національні регулятори використовують саме термін

«резерви» при розробці норм і методик, рекомендованих для дослідження банками при організації процесів управління активними операціями.

Фактично, з певною умовністю, можна стверджувати, що формування резерву відбувається за рахунок нерозподіленого прибутку банку. Таким чином, необхідність формування резервів зумовлена ризикованістю здійснення діяльності, а також необхідністю рознесення даних ризиків у часі, тобто витрати відображаються поступово протягом року та строку проведення активної операції. Зазначені резерви створюються з метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків, а також запобігання ризику неповернення заборгованості банку. Слід зазначити, що спеціальні резерви грають вагому роль у формуванні оподатковуваного прибутку банків. Так, вивільнення резервів дасть можливість відобразити більший обсяг прибутку, з іншого боку можливо зменшити розмір прибутку визнавши активи за низькою категорією якості.

Отже, на нашу думку, сутність резервів для відшкодування можливих збитків за активними операціями найбільш повно розкривається в Постановах № 104 та № 361. Визначення, наведене в Постанові № 23 більшою мірою характеризує спеціальні резерви з метою бухгалтерського обліку.

Підсумком здійснення операції, за якою було сформовано резерв, буде зменшення спеціального резерву двома способами. Перший спосіб передбачає зменшення внаслідок списання безнадійної заборгованості, тобто покриття непередбачених збитків. Іншим варіантом є зменшення в результаті повного виконання боржником умов договору (частковим випадком є відновлення корисності активу).

Пропонуємо усвідомити важливість формування спеціальних резервів за допомогою розгляду стану створення даних резервів в банківській системі України на підставі даних наведених на рисунку 1.1. З рисунку видно, що на 01.01.2010 р. випереджаючими темпами відбувалось зростання резервів порівняно з активами. Проте незважаючи на значне зростання розмірів активів на 01.01.2011 р. обсяг спеціальних резервів підвищився несуттєво.

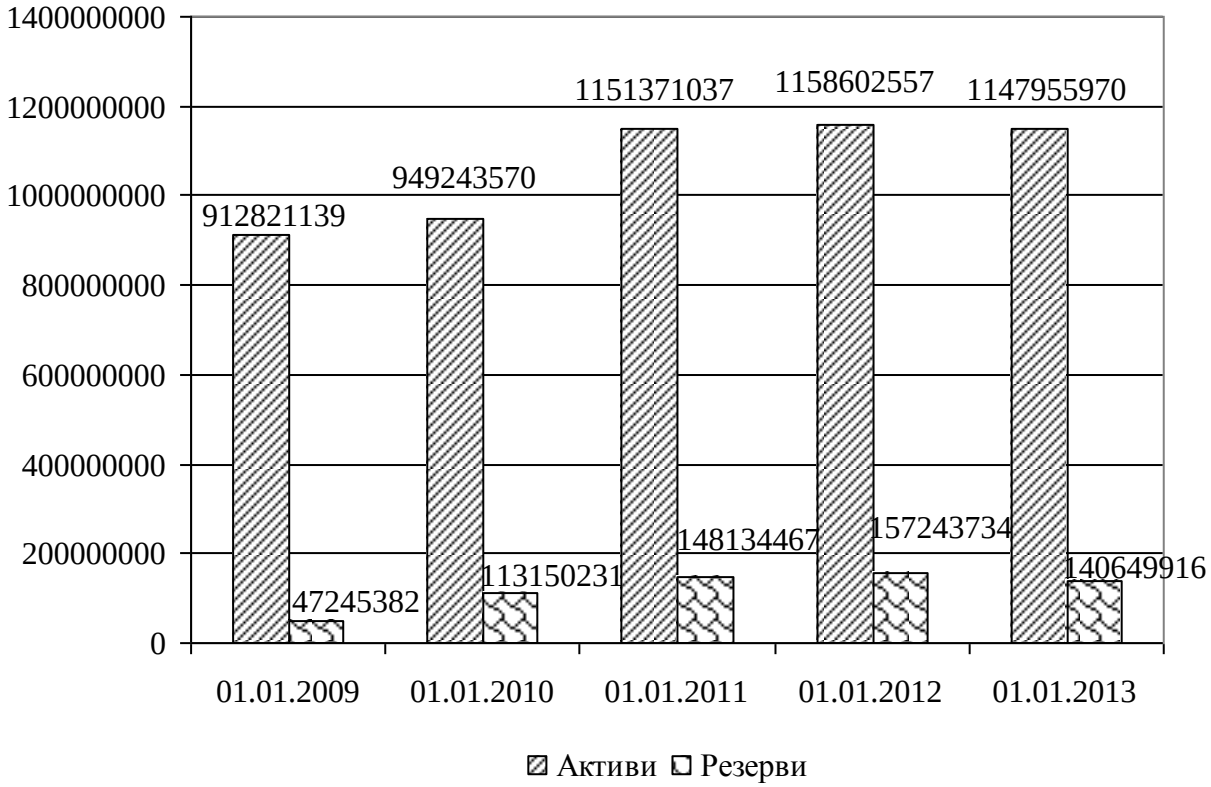

Рисунок 1.1 – Динаміка обсягів активів та спеціальних резервів в банківській системі України з 01.01.2009 р. по 01.01.2013 р., у тис. грн.

Однаковими темпами відбулось зростання активів та резервів на 01.01.2012 р., а на 01.01.2013 р. спостерігалось як зменшення активів, так і розміру резервів за активними операціями. Зменшення останніх може бути зумовлено як зменшенням бази розрахунку, тобто загального розміру активів, так і покращенням якості активів. Окремі економісти вважають недоцільним порівнювати обсяги сформованих резервів на 01.01.2013 р. з попередніми звітними даними, оскільки методики розрахунку за нормативними положеннями є неспівставними.

Також нами було проведено аналіз формування спеціальних резервів в розрізі банківських груп та видів активних операцій (додаток Б). Дані таблиці Б.2 вказують на те, що протягом аналізованого періоду основним напрямком діяльності для банків всіх груп було надання кредитів (питома вага кредитів та заборгованості клієнтів складала понад 62 %). На основі цієї таблиці ми можемо проаналізувати напрямки діяльності I, II, III та IV груп банків з

01.01.2010 р. по 01.01.2013 р. за якими були сформовані відповідні спеціальні резерви. Так, в таблиці Б.1 відображено яку частку складають спеціальні резерви в певному виді активних операцій, що характеризує ризиковість здійснення банками операцій. Виходячи з даних таблиці не можна однозначно стверджувати, які операції є найбільш ризиковими, проте переважно такими є кредити та заборгованість клієнтів.

Порядок формування резервів визначається органами банківського нагляду і тому має відмінності між країнами стосовно методу формування і використання, меж адміністративного втручання регуляторів у діяльність банків і технічних параметрів резервування [76]. Проте беззаперечним є сам факт формування резервів всіма банками світу.

1.2 Методичні аспекти обліку формування і використання спеціальних резервів

З метою правильного відображення спеціальних резервів в обліку банки мають керуватись відповідними стандартами, рекомендаціями, положеннями, інструкціями тощо. На сьогоднішній день загальним в міжнародній практиці нормативним забезпеченням обліку резервів за активними операціями є:

– МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» (IAS 32);

– МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» (IAS 39);

– МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» (IFRS 7);

– МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» (IFRS 9);

– Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку США (FAS 115, FAS 133, FAS 140, FAS 155);

– Базель II (Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандартів капіталу: нові підходи).

В Україні питанню формування резервів для покриття можливих втрат за активними операціями банків та відображення їх в обліку присвячено ряд постанов Національного банку України, окремі аспекти зазначаються в законах. Перелік даних нормативно-правових актів наведено в таблиці В.1, основним є положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23. Головною ідеєю зазначених документів є визначення ризику за фінансовим інструментом з урахуванням умов, які вплинуть на коригування резервів за ними. Для адекватного формування резервів важливою умовою є визначення коефіцієнтів зважування ризиків для різних категорій активів, адже оцінювання ризику базується на історичних даних про різні класи активів.

Наближення вітчизняних нормативних актів до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зумовлює, в першу чергу, підвищення ролі професійного судження банківського працівника при здійсненні операцій та відображенні їх в обліку, яке має визначатись внутрішніми документами банку. Слід зауважити, що Постанова № 23 окреслює загалі підходи до визначення розміру спеціальних резервів, а в додатку 1 міститься перелік методик та процедур, які повинні бути визначені внутрішніми положеннями банку щодо здійснення активних банківських операцій.

Основними елементами внутрішніх банківських положень згідно з Постановою № 23 мають бути:

– порядок здійснення активних банківських операцій;

– методики оцінки фінансового стану суб’єктів ринку;

– перелік основних джерел інформації та даних, які застосовуються для оцінки фінансового стану суб’єкта;

– порядок документального підтвердження та оформлення оцінки активів і ризиків за ними;

– порядок класифікації активів за категоріями якості;

– порядок оцінки ризику активу, фінансового зобов’язання, груп фінансових активів та вибору значення показника ризику з діапазону, визначеного для відповідних категорій якості активів/фінансових зобов’язань;

– порядок включення (виключення) фінансових активів до (з) групи фінансових активів [65].

Здійснення кредитних операцій потребує окремо встановлення порядку врахування кредитної історії при визначенні показника ризику суб’єкта та формування, ведення кредитної документації, процедур здійснення реструктуризації кредитів та встановлення критеріїв пониження класу позичальника, їх обґрунтування і порядок врахування.

Операції з цінними паперами потребують визначення підстав та умов віднесення цінних паперів до відповідного портфеля, порядку оцінки цінних паперів з докладним переліком критеріїв, які є об’єктивними доказами зменшення їх корисності, опису обраних банком методів визначення справедливої вартості за цінними паперами із зазначенням періодичності перегляду їх на зменшення корисності.

З огляду на те, що при визначенні розміру ризику за кредитними операціями та відповідно обсягу сформованих резервів чільне місце посідає забезпечення, внутрішньобанківські положення мають визначати наступні моменти:

– перелік видів застави та критерії їх прийнятності;

– порядок визначення ринкової (справедливої) вартості та ліквідності предметів застави, її моніторинг протягом дії договору про кредитування;

– порядок здійснення переоцінки застави;

– порядок проведення правового аналізу документів при укладенні договору застави за кредитом;

– процедури та методи перевірки якості і наявності предметів застави виходячи з їх виду;

– процедури реалізації предмета застави [65].

Також необхідно визначати процедури прийняття і виконання рішень стосовно формування спеціальних резервів, списання за рахунок них безнадійних активів, порядок проведення контролю правильності оцінки ризиків і визначення величини резервів за активами/наданими фінансовими зобов'язаннями.

Згідно з Постановою № 23 банки мають формувати резерви за:

– кредитами наданими юридичним (в тому числі банкам) та фізичним особам, строковими вкладами, розміщеними в інших банках;

– розміщеними в інших банках коштами;

– дебіторською заборгованістю (фінансовою та господарською);

– групою фінансових активів (об'єднані несуттєві фінансові активи). Несуттєвими фінансовими активами вважаються кредити, що надаються фізичній особі, загальна сума боргу за якими згідно з умовами договорів не перевищує 50000 грн., або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, який визначається за офіційним валютним курсом НБУ на дату формування резервів;

– цінними паперами у портфелі на продаж (акції та боргові цінні папери – з розподілом на ті, справедлива вартість яких визначається котируваннями, та інші) та у портфелі до погашення;

– фінансовими зобов'язаннями з кредитування, іншими фінансовими зобов'язаннями, що обліковуються на позабалансі [65].

Для визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов'язань банк має здійснювати оцінку ризику такого невиконання за всіма активними банківськими операціями та наданими банком фінансовими зобов'язаннями з дати визнання їх в обліку до дати припинення такого визнання. Невиконанням зобов'язань згідно з договором слід вважати: виконання боржником зобов'язання з перевищенням строків, або в обсягах, менших, ніж це передбачено договором, або взагалі не проводиться виконання зобов'язань [65].

Банки мають формувати резерв на перше число кожного місяця, наступного за звітним. З метою розрахунку резервів банк класифікує активи за наступними категоріями якості:

I (найвища) –ризик відсутній або є мінімальним;

II – помірний ризик;

III – значний ризик;

IV – високий ризик;

V (найнижча) – реалізований ризик (безнадійна заборгованість) [65].

Узагальнюючи інформацію, наведену в Постанові № 23 можна визначити порядок формування резерву залежно від виду активних операцій. Для кредитів та цінних паперів процедура формування резервів зазначена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Порядок розрахунку резерву за кредитами та цінними паперами

<table>
<tr><td colspan="3">Кредити</td><td>Цінні папери справедлива вартість яких не може бути визначена банком за даними оприлюднених котирувань</td></tr>
<tr><td colspan="3">1</td><td>2</td></tr>
<tr><td colspan="4">Оцінка фінансового стану боржника/емітента</td></tr>
<tr><td>фізична особа</td><td>банк</td><td>юридична особа</td><td>банк, юридична особа</td></tr>
<tr><td colspan="4">показники</td></tr>
<tr><td>кількісні та якісні показники</td><td>інформація про дотримання нормативів, встановлених НБУ
аналіз якості активів і пасивів;
аналіз прибутків і збитків;
виконання банком зобов'язань у минулому;
надані та одержані міжбанківські кредити;
щорічний аудиторський висновок;
стан ліквідності</td><td>інтегральний показник на основі багатофакторної дискримінантної моделі</td><td>додатково аналізується поточна вартість цінних паперів, а також вся наявна в банку інформація про обіг відповідних цінних паперів на фондовому ринку</td></tr>
<tr><td colspan="4">Віднесення боржника/емітента до певного класу</td></tr>
<tr><td colspan="2">А-Г</td><td>1-9</td><td>А-Г, 1-9</td></tr>
</table>

Продовження таблиці 1.1

1	2
Встановлення вартості та групи ліквідності забезпечення	визначення наявності ризику за цінним папером; нарахування процентів, амортизація дисконту/ премії, нарахування дивідендів (за потреби); перегляд усієї доступної інформації про цінний папір та його емітента з метою виявлення ризику цінного папера.
Визначення стану виконання боржником зобов'язання	Визначення класу емітента
Класифікація активу за категоріями якості	
Вибір показника ризику з діапазону	
Розрахунок очікуваних грошових потоків за активом	
Резерв = Балансова вартість активу – Теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за активом	

Варто відмітити, що за цінними паперами, справедлива вартість яких визначається банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів, унесених до біржового реєстру, та за якими є ризик цінного папера банк формує резерв, на суму накопиченої уцінки за цими цінними паперами на дату розрахунку резерву і має дотримуватися такої послідовності дій:

– нарахування процентів, амортизацію дисконту/ премії, нарахування дивідендів (за потреби);

– визначення поточної справедливої вартості цінного папера

– розрахунок різниці між поточною справедливою вартістю цінних паперів і балансовою вартістю таких цінних паперів і здійснення переоцінки цінних паперів на величину такої різниці;

– перегляд усієї доступної інформації про цінний папір та його емітента з метою виявлення ризику цінного папера.

Для коштів, розміщених в інших банках та дебіторської заборгованості порядок формування резервів зазначений в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Порядок розрахунку резерву за коштами, розміщеними в інших банках та дебіторською заборгованістю

<table>
<tr><td>Фінансова дебіторська заборгованість, строк погашення якої за умовами договору перевищує три місяці</td><td>Кошти, розміщені в інших банках</td><td>Господарська дебіторська заборгованість та фінансова, строк погашення якої за умовами договору не перевищує трьох місяців</td></tr>
<tr><td colspan="2">Визначення кількості календарних днів прострочення боргу</td><td>Визначення кількості календарних днів визнання в балансі та прострочення боргу (більше значення)</td></tr>
<tr><td colspan="3">Класифікація активу за категоріями якості</td></tr>
<tr><td colspan="3">Вибір значення показника ризику</td></tr>
<tr><td>Резерв = Балансова вартість активу – Теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за активом</td><td colspan="2">Резерв = Балансова вартість – Балансова вартість х (1 – Показник ризику)</td></tr>
</table>

Необхідно зауважити, що теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за активом має бути розрахована з дотриманням вимог нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку. Проте для цінних паперів конкретного порядку розрахунку теперішньої вартості попередньо оцінених майбутніх грошових потоків у відповідній Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженій постановою Правління НБУ від 03.10.2005 р. № 358 (далі – Постанова № 358) не наводиться, що потребує самостійного встановлення банком способу розрахунку у внутрішньобанківських положеннях.

Розрахунок теперішньої вартості очікуваних потоків за кредитом міститься в Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженій постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (далі – Постанова № 481), проте відсутні однозначні вказівки з урахування показника ризику та забезпечення. Дане питання також має бути визначене банками самостійно згідно з вимогами законодавства.

При формуванні резерву банк має керуватись в першу чергу принципом обачності, тобто не занижувати витрати. Спеціальний резерв – це резерв, що створюється для відшкодування збитків, яких уже зазнав комерційний банк і сума яких піддається достовірній оцінці. З точки зору теорії бухгалтерського обліку, спеціальний резерв повинен відніматися від балансової вартості того активу, під який його створено, оскільки це так званий від'ємний актив і є контрактивним регулюючим рахунком, який зменшує облікову вартість активів. Кошти, які спрямовуються на створення спеціального резерву, показуються як витрати у звіті про прибутки та збитки та інший сукупний дохід, і у такий спосіб скоригують суму доходу та суму капіталу банку за звітний період [73].

Бухгалтерський облік формування та використання резервів за активними операціями регулюється Постановами № 481 та № 358. Відображення у бухгалтерському обліку операцій із формування та використання резервів під активні операції здійснюється з використанням рахунків 159 групи «Резерви під заборгованість інших банків», 189 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками», 240 «Резерви під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам», 289 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку» та 770 «Відрахування в резерви».

Банк формує (збільшує) резерви в іноземній валюті на основі офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції за кожною валютою окремо. Банк відображає в бухгалтерському обліку переоцінку резервів в іноземній валюті в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» [14].

Відображення в бухгалтерському обліку формування (збільшення) резерву за розміщеними вкладами та наданими кредитами наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Відображення в обліку формування резервів за кредитними операціями, фінансовою дебіторською заборгованістю та фінансовими зобов'язаннями

Дебет	Кредит
Рахунки для обліку відрахувань у резерви	Рахунки для обліку спеціальних резервів
7700 «Відрахування в резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками» 7701 «Відрахування в резерви під заборгованість інших банків»	1590 «Резерви під заборгованість інших банків за кредитними операціями» 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банків»
7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтів» 7705 «Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку» 7706 «Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків та втрат»	1890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками» 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі» 2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі» 2890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку»
7706 «Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків та втрат»	3690 «Резерви за виданими зобов'язаннями»

Відображення в бухгалтерському обліку часткового або повного погашення контрагентом раніше списаної за рахунок спеціального резерву суми безнадійної заборгованості представлено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Погашення заборгованості після її списання

Дебет	Кредит
Безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році	
Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів	Рахунки для обліку відрахувань у резерви
Безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році	
Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів	Рахунки для обліку повернення раніше списаної заборгованості
одночасно за позабалансовими рахунками	
Контррахунок	Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості

Списання безнадійної щодо отримання заборгованості за рахунок спеціального резерву, її облік до визначеного обліковою політикою банку часу

з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків банк відображає в бухгалтерському обліку проводками, наведеними в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Відображення в обліку списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву

Дебет	Кредит
Рахунки для обліку спеціальних резервів	Відповідний рахунок простроченої заборгованості
1590 «Резерви під заборгованість інших банків за кредитними операціями» 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банків» 1890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками» 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі» 2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі» 2890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку»	1527 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам», 2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», 2077 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», 2087 «Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання», 2107 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади 2117 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування 2207 «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам).
Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості (9611)	Контррахунок (991)

Також банк може сторнувати попередньо визнаний збиток від зменшення корисності, якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується, що об’єктивно пов’язано з подією, яка відбувалася після визнання зменшення корисності (наприклад, покращення кредитного рейтингу боржника). У цьому разі здійснюють обернені бухгалтерські проводки до тих, що зазначені в таблиці 1.3.

Банк формує резерви за цінними паперами залежно від їх класифікації до відповідного портфеля (на продаж і до погашення), виду цінних паперів (боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком) та їх оцінки (за справедливою вартістю, за собівартістю або за амортизованою собівартістю).

Слід зауважити, що відображення в обліку формування та використання резервів під ризики за цінними паперами за Постановою № 358 не повною мірою відповідає Постанові № 23 та міжнародним стандартам. Так, Інструкція № 358 містить порядок відображення в обліку резервів під прострочені, визнані сумнівними проценти за борговими цінними паперами.

З метою наближення національної практики обліку до міжнародної у 2013 році були прийняті «Зміни до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України», затверджені Постановою Правління Національного банку України № 3 від 08.01.2013 р., згідно з якими рахунки: 3191 «Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж» та 3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення» були вилучені, проте ці зміни не знайшли відображення в Постанові № 358. Тому нижче наводиться облік спеціальних резервів за цінними паперами з урахуванням прийнятих змін (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Облік формування та використання резервів за цінними паперами

Дебет	Кредит
1	2
Формування резервів на суму втрат від зменшення корисності за цінними паперами	
Рахунки для обліку відрахувань у резерви (7703, 7704)	Рахунки для обліку спеціальних резервів (1490, 3190, 1491, 3290)
Зменшення резерву, якщо в наступному періоді сума очікуваного відшкодування за цінними паперами збільшується	
1490, 1491, 3190, 3290	7703, 7704, 7720
Визнання зменшення корисності цінних паперів, які були переведені з портфеля банку на продаж до портфеля до погашення	
Списання залишку попередньої дооцінки:	
5102	6399
Списання залишку попередньої уцінки	
7399	5102
Списання знецінених цінних паперів за рахунок резерву	
Рахунки для обліку спеціальних резервів (1490, 3190, 1491, 3290)	Рахунки з обліку цінних паперів (3102, 3103, 3105, 1410, 1411, 1412, 1413, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 3210; 1414, 3112, 3113, 3114, 3211, 3212, 3213, 3214 - на суму номіналу)

Продовження таблиці 1.6

1	2
Облік списаних за рахунок резервів цінних паперів	
9613	991
Надходження коштів за цінними паперами, що списані банком за рахунок резервів	
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок	7703, 7704, 7720 - якщо цінні папери були списані протягом поточного року; 6713, 6714, 6717 - якщо цінні папери були списані протягом попередніх років;
Одночасно на суму виконаних емітентом зобов'язань	
991	9613; 9600, 9601, 9602, 9603

Якщо за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком визнаний збиток від зменшення корисності, то в разі збільшення в наступних періодах суми очікуваного відшкодування сума сформованого резерву залишається незмінною. Якщо резерв під знецінення цінних паперів сформований не в повній сумі, то здійснюється його доформування [15].

Після первісного визнання збитку від зменшення корисності цінних паперів банк має переглядати такі цінні папери щодо подальшого зменшення їх корисності на кожну дату балансу.

Зменшення балансової вартості цінних паперів відображається в бухгалтерському обліку лише на суму, що не призводить до від'ємного значення їх вартості. Якщо внаслідок зменшення корисності цінних паперів їх балансова вартість досягає нуля, то в бухгалтерському обліку такі цінні папери відображаються за нульовою вартістю до прийняття банком рішення про їх списання за рахунок сформованих резервів.

Таким чином, в нормативних документах передбачається облік таких основних операцій, пов’язаних з резервами: формування, зменшення резерву за рахунок збільшення корисності активів та списання безнадійної заборгованості, облік списаних за рахунок резервів активів на позабалансі, надходження коштів за активами після її списання.

1.3 Організація контролю за формуванням та використанням резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями

З огляду на ризикованість активних операції постає питання контролю за їх здійсненням, який залежно від суб'єктів поділяється на зовнішній та внутрішній. До зовнішніх суб'єктів, що здійснюють перевірку стану формування та використання спеціальних резервів належать Національний банк України та зовнішні аудитори. Внутрішніми органами є служба внутрішнього аудиту, відділ бухгалтерського обліку та інші структурні підрозділи, залежно від організаційної структури банку.

Національний банк України здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі, перевіряє правила проведення операцій банками, бухгалтерського обліку і звітності. При перевірці спеціальних резервів НБУ в першу чергу цікавить повнота та своєчасність формування резервів [55]. Оскільки з прийняттям Положення № 23 зросла роль професійного судження банківських працівників, то з метою недопущення заниження обсягів формування резервів НБУ перевіряє наявність методик і процедур, які повинні бути визначені внутрішніми положеннями банку щодо здійснення активних операцій відповідно до додатку 1 до Постанови № 23, їх відповідність чинному законодавству. НБУ в першу чергу цікавить класифікація активів за категоріями якості та обґрунтування вибору показника ризику.

При перевірці спеціальних резервів банків аудиторські фірми мають отримати підтвердження щодо:

– якості кредитного портфеля та портфеля цінних паперів, стану дебіторської заборгованості;

– достатності резервів банку, у тому числі, щодо відповідності резервів вимогам нормативно-правових актів Національного банку України;

– оцінки ризиків банківських операцій.

Для цього здійснюється аналіз річної фінансової звітності та приміток до неї.

Внутрішньобанківському контролю має підлягати весь процес: від прийняття рішення про реалізацію активної операції до зникнення відповідної статті зі Звіту про фінансовий стан. Внутрішній банківський контроль поєднує адміністративний та бухгалтерський контроль.

Адміністративний контроль включає попередній, поточний та подальший контроль і передбачає перевірку правильності фінансової операції до та після її проведення з метою забезпечення її відповідності встановленим правилам. Він дає змогу виявити ризики і вжити ефективні заходи щодо них. Елементами системи адміністративного контролю, які стосуються спеціальних резервів є:

– організаційна структура банку;

– методи закріплення повноважень та обов'язків;

– система бухгалтерського обліку;

– принципи бухгалтерського обліку та процедури контролю.

Бухгалтерський контроль може бути попереднім, поточним та подальшим (який здійснюється після відображення операції в обліку) і повинен надати можливість впевнитися в тому, що:

– операції проведені тільки за загальним та/або спеціальним дозволом керівника банку;

– операції відображені та оцінені згідно з вимогами облікової політики банку;

– система аналітичного обліку дає змогу відстежувати використання ресурсів та рух активів банку;

– розпорядження активами здійснюється лише в межах встановлених повноважень;

– інвентаризація активів та зобов'язань (балансових та позабалансових) проводиться з певною регулярністю, а виявлені недоліки усуваються належним чином.

Розподіл обов'язків щодо бухгалтерського та адміністративного контролю активних операцій наведений у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7 – Розподіл обов'язків щодо бухгалтерського та адміністративного контролю активних операцій

Підрозділ, уповноважений працівник банку	Обов'язки
Відповідальні виконавці в межах своїх повноважень Кредитний підрозділ	проведення попереднього та поточного контролю збір та обробка документації клієнта щодо кредиту, перевірка цільового використання кредитних коштів, перевірка стану застави, операції щодо оформлення кредиту.
Головний бухгалтер (заступник головного бухгалтера) начальники відділів (роботи з цінними паперами, кредитного)	проведення перевірки стану обліково-операційної роботи та дотримання правил проведення операцій
Правління, підрозділи банку в межах своєї компетенції Кредитний комітет КУАП, Тарифний комітет	розробка внутрішньої нормативної бази банку щодо операцій розробка кредитної політики розробка політики банку на ринку цінних паперів
Бухгалтерія / бек-офіс	контроль за формуванням спеціальних резервів.
Кредитний підрозділ, юристи, служба безпеки	контроль роботи з проблемними кредитами.
Ризик-менеджери	контроль якості активів (кредитного портфеля, портфеля цінних паперів), оцінка наявних ризиків, контроль за дотриманням лімітів кредитування
Служба внутрішнього аудиту	оцінка системи внутрішнього контролю операцій
Відповідальний працівник за фінансовий моніторинг	здійснення фінансового моніторингу

Попередній контроль передбачає перевірку відповідності операції вимогам законодавства України, наявності відповідних дозволів і лімітів. Первинний (поточний) контроль передбачає виконання вимог внутрішніх процедур супроводу і контролю операції. Банк самостійно встановлює перелік операцій, які вимагають додаткового контролю, але з огляду на високу ймовірність ризику до таких операцій завжди мають входити операції по формуванню резервів під можливі збитки за активними операціями.

Загальними моментами, що мають перевірятись по активним операціям є:

– дотримання вимог законодавства та внутрішніх нормативних документів банку щодо операцій;

– забезпечення правильності обліку операцій;

– дотримання економічних нормативів;

– забезпечення достовірності та повноти інформації, яка передається керівництву банку;

– дотримання встановлених лімітів;

– ризик (індивідуальний, портфельний, концентрації);

– повнота формування резервів під ризики за активними операціями [7].

Як було зазначено вище, формування спеціальних резервів потребують різні види активних операцій, відповідно контроль також буде дещо відрізнятись. Так, кредитні операції додатково потребують контролю за:

– обґрунтованістю надання нових позик та їх умов (виду кредиту, його сумою, строком, ставкою відсотка, забезпеченням, порядком надання та погашення);

– якістю кредитного портфелю;

– повнотою комплектації кредитної документації;

– процесом моніторингу за зміною фінансового стану позичальника, цільовим використанням кредиту, погашенням кредитної заборгованості та станом забезпечення;

– ефективністю кредитної діяльності (оцінювання роботи з проблемними кредитами);

– обліком сумнівних та безнадійних кредитів [7].

Операції з цінними паперами мають перевірятись також на предмет забезпечення достовірності, своєчасності та повноти надання звітності певним органам (Національний банк України, Державна служба статистики, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку).

Згідно з Постановою № 23 внутрішні банківські положення повинні містити порядок здійснення контролю за правильністю оцінки ризиків та визначення розміру резерву за активами [65].

Основним при перевірці спеціальних резервів є встановлення своєчасності та повноти сформованих резервів, а також обґрунтованість їх списання. Супутнім даному процесу є оцінка ризиків здійснюваних операцій. Рахунки бухгалтерського обліку, що підлягають контролю визначені у підрозділі 1.2. Достатність формування спеціальних резервів під кредитні ризики перевіряється за допомогою документального прийому контролю, наприклад, інвентаризація кредитних договорів, договорів застави – за допомогою фактичного.

У зв'язку з прийняттям Постанови № 23 питання контролю за резервами є дуже актуальним, оскільки багато процедур в банку мають здійснюватись на підставі професійного судження, яке має ґрунтуватись на загальних нормативно-правових актах та МСФЗ. Проте ще й досі наявні певні неточності та проблемні аспекти у вітчизняному законодавстві, що ускладнює перевірку спеціальних резервів і потребує високої кваліфікації працівників банку та аудиторів.

Висновки до розділу 1

Діяльність банків пов'язана з численними ризиками, які повинні мати певні джерела та механізми компенсації. Зменшити вплив ризиків на банківську діяльність покликані резерви, що мають різне призначення. Резерви у загальному вигляді являють собою суму грошей, яка зарезервована банком на окремому рахунку і призначена для створення стабільних умов діяльності кредитної організації, оскільки дозволяє попередити різкі коливання прибутку у зв'язку зі списанням збитків за банківськими операціями. Порядок формування

резервів визначається органами банківського нагляду і тому має відмінності між країнами стосовно методу формування і використання, меж адміністративного втручання регуляторів у діяльність банків і технічних параметрів резервування.

Основою банківської діяльності є здійснення активних операцій, тому вагоме місце в загальній сукупності резервів посідають резерви під можливі втрати за активними операціями. На нашу думку, сутність резервів для відшкодування можливих збитків за активними операціями найбільш повно розкривається в Постановах № 104 та № 361. Визначення, наведене в Постанові № 23 більшою мірою характеризує спеціальні резерви з метою бухгалтерського обліку.

Регламентація формування та обліку спеціальних резервів в Україні забезпечується як національними положеннями та інструкціями, так і міжнародними стандартами та положеннями Базельського комітету з банківського нагляду. Головною ідеєю зазначених документів є визначення ризику за фінансовим інструментом з урахуванням умов, які вплинуть на коригування резервів за ними. Важливою складовою забезпечення ефективної організації обліку і контролю є розробка внутрішніх банківських положень, що мають конкретизувати загальні вимоги, визначені Постановою № 23.

Виходячи зі ступня ризику розміщення банком коштів за різними напрямками, спеціальний резерв формується під всі види кредитних операцій, операції з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, операції з придбання цінних паперів, інші активні банківські операції, зокрема дебіторська заборгованість.

На основі оцінки фінансового стану боржника/емітента банк має віднести контрагента до певного класу і, з урахуванням стану обслуговування боргу, вартості та ліквідності забезпечення, належності цінного паперу до відповідного портфелю віднести актив до певної категорії якості. Для розрахунку резерву має бути обраний відповідний показник ризику активу залежно від його категорії якості.

В загальному вигляді сума резервів за активами визначається як різниця між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за активом, або як різниці між балансовою вартістю активу та балансовою вартістю активу, зваженою на показник безризиковості.

Формування та використання спеціальних резервів підлягає контролю як з боку зовнішніх органів (Національний банку України та зовнішні аудиторські фірми), так і внутрішніх (структурними підрозділами банку).

Прийняття Постанови № 23 значно наблизило вітчизняну практику обліку до вимог міжнародних стандартів, проте незважаючи на істотні зміни, порівняно з попередніми положеннями, воно все ж має певні відмінності з міжнародними стандартами, що визначає розвиток питання формування та використання спеціальних резервів в контексті МСФЗ.

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

2.1 Загальна економічна характеристика діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

…...

За розмірами активів, які на 01.01.2013 рр. складають 369791 тис. грн., ПАТ АБ «УМОВНИЙ» належить до IV групи банків України (група невеликих банків) і займає 147 місце серед 175 банків України. Відповідно до Статуту, банк за формою функціонування є універсальною фінансово-кредитною установою і не має конкретної спеціалізації. Засновниками банку є юридичні та фізичні особи, що представляють український капітал. ПАТ АБ «УМОВНИЙ» не має в статутному капіталі державної частки та не є підприємством, що має стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Банк є економічно незалежною, самостійною юридичною особою та не є дочірнім банком, також є постійним учасником Фонду гарантування вкладів, членом Асоціації Українських банків, Професійної асоціації реєстраторів і депозитаріїв, національної системи масових електронних платежів [35].

ПАТ АБ «УМОВНИЙ» велика увага приділяється розвитку малого та середнього бізнесу, активному кредитуванню корпоративних клієнтів, комунальних підприємств області, переробних та сільськогосподарських підприємств, оптової та роздрібної торгівлі, при цьому банк активно співпрацює з приватними клієнтами [35].

ПАТ АБ «УМОВНИЙ» надає широкий спектр банківських послуг,

традиційних для банківської системи України. Банк має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України на право ведення власного реєстру власників іменних цінних паперів та здійснює діяльність по випуску та обігу цінних паперів, дилерську, брокерську діяльність, депозитарну діяльність зберігача цінних паперів. На підставі ліцензії Національного банку України банк має право надавати наступні послуги:

- розрахунково-касове обслуговування;
- обслуговування з використанням електронної платіжної системи;
- фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників коштів;
- розміщення тимчасово вільних коштів підприємств і організацій;
- відкриття депозитів для населення;
- обслуговування операцій з цінними паперами;
- обслуговування операцій з валютними цінностями;
- всі види кредитування фізичних та юридичних осіб;
- широкий спектр консультативних послуг та інші [35].

Дослідження показників діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» варто почати з оцінки його фінансового стану, що характеризується розміром активів, капіталу та зобов’язань. Динаміка даних показників з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. наведена на рисунку 2.1. і підтверджує головне стратегічне завдання банку – нарощення власного капіталу, ресурсної бази, обсягу операцій.

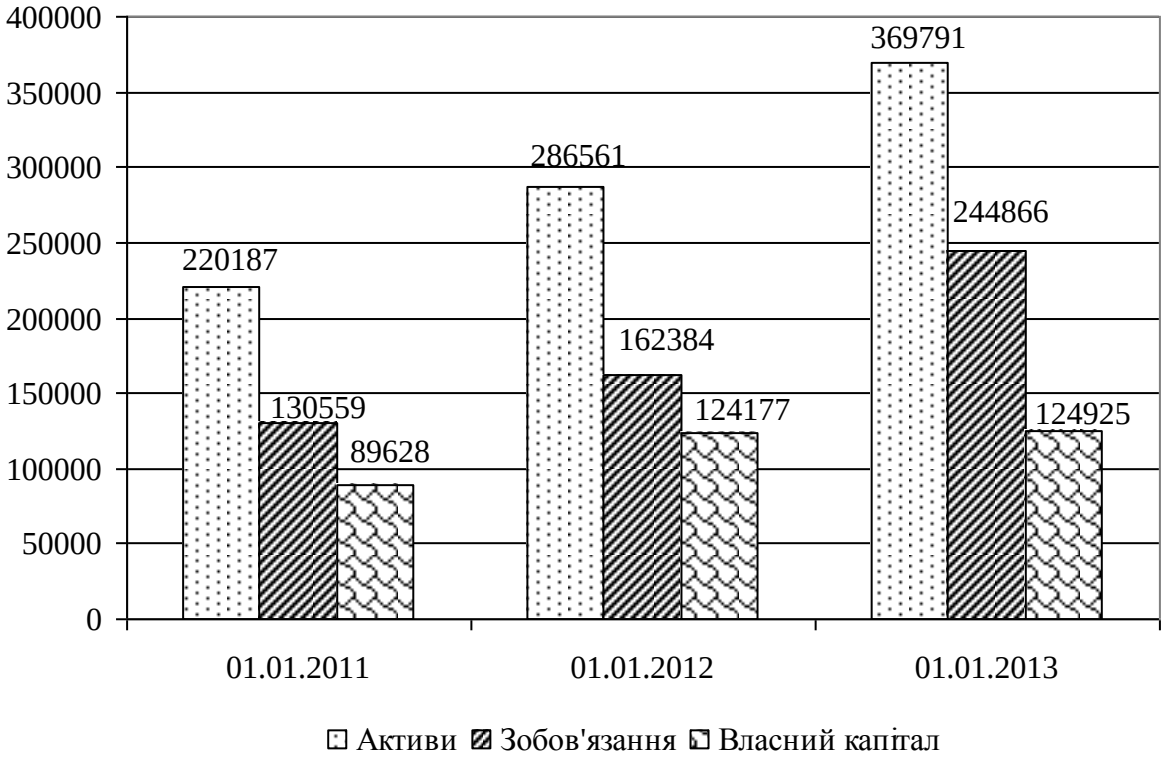

Рисунок 2.1 – Динаміка активів, зобов’язань та власного капіталу ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за період 01.01.2011 – 01.01.2013 рр., у тис. грн.

Подальший аналіз передбачає дослідження пасивних операцій, оскільки саме ресурси банку як сукупність коштів, що знаходиться в його розпорядженні, визначає напрямки здійснення активних операцій банківською установою. Аналізуючи пасиви ПАТ АБ «УМОВНИЙ» слід зазначити, що станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2012р. загальний обсяг пасивів зріс на 29 % (83230 тис. грн.), загалом за аналізований період відбулось його збільшення на 68 % або 149604 тис. грн. (табл. Г.1). Такі зміни з розмірі пасивів можна вважати позитивними, так як це може означати розширення діяльності банку на ринку. Проте для більш точної оцінки варто розглянути причини зростання пасивів.

Збільшення загального обсягу пасивів банку станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2012 р. відбулось за рахунок збільшення зобов’язань (на 50,79 %). Якщо ж порівнювати з 01.01.2011 р., то відбулось зростання як зобов’язань, так і власного капіталу. При цьому потрібно зазначити, що

більшими темпами відбулось підвищення обсягу зобов'язань (на 87,55 % проти приросту власного капіталу на 39,38 %), що відповідно обумовило зростання їх питомої ваги станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2011 р. на 6,93 % (з 59,29 % до 66,22 %).

У зв'язку з тим, що власний капітал банку є важливим фактором надійності банку, слід звернути увагу на його динаміку та структуру (табл. Г.2). Аналіз власного капіталу ПАТ АБ «УМОВНИЙ» свідчить про те, що станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2012 р. його обсяг зріс на 748 тис. грн. (0,6 %). В цілому ж за аналізований період власний капітал зріс на 35297 тис. грн. Оскільки найбільшу питому вагу в загальному розмірі власного капіталу займає статутний капітал, то саме його підвищення на 56,9 % станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2011 р. зумовило зростання власного капіталу. Варто зауважити, що завдяки прибутковій діяльності протягом 2009 – 2012 рр., станом на 01.01.2013 р. банку вдалось покрити збиток минулих років і показати нерозподілений прибуток в розмірі 485 тис. грн.

Якщо порівняти темпи зростання обсягу капіталу банку з темпами зростання активів і кредитного портфелю банку, то більшими темпами зростали активи (67,94 % проти 39,38 %) та кредитний портфель (67,38 %).

Оскільки банк – це установа, яка працює в основному із залученими коштами, то аналіз масштабів діяльності банку починається з визначення частки, яку займають зобов'язання у валюті Звіту про фінансовий стан (табл. Г.3). Аналіз зобов'язань ПАТ АБ «УМОВНИЙ» засвідчує, що їх частка в пасивах банку коливалась в межах 33-44 %. Станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2011 р. загальний обсяг зобов'язань збільшився на 114307 тис. грн. (87,55 %). Таке зростання відбулось переважно за рахунок збільшення коштів клієнтів (на 158,48 %), частка яких на 01.01.2013 р. досягла 99,68 % порівняно з 72,32 % на 01.01.2011 р. Такі темпи зростання свідчать про ефективне ведення діяльності банком. Варто відмітити відсутність коштів банків на 01.01.2013 р., відповідно їх питома вага зменшилась на 27,19 %. Це є позитивним явищем для

банку, оскільки кошти клієнтів є дешевшим видом ресурсів порівняно з коштами банків, також це свідчить про високу довіру клієнтів.

Аналіз активних операцій ПАТ АБ «УМОВНИЙ» засвідчує, що загальний обсяг активів за період аналізу зріс на 67,94 % або 149604 тис. грн. переважно за рахунок збільшення кредитів та заборгованості клієнтів (на 131287 тис. грн.), питома вага яких складає понад 75 % (табл. Г.4). Значно меншу частку в активах займають грошові кошти та їх еквіваленти (7-20 %) та цінні папери в портфелі банку на продаж (1,17-1,96 %) (рис. 2.2). З одного боку це є позитивним явищем, оскільки надання кредитів і має бути основним видом діяльності, проте все ж слід певним чином підвищити рівень диверсифікації активів.

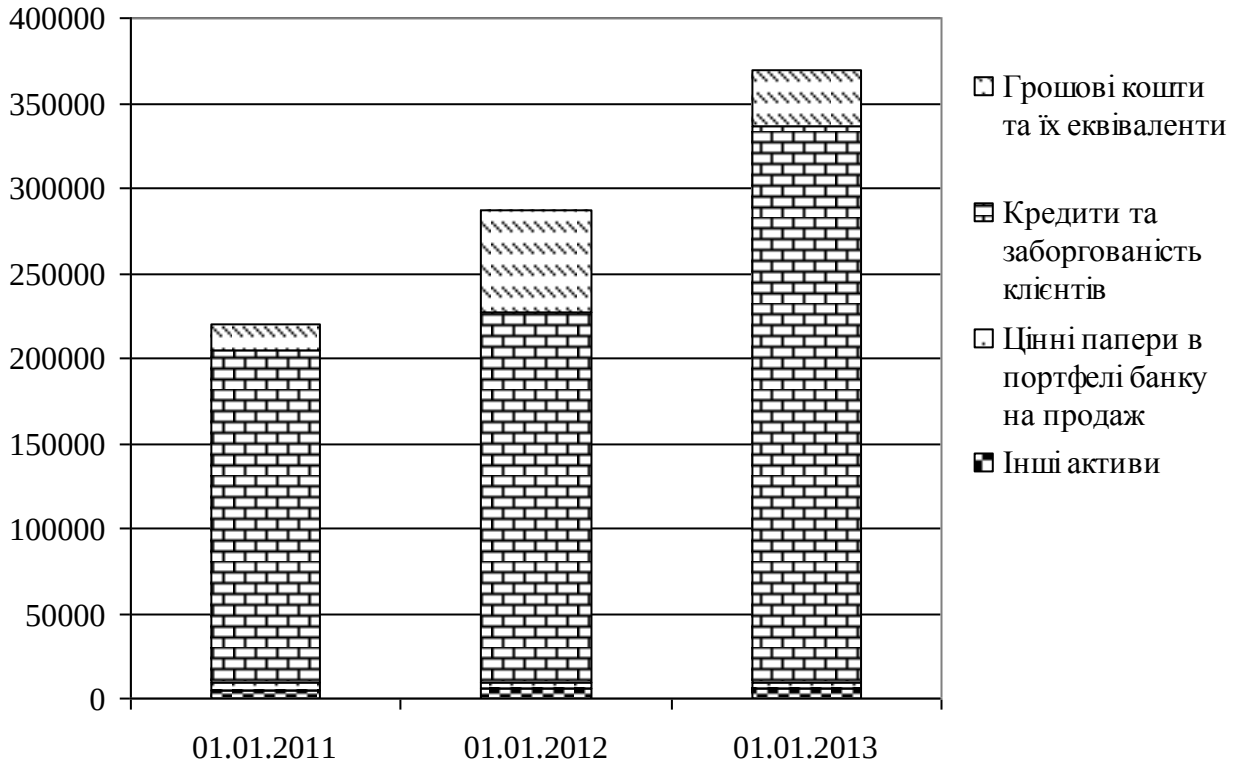

Рисунок 2.2 – Динаміка активів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за період 01.01.2011 – 01.01.2013 рр.

Аналіз динаміки фінансових результатів діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» показав, що протягом аналізованого періоду банківська

установа отримувала прибутки, що є позитивним явищем в діяльності банку. Розмір прибутку до оподаткування за 2012р. порівняно з 2010р. збільшився на 138,1 % (з 546 тис. грн. до 1300 тис. грн.), завдяки зростанню доходів більшими темпами, ніж витрати (табл. Д.1).

Аналіз показників прибутковості банку за 2010-2012 рр. свідчить про позитивні зміни в діяльності, оскільки відбулось зростання рентабельності активів, статутного та балансового капіталу на 0,3 %, 0,22 % та 0,07 % відповідно (табл. Е.1). Проте за аналізований період відбулось зменшення чистої процентної маржі на 4,11 % (з 13,86 % до 9,75 %) та чистого спреду на 1,2 % (з 8,24 % до 7,04 %). Зниження рівня даних показників підвищує ризикованість здійснення банківських операцій і одночасно знижує ефективність управління, а також свідчить про зменшення різниці між ціною розміщення ресурсів та їх придбанням.

Аналіз показників фінансової стійкості банку, дозволяє визначити позицію банку з точки зору її надійності, стабільності, забезпеченості, що є дуже важливим при його оцінці Національним банком України, банками-контрагентами, акціонерами, клієнтами. Коефіцієнт надійності для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» показує високу стійкість до кон'юнктурних змін на ринку, оскільки протягом періоду аналізу він значно перевищував нормативний рівень 5 % (табл. Ж.1). Коефіцієнт фінансового важеля для банку становив 1:46, 1:31 та 1: 96 за відповідні роки аналізу, що свідчить про високу активність банку на ринку позикового капіталу. За рекомендованого значення коефіцієнту участі власного капіталу у формуванні активів не менше 10% для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» він не знижувався нижче 34 %. Проте, коефіцієнт мультиплікатора капіталу відображає недостатній рівень покриття активів акціонерним капіталом: за оптимального співвідношення 12-15 разів, для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» він не перевищував 4 разів, що вказує на низьку результативність статутного капіталу.

Наступним етапом аналізу фінансового стану банку є аналіз показників ділової активності. Ділова активність банку характеризується його

спроможністю залучати кошти, ефективно і раціонально їх розміщувати. Показники ділової активності дають змогу визначити ефективність використання банком економічного потенціалу, наявних можливостей і значимість взятих на себе ризиків.

Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» не перевищував 0,66 (оптимальне значення даного показника – 0,7), тому наявні резерви підвищення активності на ринку (табл. И.1). Ця ситуація підтверджується також низькими показниками активності залучення міжбанківських кредитів та строкових депозитів.

Водночас коефіцієнти, а отже, і рівні активності розміщення і використання залучених коштів в активи банку, були достатньо високими. Так, коефіцієнт використання залучених коштів в дохідні активи становив 0,66, 0,73, 0,74 на відповідні дати аналізу, а в кредитний портфель: 1,49, 1,34, 1,33. Рівень коефіцієнтів залучення строкових депозитів характеризує діяльність банку щодо розвитку депозитної клієнтської бази. За аналізований період мало місце зменшення даного показника з 0,44 до 0,38.

Ділова активність ПАТ АБ «УМОВНИЙ» характеризується високим рівнем вкладень ресурсів банку в дохідні активи: близько 0,85 протягом періоду аналізу. Стосовно коефіцієнту кредитної активності, то на 01.01.2011 р. та 01.01.2013 р. його значення становило 0,88, а на 01.01.2012 р. – 0,76, що свідчить про певне зниження кредитної активності.

Протягом аналізованого періоду ПАТ АБ «УМОВНИЙ» виконував всі нормативи ліквідності, встановлені НБУ, тому можна стверджувати, що банк здатний виконувати свої зобов’язання, незалежно від строків. Проте істотне перевищення нормативів НБУ свідчить про те, що банк не в повній мірі використовує наявні ресурси. Тому вважаємо позитивним моментом зниження нормативу миттєвої ліквідності на 121 %, нормативу поточної ліквідності на 141,87 % та нормативу короткострокової ліквідності на 45,72 % станом на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2012 р. Коефіцієнт загальної ліквідності протягом аналізованого періоду знаходився на рівні 160 %, що свідчить про

здатність банку покривати свої зобов’язання за рахунок сформованих активів. Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку на відповідні дати аналізу становив 7,12, 20,75 та 9,02, тобто оптимальне значення показника (не менше 20 %) виконувалось лише на другу дату.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що ПАТ АБ «УМОВНИЙ» є прибутковою та фінансово стійкою установою. За аналізований період банк істотно розширив масштаби своєї діяльності, має можливість отримувати значний обсяг доходів від процентних операцій, використовувати порівняно дешевші кошти клієнтів. Також банк мав значну активність на ринку позикового капіталу за наявної нормальної структури активів. Ділова активність банку характеризувалась інтенсивністю залучення додаткових коштів, зокрема строкових депозитів і вказує на зниження залежності банку від кредитів інших банків. Банк дотримується обов’язкових економічних нормативів НБУ.

2.2 Аналіз стану формування та використання резервів під можливі збитки за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

З усієї сукупності активних банківських операцій, за якими банки мають формувати спеціальні резерви, ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. здійснював кредитування, операції з цінними паперами в портфелі банку на продаж, з іншими фінансовими активами та іншими активами. Варто зазначити, що дебіторська заборгованість є поточною (короткотерміновою в межах одного місяця) і займає в складі активів менше 0,1 %, що є не суттєво, тому резерв по ній не створювався. Протягом аналізованого періоду банк не здійснював операції з розміщення коштів в інших банках та з придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення, відповідно резерв за цими операціями відсутній. Таким чином, резерв

формувався лише за кредитами та цінними паперами в портфелі банку на продаж (табл. Л.1).

Дані таблиці К.1 свідчать, що за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. обсяг резервів за активними операціями зріс на 22,45 % і на 01.01.2013 р. склав 47567 тис. грн. Проте на 01.01.2012 р. порівняно з 01.01.2011 р. відбулось зменшення резервів під знецінення кредитів на 23 %, а на 01.01.2013 р. порівняно з 01.01.2012 р. мало місце зниження резервів за цінними паперами в портфелі банку на продаж на 36 %. На нашу думку, дані процеси потребують детальнішого розгляду і представлені в таблиці Л.2.

В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» протягом 2011 року мали місце як негативні зміни в обсягах резервів, зумовлені зниженням якості наданих кредитів та списанням за рахунок резерву безнадійної заборгованості, так і позитивні, пов’язані з наданням нових кредитів та погашенням заборгованості. Значне списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву пов’язано з істотним збільшенням величини знецінення кредитів, оцінених на індивідуальній основі. Оскільки обсяг списаної безнадійної заборгованості перевищив розмір новосформованого резерву, то відповідно на кінець року резерви за кредитами зменшились з 38716 тис. грн. до 29775 тис. грн. Протягом 2012 року відбулось значне збільшення резерву, і оскільки темпи їх зростання (180 %) випереджають темпи росту наданих кредитів (150 %), то можна стверджувати, що дане збільшення пов’язане з погіршенням якості кредитного портфелю. Зменшення резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж протягом 2012 року викликано, в першу чергу, списанням безнадійної заборгованості, а також зменшенням обсягів операцій з акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком.

Наступним етапом аналізу резервів є детальний аналіз структури здійснюваних операцій та резервів за ним. Спочатку розглянемо структуру здійснюваних кредитних операцій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Склад та структура кредитного портфелю ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Найменування статті	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Кредити, що надані юридичним особам	228397	97,79	238911	96,79	366656	98,14
Кредити, що надані фізичним особам-підприємцям	1772	0,76	3163	1,28	2535	0,68
Іпотечні кредити фізичних осіб	94	0,04	120	0,05	32	0,01
Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	3291	1,41	4649	1,88	4385	1,17
Всього кредитів	233554	100,00	246843	100,00	373608	100,00

З таблиці 2.1 видно, що пріоритетними для банку є операції з кредитування юридичних осіб, частка яких за аналізований період перевищувала 96 %. Відповідно за даним видом активних операцій було сформовано найбільший обсяг резервів, про що свідчать дані таблиці Л.1. Зважуючи на те, що іпотечні кредити погашаються своєчасно, не мають ризику, то резерв за ними не формувався.

Склад та структура цінних паперів в портфелі банку на продаж представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Склад та структура цінних паперів в портфелі банку на продаж ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Цінні папери	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Акції підприємств та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, всього	4457	100,00	4457	100,00	4410	100,00
у тому числі справедлива вартість яких визначена за даними оприлюднених котирувань цінних паперів на фондових біржах	4324	97,02	4324	97,02	0	0,00
справедлива вартість яких визначена за розрахунковим методом	133	2,98	133	2,98	0	0,00
за собівартістю (справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо)	0	0,00	0	0,00	4410	100,00

З даної таблиці видно, що ПАТ АБ «УМОВНИЙ» здійснює операції з акціями підприємств та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, при чому станом на 01.01.2011 р. та 01.01.2012 р. 97 % складали акції, справедлива вартість яких визначена за даними оприлюднених котирувань на фондових біржах. Решту у портфелі цінних паперів на продаж на зазначені дати склали акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, справедлива вартість яких визначена за розрахунковим методом (2,98 %). Саме за ними було сформовано резерв в розмірі 133 тис. грн. (табл. Л.1). Внаслідок зміни порядку визначення справедливої вартості цінних паперів в портфелі банку на продаж ПАТ АБ «УМОВНИЙ» не міг достовірно оцінити справедливу вартість акцій підприємств та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, оскільки цінні папери не знаходяться у біржовому реєстрі (відсутні котирування), відсутня можливість посилання на ринкову ціну іншого подібного інструменту. Тому станом на 01.01.2013 р. вони були оцінені за собівартістю і їх обсяг склав 4410 тис. грн., враховуючи списання безнадійної заборгованості за цінними паперами за рахунок резерву протягом 2012 року.

При аналізі обсягу сформованих резервів важливе місце посідає аналіз частки резерву у вартості відповідного активу, що в економічному аналізі дістало назву коефіцієнта захищеності:

$$К_{зах} = Р/А, \qquad (2.1)$$

де Р – резерв на покриття збитків за відповідним активом;

А – вартість активу.

Даний показник характеризує наскільки сформовані резерви покривають операції за активами і для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» наведений в таблиці 2.3. На нашу думку, даний показник також відображає ступінь ризикованості здійснюваних операцій, за умови, якщо обсяг фактично сформованого резерву відповідає розрахунковому значенню.

Таблиця 2.3 – Динаміка питомої ваги резерву у вартості відповідного активу ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Показник	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013
Резерв під знецінення кредитів	16,58	12,06	12,71
у т.ч. резерви під знецінення кредитів, що надані юридичним особам	16,27	11,92	12,47
резерви під знецінення кредитів, що надані фізичним особам-підприємцям	4,91	0,73	3,63
резерви під знецінення кредитів, що надані фізичним особам на поточні потреби	44,45	27,60	37,74
Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	2,94	2,94	1,90
Всього резервів за активними операціями	21,18	13,58	16,60

Для оцінки даних наведених у таблиці 2.3 пропонуємо порівняти їх з показниками по IV групі банків (рис. 2.3).

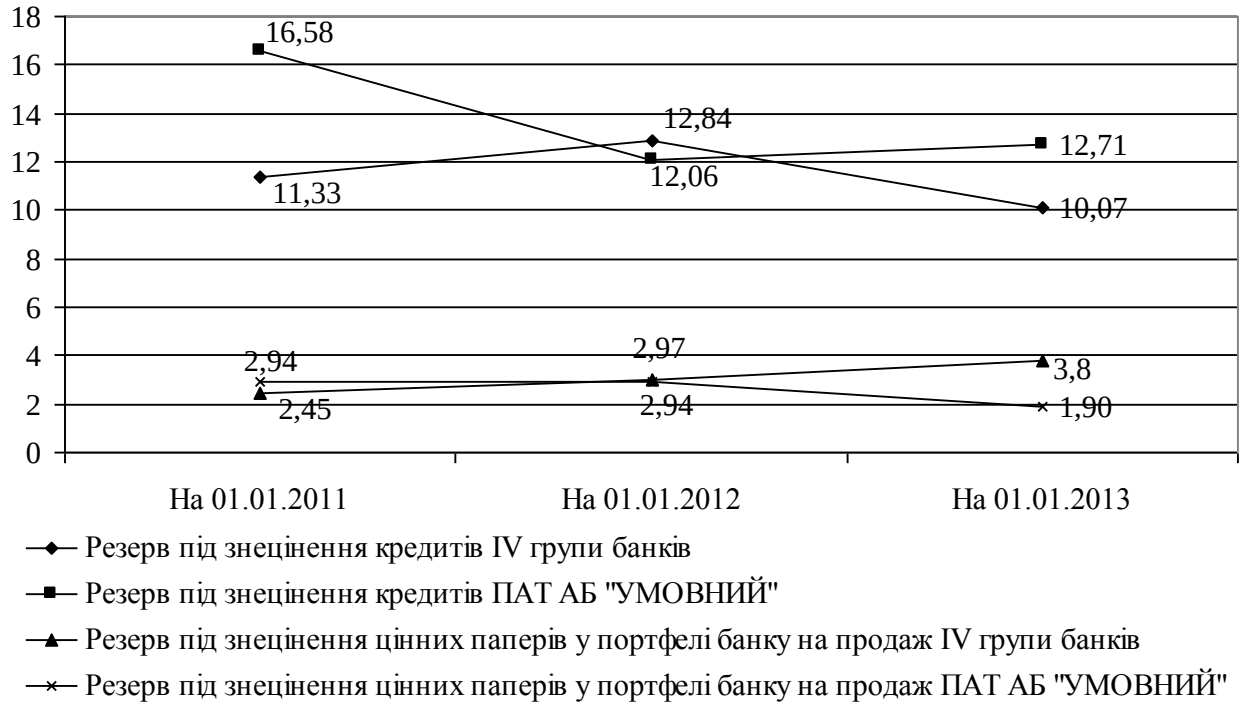

Рисунок 2.3 – Динаміка питомої ваги спеціального резерву у вартості відповідного активу ПАТ АБ «УМОВНИЙ» та по IV групі банків з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Як бачимо, найбільша відмінність спостерігалась на 01.01.2011 р., коли показник захищеності позик ПАТ АБ «УМОВНИЙ» відрізнявся від середнього значення по групі на 5 %. В цілому ж показники ризикованості активів банку близькі до середньо групових значень.

Таким чином, протягом аналізованого періоду банк формував резерви за кредитами та заборгованістю клієнтів, цінними паперами в портфелі банку на продаж, їх аналіз включав оцінку складу та структуру, показників динаміки та розгляд причин змін за аналізований період.

2.3 Організація обліку формування і використання спеціальних резервів у ПАТ АБ «СТОЛИЧНИЙ»

У процесі діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» керується чинними нормативно-правовими актами (законами, інструкціями, положеннями тощо) Міжнародними стандартами фінансової звітності, Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Основними внутрішньобанківськими положеннями, що регламентують процес формування та використання спеціальних резервів, відображення їх в обліку є: Положення про облікову політику, положення про порядок формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за відповідними активними операціями, положення про порядок здійснення відповідних операцій, положення про порядок оцінки фінансового стану суб'єкта тощо. Повний перелік внутрішніх банківських документів наведено в таблиці М.1.

Варто зазначити, що Положення про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ», затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2012 р. № 158 відображає процедури обліку формування резервів досить узагальнено, не розкриваючи їх особливості для даного банку. Загальні принципи та підходи до формування та використання

резервів за активними операціями, здійснюваними банком, містяться в розділі «Резерв для відшкодування можливих втрат за активними операціями банку».

В даному розділі зазначається, що банк із метою визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов'язань здійснює оцінку ризику невиконання ним таких зобов'язань за всіма активними банківськими операціями та наданими банком фінансовими зобов'язаннями. Банк оцінює ризик невиконання боржником/контрагентом зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним. Також наводяться підстави для зменшення резерву, а також перелік рахунків, на яких відображаються сформовані резерви.

У процесі формування та використання спеціальних резервів беруть участь різні структурні підрозділи ПАТ АБ «УМОВНИЙ», такі як: кредитний комітет, Правління банку, Наглядова рада банку, відділ бухгалтерського обліку і звітності на чолі з головним бухгалтером, відділ кредитування, що включає сектор з кредитування юридичних та фізичних осіб, відділ аналізу та управління ризиками, відділ цінних паперів, а також юридичний відділ (рис. Н.1). Для аналізу забезпечення за кредитом залучається експерт з оцінки заставного майна, аналізом стану спеціальних резервів займається фінансово-економічний відділ, контрольні функції покладено на службу внутрішнього аудиту. Функції основних підрозділів наведено в таблиці П.1. Безпосередній контроль за формуванням резервів та відображенням їх в обліку здійснює заступник головного бухгалтера, в посадовій інструкції якого зазначено:

− здійснює контроль за перенесенням заборгованості за кредитом та нарахованих доходів на рахунки простроченої заборгованості, відображає в обліку операції з формування (розформування) резервів під заборгованість;

− проводить облік операцій з цінними паперами .

Підставою для відображення активних операцій в обліку є первинні документи. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, накопичується та систематизується на рахунках синтетичного обліку у вигляді електронних записів в базі даних «Операційний день банку

ProFix/Bank» (ОДБ), яка дає змогу автоматизувати значний обсяг операцій. Автоматизацією операцій займається відділ інформаційних технологій. Так даним відділом було розроблено модуль для формування резервів за кредитними операціями. Розрахунок резервів за цінними паперами здійснюється за допомогою MS Office Excel.

За допомогою інформаційної системи в банку здійснюється автоматизація окремих робочих місць керівників, бухгалтерів та економістів, створюється єдина схема електронного документообороту, яка оптимізує і регламентує всі технологічні процеси банку. Нарахування резервів за кредитами та відображення їх в обліку здійснюється за допомогою АРМ Бухгалтера. Вся облікова інформація, яка надходить до бази ОДБ «PROFix» підлягає контролю з боку відповідальних виконавців та осіб, якім надано право контрольного підпису.

Технічним забезпеченням обліку є: програмне забезпечення, засоби захисту інформації та передачі даних, системи управління базами даних.

Оскільки резерви за кредитними операціями становлять найбільшу частку в загальному обсязі резервів, то розглянемо процедуру їх створення детальніше.

Порядок здійснення кредитних операцій включає наступні етапи:

– розгляд заявки на надання кредитного продукту;

– аналіз пакету документів відносно можливості надання кредиту;

– прийняття рішень про надання кредиту на засіданні Кредитного комітету та виконання рішень Кредитного комітету;

– супроводження наданого кредитного продукту;

– порядок роботи із простроченою заборгованістю;

– порядок закриття кредитної справи.

На початкових етапах проводиться збір інформації, необхідної для оцінки ризику надання кредиту, тобто проводиться аналіз фінансового стану позичальника.

Позичальник, що звертається до банку за одержанням кредитного продукту надає клопотання на отримання кредиту та анкету позичальника,

разом з ними подається наступний пакет документів:

– установчі документи позичальника (установчий договір, статут); документи про державну реєстрацію позичальника;

– рішення власника (уповноваженого органу) юридичної особи – позичальника про отримання кредиту;

– документи, що підтверджують повноваження особи, яка буде підписувати документи, що пов’язані з отриманням кредиту; картка зразків підписів посадових осіб позичальника;

– економічне обґрунтування (бізнес-план) заходу, який кредитується; опис джерел погашення кредиту та відсотків; копії угод (договорів, контрактів), пов'язаних з отриманням та поверненням кредиту;

– фінансову звітність юридичної особи на три останні звітні (квартальні) дати:

1) звіт про фінансовий стан (форма № 1; № 1 -м);

2) звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід (форма № 2; № 2-м);

3) довідки про стан (розшифровка) кредиторської та дебіторської заборгованості позичальника на дату останнього балансу (за наявності).

Позичальник, фізична особа, для отримання споживчого кредиту надає банку наступні документи:

–паспорт громадянина України;

–довідку про присвоєння реєстраційного номеру облікової картки платника податків;

–довідку з місця роботи про доходи за останні 6 місяців, підписана керівником та головним бухгалтером підприємства та завірена печаткою;

–дані про склад родини позичальника, їх місячний дохід та майновий стан;

–документи щодо забезпечення кредиту.

Для врахування вартості забезпечення клієнти мають надати відповідні підтверджувальні документи.

Внутрішній документообіг здійснюється відповідно до технологічної картки надання й супроводження кредитних продуктів клієнтів ПАТ АБ «УМОВНИЙ».

Безпосередній порядок визначення розміру резерву міститься в положенні «Про порядок формування резерву за кредитними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ». В даному положенні зазначається порядок розрахунку резерву залежно від виду контрагента: юридична особа, фізична особа, банк. Вказуються операції, за якими формування резерву не здійснюється.

Якщо балансова вартість активів перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування, то визнається зменшення їх корисності. Зменшення корисності в бухгалтерському обліку відображається шляхом формування спеціальних резервів за рахунок витрат банку. Банк здійснює аналіз об'єктивних доказів, що свідчать про зменшення корисності фінансового активу на кожну дату балансу.

Зменшення корисності визнається, якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності фінансового активу унаслідок однієї або кількох подій, що відбулися після первісного визнання і впливають на величину чи строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від використання фінансового активу або групи фінансових активів.

Загальний обсяг резерву уточнюється щомісячно, виходячи із стану кредитного портфелю банку, що знаходить відображення в обліку проводками у звітному місяці або коригуючими проводками до складання оборотно-сальдового балансу за звітний місяць.

З метою аналізу порядку формування резервів банком перевіряється якість кредитного портфелю та аналізується правильність класифікації кредитів. Для проведення такого аналізу банк щомісяця проводить інвентаризацію кредитних операцій та аналіз їх якості.

Для всебічного аналізу діяльності та кількісної оцінки фінансового стану позичальника банком проводиться розрахунок інтегрального показника фінансового стану боржника:

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n - a_0, \qquad (2.2)$$

де Z – інтегральний показник;

K_1, K_2…K_n – фінансові коефіцієнти, які розраховуються на основі даних фінансової звітності позичальника - юридичної особи;

a_1, a_2 ... a_n – параметри, які визначаються з урахуванням розрядності та вагомості фінансових коефіцієнтів і мають щорічно актуалізуватись Національним банком України на основі даних фінансової звітності позичальників - юридичних осіб;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі, його значення щорічно актуалізується Національним банком України.

Модель розрахунку даного показника залежить від виду економічної діяльності суб'єкта. Фінансовими коефіцієнтами є: коефіцієнт покриття, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, коефіцієнт оборотності оборотних активів та інші.

Оцінка фінансового стану позичальника-фізичної особи проводиться за допомогою кількісних та якісних показників.

До кількісних показників належать: сукупний чистий дохід, коефіцієнти, які характеризують поточну платоспроможність фізичної особи і її фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом (зокрема співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань боржника - фізичної особи; співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування/застави; співвідношення щомісячних витрат боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів тощо).

Якісним показниками є: загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу), соціальна стабільність (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо), вік.

Банк оцінює якісні показники на підставі достовірних документів, у тому числі відповідних копій документів, засвідчених в установленому

законодавством порядку.

Залежно від отриманого значення інтегрального показника / кількісних та якісних показників для юридичної /фізичної особи банк визначає клас позичальника: 1-9 / А-Г.

На підставі результатів оцінки фінансового стану позичальника банк класифікує активи за категоріями якості з відповідними значеннями показника ризику. На звітну дату банк оцінює кредит на предмет зменшення його корисності з метою формування резервів. Для цього проводиться контроль та аналіз стану обслуговування боргу виходячи з днів прострочення, розміру сплачених сум, та інших невиконань умов договору. У випадку виникнення простроченої заборгованості складається службова записка щодо такого факту із зазначенням причин не повернення кредитного продукту, вжитих заходах з погашення заборгованості, суми, строків погашення за договором, штрафні санкції, адреси та телефонів позичальників.

У разі визнання заборгованості за простроченим кредитом та (або) нарахованими відсотками безнадійною до повернення, заборгованість списується за рахунок створеного резерву на покриття можливих втрат за кредитними операціями банку, згідно з рішенням Кредитного комітету та рішення Правління банку, за погодженням з Наглядовою Радою банку.

З метою відображення реальної структури портфеля цінних паперів, банк на час придбання групи цінних паперів і надалі щомісяця проводить вивчення та переоцінку своєї спроможності продавати чи утримувати групи цінних паперів. Перевіряється розмір резервів залежно від класифікації. Здійснюється контроль з метою перевірки правильності відображення в балансі операцій, що зв'язані з рухами коштів за рахунками резервів. Цінні папери в портфелі на продаж підлягають перегляду на зменшення корисності та відповідно резервуванню один раз на місяць на кінець звітного періоду.

Обсяги сформованих резервів за активними операціями знаходять своє відображення у:

- Звіті про фінансові результати;

− Примітках 5 «Кошти в інших банках», 6 «Кредити та заборгованість клієнтів», 7 «Цінні папери у портфелі банку на продаж»;

− Формах статистичної звітності: Форма № 302 «Звіт про класифіковані кредитні операції та сформовані резерви за кредитними операціями», Форма № 604 «Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями», а також Форма № 653 (місячна) «Звіт про кількість кредитних договорів та обсяги заборгованості», Форма № 655 (місячна) «Звіт про кількість реструктуризованих кредитних договорів та обсяги реструктуризованої заборгованості», Форма № 658 (місячна) «Звіт про заборгованість за кредитними операціями клієнта, який має прострочені платежі за основним боргом та/або нарахованими доходами».

Таким чином, процес обліку формування та використання спеціальних резервів неможливий без наявності ефективного правового, організаційного, методичного, інформаційного та технічного забезпечення.

2.4 Організація контролю формування та використання спеціальних резервів в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

Відповідно до діючої у 2012 році організаційної структури ПАТ АБ «УМОВНИЙ», адміністративними складовими системи внутрішнього контролю були наступні підрозділи: Головний бухгалтер та його заступники, відділ аналізу та управління ризиками, служба внутрішнього аудиту банку та відділ безпеки.

З метою забезпечення захисту і збереження активів та цінностей, попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, дотримання облікової політики банку, своєчасного і повного відображення в обліку операцій, забезпечення достовірності фінансової звітності, повноти і точності облікової документації в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» впроваджено систему

внутрішнього контролю, що охоплює процедури контролю всіх напрямів та сфер діяльності банку [58].

Головними завданнями внутрішнього контролю банку є:

– дотримання правил, планів, процедур, законів України, нормативних актів та інструкцій Національного банку України;

– збереження активів;

– забезпечення достовірності та цілісності інформації;

– економічне та раціональне використання ресурсів;

– досягнення відповідних цілей під час проведення операцій або виконання програм.

Головною вимогою, яка пред`являється до організації внутрішньобанківського контролю, є забезпечення законності операцій, що виконуються, та збереження засобів і цінностей. Відповідальність за своєчасне складання первинних документів та регістрів бухгалтерського обліку, а також за правильність відображення операцій в облікових регістрах несуть особи, які склали і підписали ці документи (регістри). Внутрішній банківський контроль поєднує адміністративний та бухгалтерський контроль.

Заходи бухгалтерського контролю включають такі складові:

– визначення прав працівників банку на підписання документів;

– адміністративних прав користувачів в ОДБ;

– перелік операцій, що потребують додаткового контролю;

– вивіряння проведених операцій.

Система внутрішнього бухгалтерського контролю ПАТ АБ «УМОВНИЙ» складається з наступних елементів:

– попереднього контролю – перевірка необхідних підстав первинних документів для проведення операції в обліку;

– первинного (поточного) контролю – шляхом виконання вимог внутрішніх процедур супроводу і контролю операції;

– додаткового контролю – згідно з переліком визначених операцій, які потребують додаткового контролю;

– подальшого контролю – проведення послідуючих перевірок стану обліку розрахунків за операціями рівня виконавчої дисципліни, виявлення областей підвищеного рівня операційних ризиків.

Детальніше складові внутрішнього банківського бухгалтерського контролю наведено на рисунку Р.1.

Попередній контроль здійснюється відповідальним виконавцем, який перевіряє операцію на:

– відповідність вимогам чинного законодавства України;

– наявність відповідних дозволів, лімітів тощо;

Первинний контроль здійснює працівник банку, який виходить із змісту документів, наданих в електронному або паперовому вигляді, перевіряє правильність їх оформлення, наявність порушень процедур бухгалтерського обліку. Після проведеної перевірки документи підписуються відповідальним виконавцем та передаються контролеру.

Додатковий контроль забезпечується працівниками банку та здійснюється при оформленні документів за операціями, що потребують такого контролю. Працівники, що здійснюють контроль перевіряють правильність оформлення операції та підписують документи. Після чого, документи передаються відповідальному виконавцю для відображення операції за відповідними рахунками.

Додатковий контроль запроваджується залежно від ризику операції і визначається відповідно до її виду і суми. В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» додатковому контролю підлягають зокрема такі операції:

– операції з надання кредитів, гарантій;

– операції з цінними паперами;

– операції по формуванню резервів під можливі збитки за активними операціями, дебіторською заборгованістю та іншими активами банку;

– операції по списанню безнадійної заборгованості за активними операціями, дебіторською заборгованістю та іншими активами банку;

– операції з нарахування доходів та витрат;

– операції за господарською діяльністю;

– виправні та коригуючи проводки.

За операціями, що потребують додаткового контролю, записи в регістрах бухгалтерського обліку здійснюються лише після перевірки оформленого документа особою, на яку покладено функції контролера.

Подальший контроль здійснюється для забезпечення систематичної перевірки стану організації операційної діяльності банку, правильності реєстрації, належного оформлення виконаних операцій, дотримання порядку звіряння аналітичного обліку з синтетичним та формування первинних та первинних облікових документів. Послідуючий контроль здійснюють працівники бухгалтерського обліку, контролю та звітності та Служба внутрішнього аудиту відповідно до їх функціональних обов'язків. У процесі здійснення подальшого контролю з'ясовуються причини порушення правил здійснення операцій та вживаються заходів щодо їх усунення.

Результати контролю операцій, вивірки звітів контролюючими працівниками оформлюються у вигляді довідки, актів з дотриманням певних вимог щодо структури документів.

Служба внутрішнього аудиту є органом оперативного контролю Наглядової Ради, якій безпосередньо підпорядковується. Дана служба здійснює перевірки діяльності банку (його структурних підрозділів). Перевірки, що проводяться в банку службою внутрішнього аудиту здійснюються на підставі положення «Про службу внутрішнього аудиту ПАТ АБ «УМОВНИЙ» та Стандартів внутрішнього аудиту, які розробляються банком самостійно з дотриманням вимог НБУ та Національних стандартів аудиту з урахуванням специфіки діяльності банку.

Внутрішні аудитори оцінюють найбільш ризикові види діяльності банку. Оцінка ризиків повинна проводитися щорічно.

При проведенні внутрішнього аудиту підрозділів банку передбачається наявність таких етапів перевірки:

– отримання повної інформації про підрозділ, що перевіряється,

включаючи засоби внутрішнього контролю;

− складання та виконання програми роботи служби внутрішнього аудиту банку;

− проведення перевірки отриманої інформації на суттєвість, оцінка ризику за операціями, що допомагає визначитись, яку фінансову звітність необхідно проаналізувати, який розмір вибірки використати і які види аналітичних процедур провести;

− проведення позапланової тематичної перевірки, що дасть змогу підвищити рівень впевненості щодо окремих висновків аудиторської перевірки;

− складання внутрішнім аудитором висновку та пропозицій щодо результатів перевірки відповідних структурних підрозділів банку.

При проведенні аудиту застосовуються методи ревізії, тестування, аналітичні процедури, відстеження динаміки процесів, порівняння. За результатами перевірок складаються підсумкові документи (аудиторські звіти), що розглядаються на засіданнях Наглядової ради банку та на засіданнях Ревізійної комісії банку, здійснюється контроль за виконанням рекомендацій щодо посилення системи внутрішнього контролю та виправленням встановлених помилок. Відповідальність за усуненням виявлених помилок і недоліків, за рішенням Правління банку, покладається на керівників структурних підрозділів банку. Відповідальність за систему внутрішнього контролю покладається на Наглядову раду та Правління банку.

Аудиторська перевірка передбачає планування аудиту, перевірку та оцінку інформації, надання рекомендацій та контроль після перевірки. Планування аудиторської перевірки передбачає ознайомлення з операціями, ризиками і системами внутрішнього контролю в підрозділі з метою виявлення об'єктів, що вимагають особливої уваги, отримання висновків та пропозицій від суб'єкта перевірки.

Планування кожної аудиторської перевірки підлягає документуванню і передбачає:

− визначення мети, завдань та обсягу аудиту;

− отримання повної інформації про підрозділ, що підлягає аудиторській перевірці.

Керівник служби внутрішнього аудиту повинен розробляти програму проведення аудиторської перевірки, яка є обов'язковою умовою планування аудиту, з метою забезпечення дотримання внутрішніми аудиторами відповідних стандартів, а також належного виконання ними функціональних обов'язків.

Частота проведення аудиторських процедур має обумовлюватись оцінками ризиків, які притаманні кожній сфері спрямованості аудиту.

Об'єктами внутрішнього аудиторського контролю повинні бути:

− банківські операції (види діяльності банку) і їх відповідність чинному законодавству України;

− правила й процедури, згідно з якими здійснюються банківські операції, та їх дотримання;

− види банківських операцій, ефективність їх здійснення та оцінка ризиків;

− рівень комп'ютеризації та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності банку;

− організація бухгалтерського та управлінського обліку, а також їх відповідність меті та завданням діяльності банку тощо.

Виходячи з даних об’єктів, розробляються програми аудиту, у яких повинні висвітлюватися:

− цілі аудиторської перевірки та строк її проведення;

− процедури, які використовуються внутрішніми аудиторами для збирання, аналізу та документування інформації під час аудиторської перевірки;

− характер та масштаб тестування, що необхідно для досягнення цілей аудиту на кожному його етапі;

− конкретні ризики, процеси та угоди, що підлягають аудиту;

− календарний графік виконання робіт.

Процес аналізу та оцінки інформації здійснюється таким чином:

− інформація збирається щодо всіх питань, зазначених у програмі

перевірки;

− при аналізі та оцінці інформації внутрішні аудитори використовують аналітичні процедури проведення аудиту.

До аналітичних процедур належать:

− порівняння поточної інформації з аналогічною за характером за попередні періоди;

− порівняння поточної інформації з кошторисом витрат та прогнозами;

− вивчення взаємозв'язку фінансової інформації з відповідною нефінансовою;

− дослідження взаємозв'язку елементів інформації (наприклад, коливання облікових витрат на виплату процентів порівнюються з відповідними залишками непогашеної заборгованості за раніше наданими кредитами);

− порівняння інформації з аналогічною інформацією інших підрозділів банку.

Приклад програми аудиту наведено в таблиці С.1. Варто зазначити, що перевірка спеціальних резервів відбувається при перевірці відповідних операцій (кредитних, операцій з цінними паперами, дебіторської заборгованості).

Аудиторська перевірка кредитних операцій передбачає перевірку порядку оформлення та надання кредитів, облік кредитних операцій, порядок формування бухгалтерських документів, а також організацію роботи кредитного підрозділу і його взаємодію з іншими структурними підрозділами. Безпосередньо обсяг сформованих резервів перевіряється в ОДБ «ProFix/Bank», на основі сформованої вибірки операцій, звертається увага на класифікацію кредитних операцій за категоріями якості. Аудиторська перевірка резервів за цінними паперами також передбачає аналіз класифікації цінних паперів за категоріями якості, правильність визначення фінансового стану емітента, але в MS Office Excel.

Висновки до розділу 2

Загальноекономічна характеристика ПАТ АБ «УМОВНИЙ» засвідчила, що за останні три банк успішно здійснює свою діяльність. Так відбулось збільшення ресурсної бази (пасиви банку за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. зросли на 149604 тис. грн., або на 68 %). Активи банку зросли головним чином за рахунок збільшення кредитів та заборгованості клієнтів за період аналізу (на 131287 тис. грн.), адже стаття «кредити та заборгованість клієнтів» займає найбільшу питому вагу у структурі активів банку (88,19 % станом на 01.01.2013 р.).

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що ПАТ АБ «УМОВНИЙ» є прибутковою та фінансово стійкою установою. За аналізований період банк істотно розширив масштаби своєї діяльності, має можливість отримувати значний обсяг доходів від процентних операцій, використовувати порівняно дешевші кошти клієнтів. Також банк мав значну активність на ринку позикового капіталу за наявної нормальної структури активів. Ділова активність банку характеризувалась інтенсивністю залучення додаткових коштів, зокрема строкових депозитів і вказує на зниження залежності банку від кредитів інших банків. Банк дотримується обов’язкових економічних нормативів НБУ.

Протягом аналізованого періоду банк формував резерви за кредитами та заборгованістю клієнтів, цінними паперами в портфелі банку на продаж, їх аналіз включав оцінку складу та структуру, показників динаміки та розгляд причин змін за аналізований період. Формування резервів під кредитну заборгованість здійснюється своєчасно та в необхідних розмірах. Загалом на аналізований період обсяг резервів за кредитами збільшився на 22 %.

Процес обліку і контролю за формуванням та використанням спеціальних резервів неможливий без наявності ефективного правового, організаційного, інформаційного та технічного забезпечення. В ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

розроблені внутрішньобанківські положення, що визначають особливості порядку формування резервів за активними операціями для нього. Принципи, методи та процедури обліку спеціальних резервів визначаються Положенням про облікову політику банку, про в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» зазначене положення розкриває порядок формування резервів дуже загально, практично не розкриває професійне судження. Тому необхідно доповнити дане положення конкретними процедурами, зазначити посилання на відповідні внутрішньобанківські положення.

Відповідно до діючої у 2012 році організаційної структури ПАТ АБ «УМОВНИЙ», адміністративними складовими системи внутрішнього контролю були наступні підрозділи: Головний бухгалтер та його заступники, відділ аналізу та управління ризиками, служба внутрішнього аудиту банку та відділ безпеки.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ

3.1 Удосконалення облікової політики ПАТ АБ «УМОВНИЙ» щодо формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями

Положення про облікову політику є основним внутрішнім документом банку, оскільки саме він визначає методи, принципи і процедури, які мають використовуватись для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Розробка даного документу здійснюється банком самостійно з рахуванням вимог Положення «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 30.12.1998 р. № 566.

Від складових елементів облікової політики залежить достовірне відображення операцій, і відповідно інформація у фінансовій звітності. Банки мають встановити найбільш оптимальний спосіб ведення обліку згідно з МСБО, тобто обрати один варіант ведення та організації бухгалтерського обліку з декількох допустимих законодавчими та нормативними актами. Якщо з конкретного питання в нормативних документах не встановлені способи ведення обліку, то при формуванні облікової політики банк має самостійно розробити відповідний підхід на підставі бухгалтерських стандартів, рекомендацій, тлумачень, правил і положень, що використовуються при складанні фінансової звітності.

Існують різні точки зору на зміст облікової політики банків другого рівня і методичні підходи щодо її формування, внаслідок чого банки мають певні труднощі при формуванні та реалізації своєї облікової політики. Деякі банки в

своєму Положенні про облікову політику безсистемно копіюють окремі пункти із загальних нормативно-правових актів при визначенні порядку обліку певних операцій. Враховуючи мінливість вітчизняного законодавства, а також те, що внесення змін до Положення про облікову політику банку протягом року, як правило, не допускається, банк має розробити таку облікову політику, яка б щонайменше не суперечила законодавству. В кращому випадку у ньому мають бути відображені особливості організації та ведення бухгалтерського обліку конкретного банку.

Розгляд положення про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ», затвердженого рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2012 р. № 158, показав, що в цілому банк дотримується вимог, зазначених в Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України». Проте окремої уваги заслуговує висвітленість питання формування резервів під можливі збитки за активними операціями, з огляду на прийняття положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 та внесення змін до інших нормативно-правових актів. В ході вивчення Положення про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ» було встановлено, що наявний розділ «Резерв для відшкодування можливих втрат за активними операціями банку» не в повній мірі відображає процедури обліку створення та використання спеціальних резервів, інформація розкривається досить узагальнено. Тому, на нашу думку, даний розділ потребує доопрацювання з урахуванням запропонованих методичних підходів до його розробки.

Враховуючи практику викладення відомостей в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та фінансової звітності, нами був розроблений порядок розкриття інформації про методики та процедури обліку спеціальних резервів. Відповідно до нього розділ Положення про облікову політику з обліку формування та використання резервів під можливі втрати за активними

операціями повинен розкриватись в певній послідовності, яку схематично можна представити наступним чином (рис. 3.1):

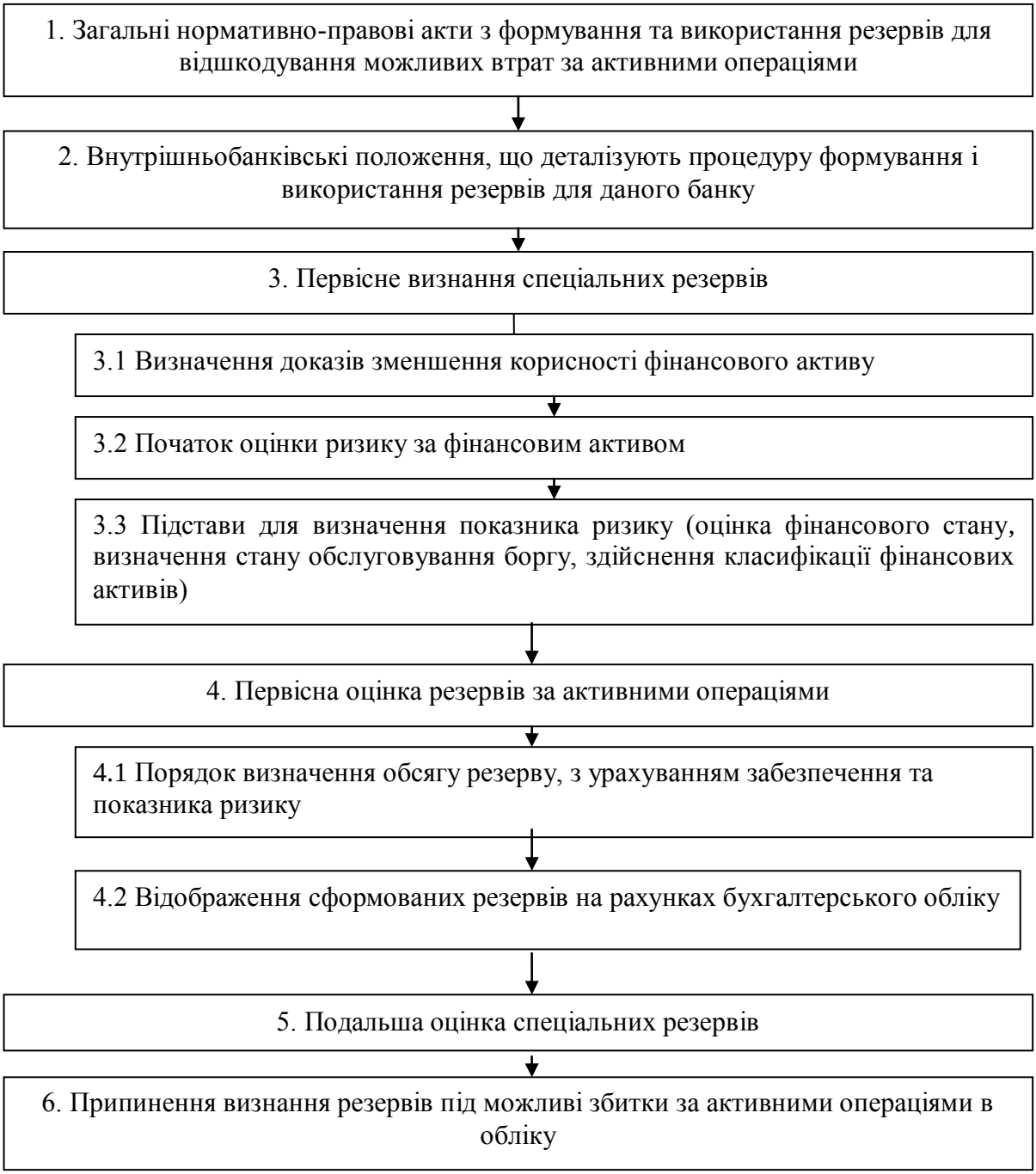

Рисунок 3.1 – Складові розділу Положення про облікову політику з обліку формування та використання спеціальних резервів

Ми вважаємо, що в першу чергу банк має зазначити основні нормативно-правові акти, якими він керується з метою обліку та відображення в звітності спеціальних резервів. Це дасть можливість оперативно перевірити наскільки

викладені методи та процедури обліку резервів відповідають чинному законодавству.

Наступним пунктом мають бути зазначені внутрішньобанківські положення, що безпосередньо деталізують порядок формування і використання резервів, відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку. За рахунок посилання на внутрішні документи облікова політика не буде громіздкою та обтяженою деталями процесу, які вони визначають. Слід зауважити, що в банку мають бути розроблені внутрішні положення з формування резервів за всіма активними операціями, які мають місце в банку та потребують формування резервів, а не лише за тими, за якими банк безпосередньо формує спеціальний резерв. Так, в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» були розроблені положення про порядок формування та використання резервів за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, за дебіторською заборгованістю, хоча за останнім видом активних операцій протягом 2010 – 2012 рр. резерв не формувався.

Загалом внутрішньобанківські положення мають визначати методики та процедури щодо здійснення активних операцій, формування та використання резервів за ними, визначені додатком 1 Постанови № 23. Відповідно дана вимога в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» виконується шляхом розробки внутрішніх документів, зазначених в таблиці М.1.

В подальшому слід розкрити безпосередньо процедуру обліку спеціальних резервів. Першим етапом є встановлення моменту формування резерву. На нашу думку, з даного питання наявні певні невідповідності між вітчизняними нормативно-правовими актами та за МСБО 39. В Постанові № 23 зазначається, що необхідність формування резервів за активами спричинена зменшенням їх корисності, проте її значення для формування резерву відрізняється від Постанов № 358, № 481 та МСБО 39. Проілюструємо це схематично (рис. 3.2):

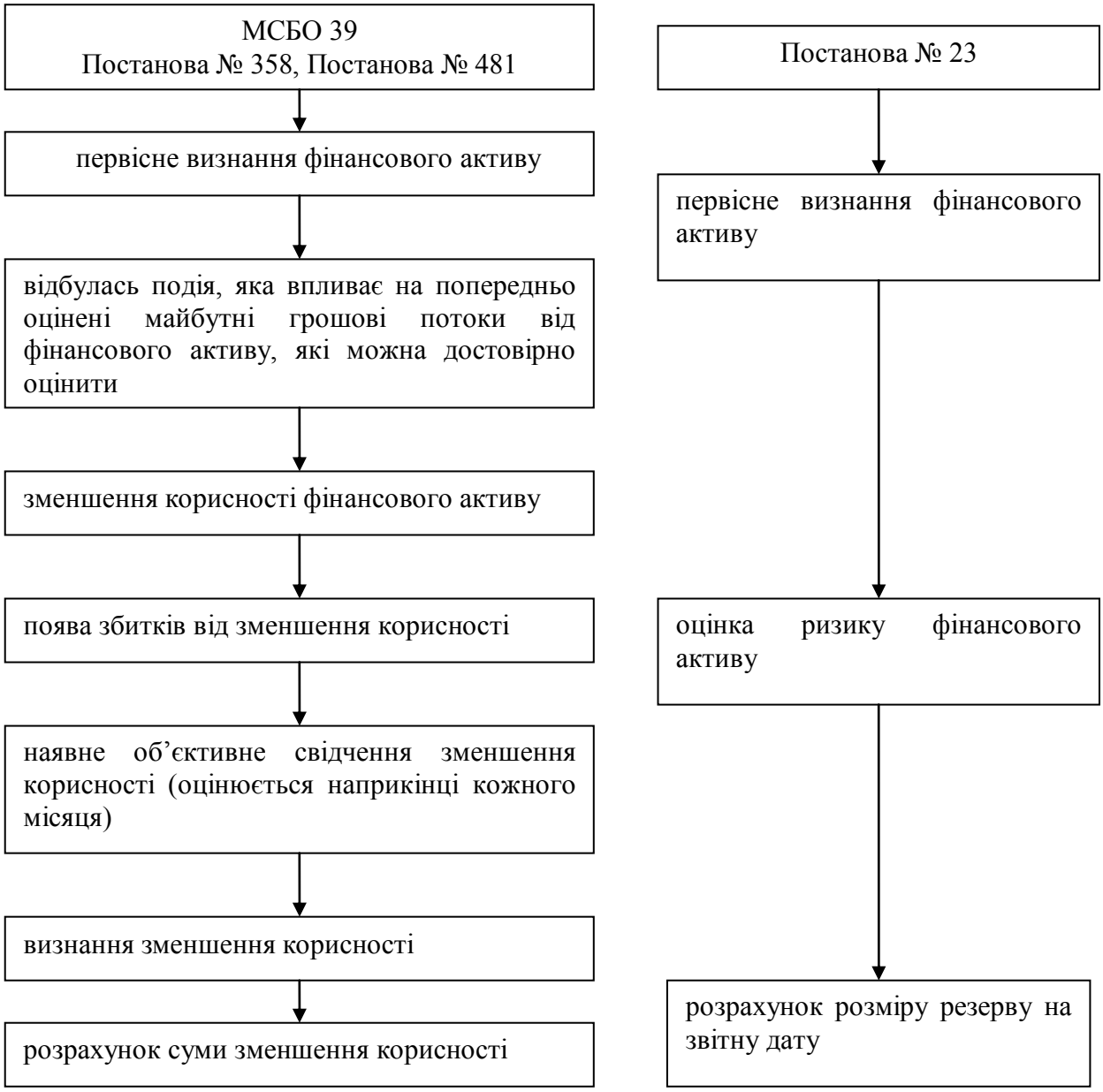

Рисунок 3.2 – Порядок визнання резерву під можливі втрати за активними операціями

Основною відмінністю між зазначеними нормативними актами є твердження в Постанові № 23, що банк «формує резерв на перше число кожного місяця, наступного за звітним за результатами оцінки ризику невиконання контрагентом зобов'язань» [65]. З даної вимоги випливає, що навіть якщо ознак зменшення корисності за активом немає банк все одно має розраховувати резерв за ним. На нашу думку, такий порядок в більшій мірі відповідає моделі очікуваних збитків, яка пропонується в МСФЗ 9, тому сприяє

достовірнішому відображенню інформації в звітності. Проте слід зауважити, що безпосередньо сам ризик за фінансовим активом зумовлений подіями, що свідчать про зменшення корисності. Такими подіями можуть бути:

– фінансові труднощі позичальника/емітента;

– порушення умов договору (невиконання зобов'язань, прострочення сплати процентів або основної суми боргу);

– висока ймовірність банкрутства або реорганізація позичальника/емітента;

– надання банком пільгових умов з економічних або юридичних причин, пов'язаних з фінансовими труднощами позичальника, які банк не розглядав за інших умов;

– зникнення активного ринку для фінансового активу внаслідок фінансових труднощів;

– значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю [14, 15].

Вважаємо за доцільне зазначити їх в Положенні про облікову політику.

Таким чином, підставою для формування резерву є наявність ризику, який згідно з Постановою № 23 має оцінюватись з моменту визнання фінансового активу в обліку і до дати припинення такого визнання. Відповідно за кредитом, навіть при віднесенні його до найвищої категорії якості, наявний мінімальний показник ризику – 0,01. Проте для І категорії якості цінних паперів, коштів, розміщених в інших банках, дебіторської заборгованості показник ризику складає 0, тобто резерв формуватись не буде.

Для адекватної оцінки ризику банк має проаналізувати фінансовий стан боржника за допомогою показників, характерних для певного виду позичальника (юридична особа, фізична особа, банк). На підставі оцінки фінансового стану боржника/емітента банк відносить його до певного класу. Конкретна методика оцінки фінансового стану має бути визначена відповідним внутрішнім положенням, особливо це стосується фізичних осіб та банків, оскільки для юридичних осіб (крім банків) детальна процедура описується в

Постанові № 23. На основі оцінки фінансового стану і стану виконання зобов'язань банк має здійснити класифікацію активу за категоріями якості.

Варто зазначити, що за всіма активними операціями, крім дебіторської заборгованості, наводиться діапазон можливих значень показника ризику залежно від категорії якості. Конкретне ж значення показника ризику банк має обрати самостійно на підставі методики, визначеної у внутрішніх документах з урахуванням вимог Постанови № 23. Так, при виборі показника ризику для кредитів, наданих юридичним особам (крім банків) потрібно враховувати динаміку фактичних значень інтегрального показника, коефіцієнт покриття боргу, якість менеджменту позичальника, ринок збуту продукції, наявність бізнес-планів. Для всіх юридичних осіб банк визначає показник ризику з урахуванням рейтингів боржника (за наявності), інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу [65]. Ризик за цінними паперами оцінюється на підставі аналізу фінансового стану емітента, грошових потоків і доходів за цінними паперами, поточної вартості цінних паперів, а також всієї наявної інформації про обіг відповідних цінних паперів на фондовому ринку. Для кредиту, наданого фізичній особі окремих вимог не встановлено.

На даний час в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» для кредитів, наданих фізичним особам і банкам, цінних паперів показник ризику розраховується як середньоарифметичне мінімального та максимального значення з діапазону. На нашу думку, така уніфікація звужує можливості банку при розрахунку резервів, проте враховуючи, що частка даних операцій в загальному обсязі активів не перевищує 2 % (див. табл. В.4) не вважаємо це суттєвим недоліком.

Від обґрунтованості вибору показника ризику з діапазону, встановленого Постановою № 23, безпосередньо буде залежати розмір сформованого резерву. Тому важливим є формування професійного судження щодо вибору конкретного значення показника ризику у відповідних внутрішніх положеннях, в Положенні про облікову політику достатньо зробити на них посилання.

На перше число місяця, наступного за звітним банк має здійснювати розрахунок резерву як різницю між балансовою вартістю фінансового активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків або балансовою вартістю зваженою на показник безризиковості (для коштів, розміщених в інших банках, дебіторської заборгованості). Відповідні нормативні документи визначають наступний склад майбутніх грошових потоків (рис. 3.2):

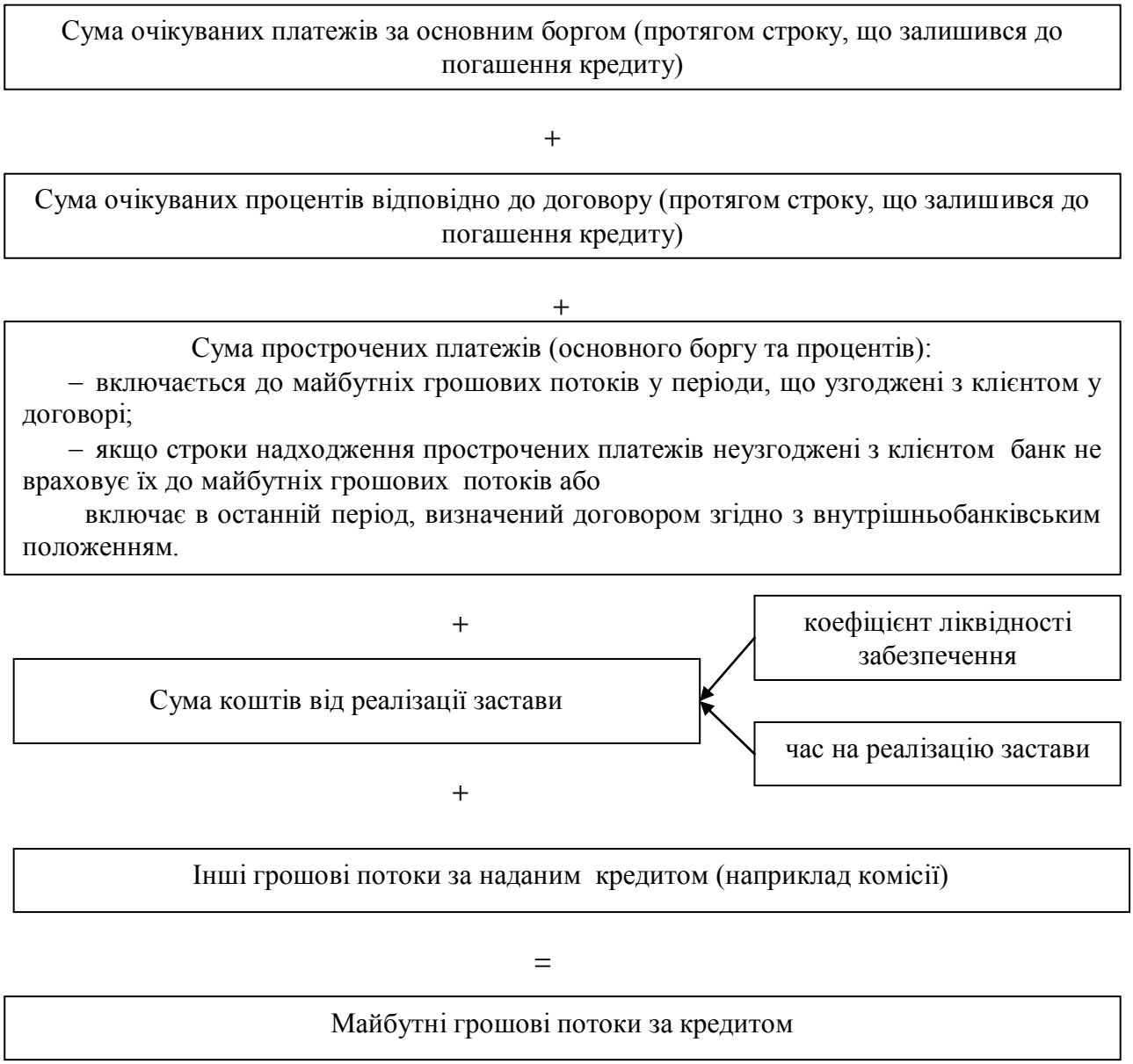

Рисунок 3.2 – Склад майбутніх грошових потоків за кредитом

В новій редакції Постанови № 481, до якої були внесені зміни постановою Правління Національного банку України від 26.02.2013 р. № 59 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» зазначено, що «загальна сума недисконтованих майбутніх грошових потоків, у тому числі грошових потоків від реалізації застави, не може перевищувати суми платежів передбаченої кредитним договором». Дана вимога обов'язково має бути зазначена в Положенні про облікову політику, оскільки впливає на достовірність відображення інформації в обліку. Важливим аспектом при розрахунку очікуваних майбутніх грошових доходів є порядок врахування забезпечення, який має детально розкриватись у внутрішньобанківських положеннях. Зміни в Постанові № 481 стосовно майбутніх грошових потоків потребуватимуть коригування внутрішніх положень банків.

Всі спеціальні резерви мають бути відображені на рахунках бухгалтерського обліку, тому в Положенні про облікову політику банк має зазначити відповідні балансові рахунки та рахунки витрат.

В подальшому віднесення активу до певної категорії якості буде залежати від тривалості прострочення виконання зобов'язань контрагентом та результатів перегляду його фінансового стану. Фінансовий стан позичальника/емітента оцінюється з певною періодичністю для відповідної категорії (групи) боржника, що відповідно впливатиме на обсяг сформованих резервів.

Протягом періоду обліку фінансового активу на рахунках бухгалтерського обліку резерв може бути збільшено, або зменшено. В підсумку, якщо позичальник виконав всі умови договору, резерв розформовується, якщо умови не виконані, банк обліковує резерв на рахунку витрат, до появи можливості списати безнадійну заборгованість за рахунок резерву.

На підставі запропонованої процедури обліку спеціальних резервів нами розроблено розділ «Методика обліку формування резервів для відшкодування

можливих втрат за активними операціями банку» для ПАТ АБ «УМОВНИЙ», який наведений в додатку Т.

Як зазначалось у попередніх розділах, формування спеціальних резервів за активними операціями зумовлено підвищеним ризиком їх здійснення. Тому даний процес є об'єктом перевірки з боку Національного банку України, зовнішніх та внутрішніх аудиторів, внутрішньобанківського контролю. Запропоновані методичні підходи до удосконалення організації обліку резервів під можливі ризики за активними операціями дають можливість оптимізувати проведення контролю, а також сприятимуть достовірному відображенню інформації в звітності, що є основною вимогою міжнародних стандартів фінансової звітності та показником якості ведення обліку та контролю в банку.

3.2 Пропозиції щодо врахування забезпечення при визначенні розміру резерву під можливі збитки за кредитними операціями

На сьогоднішній день основним видом активних операцій для більшості банків є надання кредитів (див. табл. Б.2), тому покриття ризиків за ними за допомогою спеціальних набуває першочергового значення.

В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» майже 100 % кредитів видані під забезпечення, яким виступають цінні папери, нерухоме майно, грошові кошти, гарантії та поручительства та інші активи, про що свідчать дані таблиці 3.1. Відповідно важливим моментом для ПАТ АБ «УМОВНИЙ» є питання правильного врахування вартості забезпечення, а також показника ризику при розрахунку резерву за кредитними операціями.

Таблиця 3.1 – Інформація про кредити в розрізі видів забезпечення ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Найменування статті	На 01.01.2011р.		На 01.01.2012р.		На 01.01.2013р.	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Незабезпечені кредити	75	0,03	64	0,03	296	0,08
Кредити, що забезпечені:	232863	99,97	246779	99,97	373312	99,92
грошовими коштами	22855	9,81	28389	11,50	1923	0,51
цінними паперами	110739	47,54	164889	66,80	307153	82,21
нерухомим майном	79116	33,96	49608	20,10	59355	15,89
в т.ч. житлового призначення	616	0,26	120	0,05	656	0,18
гарантіями і поручительствами	0	0,00	1949	0,79	1541	0,41
іншими активами	20153	8,65	1944	0,79	3340	0,89

Відповідно до вимог Постанови № 23 за кредитом, оціненим на індивідуальній основі, резерв формується на суму перевищення його балансової вартості (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за ним. На нашу думку, дискусійним є безпосередньо визначення теперішньої вартості активу. В Постанові № 481 пропонується наступна формула:

$$ТВ_к = \sum_{i=1}^{n} \frac{ГП_i}{(1 + I_{еф})^{t_i}} \quad (3.1)$$

де $ТВ_к$ – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом;

$ГП_i$ – попередньо оцінений майбутній грошовий потік за період t;

$I_{еф}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу (первісна ефективна ставка відсотка);

t_i - тривалість періоду (термін) до виникнення і-го грошового потоку; i = 1...n;

n - кількість потоків грошових коштів.

Перше, на що хотілося б звернути увагу це те, що показник t не може бути однаковим для потоків за кредитом і потоків від застави. Згідно з Постановою № 481 останні мають дисконтуватись з урахуванням часу, необхідного для реалізації застави банком. Тому фактично резерв має розраховуватись наступним чином:

$$Рк = БВ_к – (ТВ_{кр} + ТВ_з), \quad (3.2)$$

де $БВ_к$ – балансова вартість кредиту;

$ТВ_{кр}$ – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом;

$ТВ_з$ – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від застави.

Тепер детальніше розглянемо показники $ТВ_{кр}$ та $ТВ_з$. Очікувані грошові потоки безпосередньо за кредитом будуть включати суми платежів за основним боргом та проценти за договором, суми прострочених платежів та інші можливі грошові потоки. Постанова № 23 висуває вимогу оцінювати майбутні грошові потоки з урахуванням показника безризиковості активу, який визначається як різниця між одиницею та показником ризику активу, тобто $ТВ_{кр}$ слід обчислювати таким чином:

$$TB_{кр} = \sum_{i=1}^{n} \frac{ГП_i \times (1 - ПР)}{(1 + I_{еф})^{t_i}}, \quad (3.3)$$

де ПР – показник ризику активу (кількісний показник ризику невиконання контрагентом своїх зобов’язань перед банком).

Такий розрахунок змушує банки більш виважено підходити до очікуваних надходжень від кредитної операції. Закладання показника ризику в розрахунок теперішньої вартості кредиту можна вважати певним наближенням до моделі очікуваних збитків за МСФЗ 9, оскільки саме очікувані втрати зумовлюють

ризик активу. Проте істотною відмінністю між МСФЗ 9 та вітчизняними нормативними документами все ж залишається сам підхід до визначення грошових потоків: за МСФЗ 9 вже під час первісного визнання кредиту закладається очікуваний збиток.

Стосовно показника $ТВ_з$, то виходячи з вимог діючих нормативно-правових актів, він має враховувати суму коштів від реалізації застави, коефіцієнт ліквідності забезпечення та час на її реалізацію. Суперечливим моментом є основна складова розрахунку – сума коштів від реалізації застави. В Постанові № 23 зазначається, що банк при розрахунку резерву використовує ринкову (справедливу) вартість забезпечення, виходячи з проведеної оцінки майна суб'єктом оціночної діяльності [65]. В практиці вітчизняних банків сума кредиту виданого під забезпечення не має перевищувати 70-80% вартості застави, ці 20-30% різниці у вартостях мають покривати можливі коливання ринкової вартості застави та процента за договором. Відповідно на перший погляд резерв за такими кредитами не має формуватись. Проте останні зміни в Постанові № 481, згадані в підрозділі 3.1, дають підстави стверджувати, що при розрахунку резерву необхідно брати лише частину оціночної вартості застави щоб виконувалась умова:

$$ГП_к \times (1 - ПР) + ГП_з \times К_л \le ГП_{дог}, \quad (3.4)$$

де $ГП_к$ – очікуваний грошовий потік за кредитом;

ПР – показник ризику кредиту;

$ГП_з$ – очікуваний грошовий потік від реалізації застави;

$К_л$ – коефіцієнт ліквідності застави;

$ГП_{дог}$ – грошовий потік за кредитом згідно з договором.

Відповідно показник $ТВ_з$ необхідно розраховувати наступним чином:

$$ТВз = \sum_{i} \frac{ГП_з \times К_л}{(1 + I_{еф})^T}, \quad (3.5)$$

де $ГП_з$ – грошовий потік від застави;

Кл – коефіцієнт ліквідності застави;

$І_{еф}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу (первісна ефективна ставка відсотка);

Т – кількість днів на реалізацію застави.

На час прийняття Постанови № 23 не було чітко визначеного порядку врахування забезпечення, тому банки самостійно визначали його у внутрішніх положеннях. Розглянемо діючий порядок розрахунку резерву за кредитом в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» на умовному прикладі.

1 лютого 2013 року банк видав кредит Ковальову А.П. на суму 100000 грн. на 12 місяців під 26 % річних. Одноразова комісія в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» складає:

– за оформлення, супроводження та обслуговування кредитної справи – 2 % від суми кредиту, але не більше 200 грн.;

– за видачу кредиту готівкою, нотаріальні витрати – 1 % від суми кредиту.

В якості забезпечення було надано нерухоме майно житлового призначення, оціночна вартість якого складає 250000 грн. За договором передбачено погашення тіла кредиту щомісяця рівними частинами , проценти нараховуються методом факт/факт від залишку заборгованості і сплачуються щомісяця. Сплата процентів має здійснюватись до 10 числа, кредиту – до 25 числа місяця, наступного за місяцем видачі кредиту. На підставі оцінки фінансового стану фізичної особи було встановлено, що позичальник належить до класу Б.

Відповідно до вимог Постанови № 23 на 01.03.2013 р. банк має здійснити розрахунок резерву. Для цього спочатку слід побудувати графік очікуваних потоків грошових коштів, який включатиме сплату одноразової комісії в розмірі 1200 грн., погашення процентів та основної суми боргу (табл. У.1).

Оскільки проценти нараховуються методом факт/факт, визначимо ефективну ставку відсотка в MS Office Excel за допомогою функції ЧИСТВНДОХ і отримаємо річну ефективну ставку 32,43931472 %, денна ($Іеф_д$) складе:

$$Іеф_д = (100\ \% + 32{,}43931472\ \%)^{1/365} - 100\ \% = 0{,}07700343\ \%$$

Далі маємо розрахувати різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів, тобто амортизацію дисконту. Грошові потоки складатимуться з щомісячного погашення основної суми боргу та процентів, що нараховуються на залишок заборгованості.

Оскільки позичальник належить до класу Б, а на 01.03.2013 р. відсутнє невиконання умов договору, тобто стан обслуговування боргу «високий», то кредит буде класифіковано до І категорії якості і показник ризику має бути обраним з діапазону 0,01 – 0,06. Згідно з внутрішнім положенням «Про порядок оцінки фінансового стану фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» банк визначає показник ризику кредиту, наданого боржнику - фізичній особі залежно від категорії якості за наступною формулою:

$$ПР = \frac{r_{max} + r_{min}}{2}, \qquad (3.6)$$

де $r_{max,}\, r_{min}$ - мінімально та максимально можливе значення показника ризику для відповідної категорії якості кредиту [60].

Відповідно визначений показник ризику за кредитом Ковальова А.П. становитиме 0,04.

В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» теперішню вартість кредиту розраховують з урахуванням показника ризику наступним чином:

$$ТВк = (1 - Кризику) \times \sum_{t=R+1}^{T} \frac{Б_t}{(1 + I_{еф})^{Dt-Dr}}, \quad (3.7)$$

де Т – номер потоку;

Б – Борг боржника на дату розрахунку резерву;

$I_{еф}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу (первісна ефективна ставка відсотка);

$^{Dt-Dr}$ – кількість днів до закінчення кредитного договору на дату розрахунку резерву;

Кризику – значення показника ризику кредиту, який визначається відповідно до Положення про порядок оцінки фінансового стану фізичної особи в ПАТ АБ «УМОВНИЙ».

Розрахунок майбутніх потоків від реалізації застави (ТВз) здійснюється з урахуванням витрат та термінів її реалізації:

$$ТВз = \sum_{i} \frac{З_i \times к_i - B_i}{(1 + I_{еф})^{T}}, \quad (3.8)$$

де $З_i$ – сума і-тої застави;

$к_i$ – коефіцієнт ліквідності застави;

B_i – витрати на реалізацію і-тої застави;

$I_{еф}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу (первісна ефективна ставка відсотка);

Т – кількість днів на реалізацію і-тої застави.

Для розрахунку майбутніх потоків від реалізації застави витрати на реалізацію застави у вигляді майнових прав на грошові депозити складають0,0 грн., для інших видів застави – 10% від вартості застави. Кількість днів на реалізацію застави у вигляді майнових прав на грошові депозити становить 1 день, інших видів застави – 140 днів.

Позичальником було надано в заставу нерухоме майно житлового призначення, відповідно за рівнем ліквідності воно належить до ІІІ групи (коефіцієнт ліквідності – 0,7). Оскільки на 01.01.2013 р. не відбувалось сплати коштів за кредитом, то борг боржника становитиме суму основного боргу та нараховані процент, відповідно отримаємо наступні значення ТВк та ТВз та здійснимо розрахунок резерву за формулою 3.2:

$$ТВк = \frac{100000 + 13876}{(1 + Iеф_д)^{365-28}} = 87856{,}93 \text{ грн.},$$

$$ТВз = \frac{250000 \times 0{,}7 - 250000 \times 0{,}1}{(1 + Iеф_д)^{140}} = 134676{,}01 \text{ грн.},$$

$$Рк = 98800 - (87856{,}93 * 0{,}04 + 134676{,}01) = -39390{,}28.$$

Отримане значення свідчить, що резерв формувати не потрібно.

Тепер розглянемо вплив запропонованих підходів до визначення теперішньої вартості кредиту та забезпечення на обсяг сформованого резерву. Спочатку необхідно скоригувати очікувані грошові потоки за кредитом на показник безризиковості та продисконтувати їх (таблиця 3.2). З таблиці видно, що ТВкр на 1 березня складе 86999 грн.

Таблиця 3.2 – Грошові потоки за кредитом Ковальова А.П. з урахуванням показника ризику

Період	Дата	Фактичні грошові потоки (ГПк)	Скориговані грошові потоки (ГПк * (1-ПР)	Дисконтовані грошові потоки (ТВкр)
1	28.02.2013	10251	9841	86999
2	31.03.2013	10352	9938	79162
3	30.04.2013	10109	9705	71306
4	31.05.2013	9985	9586	63442
5	30.06.2013	9754	9364	55560
6	31.07.2013	9618	9233	47669
7	31.08.2013	9434	9057	39763
8	30.09.2013	9221	8852	31839
9	31.10.2013	9067	8705	23904
10	30.11.2013	8866	8511	15951
11	31.12.2013	8700	8352	7983
12	31.01.2014	8517	8176	0

З даної таблиці можна визначити в якому обсязі необхідно враховувати вартість застави для виконання умови за формулою (3.4) та розрахувати теперішню вартість застави за формулою (3.5):

$$ГП_з \times К_л = 140,$$

$$ТВз = \sum_{i} \frac{410}{(1 + I_{ефд})^{140}} = 368.$$

Сума сформованого резерву складе:

$$Рк = 98800 – (86999 + 368) = 12169$$

Таким чином, при запропонованому порядку розрахунку банк має формувати істотний резерв під можливі втрати за кредитом навіть при наявності застави.

З метою виконання вимог постанови Правління Національного банку України від 26.02.2013 р. № 59 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» ПАТ АБ «УМОВНИЙ» має переглянути внутрішні положення та внести до них відповідні зміни до 1 грудня 2013 року, основні корективи мають стосуватись порядку врахування забезпечення за кредитом.

Визначена нами процедура обчислення резерву найбільш повно враховує всі вимоги діючих нормативно-правових актів України і сприяє достовірному відображенню інформації у фінансовій звітності, особливо з огляду на перспективу впровадження МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», який має прийти на заміну МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Варто зазначити, що він вступить в дію з 1 січня 2015 року, проте його дострокове застосування не забороняється.

Передбачається, що головним результатом впровадження МСФЗ 9 буде не лише збільшення визнаних збитків від зменшення корисності, але й більш

раннє їх визнання порівняно з МСБО 39. Розглянемо детальніше зміни в міжнародних стандартах, що пропонуються Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Порівняння моделі понесених збитків (МСБО 39) та моделі очікуваних збитків (МСФЗ 9) [30, 74, 90]

Показник для порівняння	Модель понесених збитків (МСБО 39)	Модель очікуваних збитків (МСФЗ 9)
Попередньо оцінені майбутні грошові потоки	не включають майбутні кредитні збитки, які не були понесені	потоки грошових коштів з урахуванням коштів, які не очікується отримати через ймовірність майбутнього дефолту: - очікувані збитки по кредиту за 12 місяців, або - очікувані збитки по кредиту за весь строк його дії, якщо з моменту первісного визнання значно підвищився кредитний ризик
Розмір збитку від зменшення корисності	різниця між балансовою вартістю та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків	об’єктивний ймовірно-зважений підхід з урахуванням часової вартості коштів
Умови для визнання зменшення корисності	наявність об’єктивних свідчень збиткових подій, що впливають на майбутні грошові	додаткові умови відсутні
Свідчення зменшення корисності	перелік спостережних даних	додатково мають оцінюватись зміни зовнішніх ринкових показників, внутрішні фактори та конкретна інформація про боржника
Процентний дохід	використання методу ефективної ставки відсотка визнається на основі амортизованої собівартості	застосування методу ефективної ставки відсотка на основі валової балансової вартості активу, але якщо існує об’єктивне свідчення знецінення – на основі чистої балансової вартості після знецінення
Подальше зменшення корисності	визнається, якщо будуть понесені подальші збитки	визнається автоматично шляхом постійної переоцінки грошових потоків

Рада з МСБО вважає, що банки можуть максимально використовувати інформацію, яка збирається за МСФЗ 9 з метою виконання вимог Базеля ІІ щодо капіталу. Так, складовими моделі розрахунку очікуваних збитків є ймовірність дефолту, втрати у разі дефолту, вартість під ризиком, тому

очікувані втрати за Методикою внутрішніх кредитних рейтингів (Базель ІІ) та Моделлю очікуваних збитків (МСФЗ 9) будуть визначатись наступним чином:

$$EL = PD \times EAD \times LGD, \quad (3.9)$$

де EL – очікувані втрати;

PD – ймовірність дефолту, %;

EAD – сума коштів під ризиком;

LGD – втрати в разі дефолту, %.

Проте, хоч на перший погляд підходи Базеля ІІ та моделі очікуваних збитків РМСБО схожі, ці два підходи мають суттєві відмінності (табл. 3.4) [74].

Таблиця 3.4 – Порівняння моделей очікуваних збитків РМСБО та Базеля ІІ

Показник	Методика внутрішніх кредитних рейтингів, Базель ІІ	Модель очікуваних збитків, МСФЗ
1. Ймовірність дефолту	середній рівень частки дефолтів (розрахований на довгостроковій основі – впродовж циклу)	на основі історичних даних про дефолти, але вониі коригуються з метою відображення поточних очікувань щодо майбутніх умов
2. Часовий горизонт для оцінки ймовірності дефолту	12 місяців	12 місяців або сукупна тривалість життя інструмента
3. Визначення дефолту	- для корпоративного (оптового) бізнесу – 90 днів, платежі не є ймовірними; - для роздрібного бізнесу – 90 – 180 днів, платежі не є ймовірними	відсутні вимоги щодо наявності об’єктивних доказів збиткових подій
4. Втрати у разі дефолту	найвищий показник фактично понесених збитків, який був досягнутий історично	фактичні збитки, які очікується понести на дату дефолту
5. Сума коштів під ризиком	несплачений залишок заборгованості + Суми, щодо яких є зобов’язання зі сплати, але які не отримані, помножені на конверсійний фактор	лише визнані суми заборгованості

Отже, як випливає з таблиці 3.4, існує доволі багато відмінностей між підходом Базеля ІІ до розрахунку очікуваних кредитних збитків та підходом, запропонованим Радою з МСБО. Це дає підстави стверджувати: інформація щодо кредитних ризиків, яка готується з метою розрахунку адекватності капіталу згідно з вимогами Базеля ІІ (навіть якщо ці методики запроваджені у систему ризик-менеджменту банку) не може прямо використовуватися з метою відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а вимагає суттєвих коригувань, так само як дані обліку не можуть становити базу визначення капіталу відповідно до Базеля ІІ.

Таким чином, розглянуті напрямки змін в міжнародних стандартах визначають необхідні кроки до подальшої гармонізації вітчизняної та міжнародної практики формування та використання спеціальних резервів.

Висновки до розділу 3

Основним документом, який визначає методи, принципи і процедури, які мають використовуватись для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності є Положення про облікову політику. На сьогоднішній день існують різні точки зору на зміст та методичні підходи щодо формування даного положення, основні вимоги визначені Положенням «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України», затвердженим постановою Правління Національного банку України від 30.12.1998 р. № 566. З огляду на об’єкт дослідження, нами були розроблені методичні підходи до розробки розділу Положення про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ», що стосується резервів для відшкодування можливих збитків за активними операціями. Проте варто зауважити, що дані напрацювання можна використовувати при складанні інших розділів за активними операціями Положення про облікову політику.

Сутність удосконалення облікової політики полягає в систематизації інформації, яка має розкриватись стосовно спеціальних резервів. Основними складовими розділу з обліку спеціальних резервів мають бути загальні нормативно-правові акти з формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями, внутрішньобанківські положення, що деталізують процедуру формування і використання резервів для даного банку, первісне визнання спеціальних резервів, первісна оцінка резервів за активними операціями, подальша оцінка спеціальних резервів, припинення визнання резервів під можливі збитки за активними операціями в обліку.

При розробці даних підходів було встановлено, що на сьогоднішній день існують певні відмінності між вітчизняними нормативно-правовими актами та за МСБО 39 стосовно первісного визнання спеціальних резервів. Так, згідно з Постановою № 23 навіть за відсутності ознак зменшення корисності за активом банк все одно має розраховувати резерв за ним. В той же час рух до повної гармонізації методичних підходів обліку в банківському секторі України з вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності вимагає вивчення можливостей використання положень МСФЗ 9 в обліку формування та використання резервів під можливі втрати за активними операціями.

Основою розрахунку резерву є визначення теперішньої вартості за активом. Нами було детально розглянуто порядок формування резервів під можливі збитки за кредитами і запропоновано його удосконалення з урахуванням останніх змін в нормативно-правових актах. Так, банк при визначенні суми резерву має брати не всю справедливу вартість застави, а лише її частину, яка обмежується грошовим потоком згідно з договором та очікуваним грошовим потоком за кредитом. Визначена нами процедура обчислення резерву найбільш повно враховує всі вимоги діючих нормативно-правових актів і сприяє достовірному відображенню інформації у фінансовій звітності.

РОЗДІЛ 4
ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ У ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

4.1 Система управління охороною праці в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

Функціонування банківської установи неможливе без забезпечення належних умов праці. Дане завдання має бути реалізовано в системі управління охороною праці (СУОП) в організації, метою якої полягає у створенні безпечних, здорових і високопродуктивних умов праці, запобігання травматизму і професійним захворюванням, покращення виробничого побуту. Об'єктом управління в СУОП банку виступає діяльність його структурних підрозділів із забезпечення безпечних і здорових умов праці безпосередньо на робочих місцях працівників, а також у відповідному відділі (службі) та банку в цілому.

Об'єктом дослідження є Головний офіс ПАТ АБ «УМОВНИЙ» та безпосередньо відділ кредитування. Система управління охороною праці в банку складається з Голови Правління, підпорядкованих йому керівників відділів та служби охорони праці (СОП). В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» СОП представлена одним працівником, який має інженерно-технічну освіту. Наявність даної служби є обов'язковою вимогою Типового положення про службу охорони праці в якому зазначається, що «служба охорони праці створюється на підприємствах з кількістю працюючих 50 і більше осіб» [79], в банку ж чисельність працюючих складає 65 чоловік. До основних обов'язків працівника служби охорони праці належать такі: здійснення заходів з питань охорони праці, надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, контроль за додержанням правил протипожежного захисту в приміщеннях банку. Інженер з охорони праці має виконувати ряд функцій, зокрема:

– оперативно-методичне управління роботою з охорони праці;

– розробка комплексних заходів щодо досягнення встановлених

нормативів безпеки та гігієни праці;

– проведення вступного інструктажу з питань охорони праці для працівників;

– розробка положень, інструкцій, інших нормативних актів про охорону праці, що діють в межах установи та відповідають загальноприйнятим положенням (інструкціям, законам);

– забезпечення працівників правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами з охорони праці та контроль за їх дотриманням;

– підготовка статистичних звітів банку з питань охорони праці;

– підвищення кваліфікації і перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці;

– участь у роботі комісії з питань атестації робочих місць за умовами праці;

– сприяння впровадження у виробництво досягнень науки і техніки у т. ч. ергономіки і прогресивних технологій, сучасних засобів захисту працюючих, населення і навколишнього середовища;

– розгляд листів, заяв та скарг працюючих з питань охорони праці [41].

Слід зазначити, що всі працівники проходять вступний інструктаж [13] і в подальшому здійснюється перевірка знань з питань охорони праці. Для працівників кредитного відділу також проводять повторні інструктажі кожні півроку.

У своїй роботі працівники банку мають керуватись законодавством України щодо охорони праці та внутрішніми положеннями банку. З метою оцінки стану нормативно-правової бази з питань охорони праці в банку нами було проведено аудит відповідності наявного переліку нормативно-правових актів існуючим (табл. Ф.1), який показав відсутність ряду документів. Зокрема, в установі відсутній наказ про затвердження Положення про систему управління охороною праці СУОП, у своїй діяльності банк керується Типовим положенням про службу охорони праці. Вважаємо дану ситуацію негативною,

оскільки типове положення не висвітлює конкретних аспектів діяльності банку, особливостей охорони праці саме в даній установі. Також відсутні журнали обліку нещасних випадків та професійних захворювань, що не дає змогу проводити об'єктивні заходи зі зменшення кількості випадків тимчасової непрацездатності і, відповідно, витрат на них. Оцінка виконання наявних в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» положень наведена в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1 – Відповідність нормативним положенням ОПБНС на об'єкті дослідження

№ з/п	Назва діючого в установі (організації) нормативного документу	Розділ, пункт, інформація, на які йдеться посилання	Відповідність нормативним положенням
1	Закон України «Про охорону праці» від 17 листопада 2005 року №3108-IV	Стаття 4. Державна політика в галузі охорони праці	Відповідає
2	Закон України «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993 № 3745-XII	Стаття 2. Забезпечення пожежної безпеки	Відповідає
3	Постанова «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» від 22 березня 2001 р.№270	Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру	Відповідає

Колективний договір банку містить розділ «Умови і охорона праці», який регламентує основні положення з охорони праці при наймі працівника на роботу, визначає обов'язки та відповідальність адміністрації щодо реалізації прав працівників та охорону їх життя та здоров'я у процесі трудової діяльності. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний вживати заходів щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації, вимог ергономіки, позитивного досвіду з охорони праці, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювань тощо.

У договорі висвітлюються зобов'язання працівників щодо охорони праці, такі як знання і виконання вимог нормативних актів про охорону праці, правила поводження з електроприладами; додержуватись зобов'язань щодо охорони праці; проходити у встановленому порядку попередні та періодичні медичні огляди та інші. Отже, засади колективного договору визначають в повній мірі

права та обов'язки сторін щодо забезпечення сприятливих та безпечних умов праці робітників банку. Таким чином, в цілому ПАТ АБ «СТОЛИЧНИЙ» дотримується основних вимог законодавства з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях.

Оцінюючи ефективність діяльності СОП, слід відмітити, що ПАТ АБ «УМОВНИЙ» здійснює облік витрат на охорону праці на окремому аналітичному рахунку, проте не розділяє їх на доцільні, частково доцільні і недоцільні. Колективним договором передбачено, що їх сума складає 0,5% від обсягу наданих банком послуг. Перш за все, банк розраховує витрати, пов'язані з тимчасовою непрацездатністю робітників, закупівлею вогнегасників, сповіщувачів про пожежу та іншого обладнання й матеріалів, необхідних для дотримання техніки безпеки тощо. Проте на нашу думку, банк має проводити аналіз причин появи даних витрат та здійснювати їх поділ на зазначені групи за доцільністю.

Узагальнення отриманої інформації щодо стану охорони праці в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» відображено в Акті перевірки стану організації охорони праці (табл. Х.1), в якому надана суб'єктивна оцінка (за п'ятибальною шкалою). В результаті отримали середній бал стану охорони праці в банку вище середнього, а саме – 4,3. На нашу думку, недостатньо уваги приділяється громадському контролю за станом охорони праці, необхідно більше залучати профспілки до розгляду даних питань.

Таким чином, в цілому діяльність служби охорони праці організована належним чином, законодавчі та нормативно-правовими акти, які регулюють охорону праці та техніку безпеки в Україні дотримуються, для співробітників банку створені сприятливі умови трудового процесу. Однак, деякі питання потребують вирішення, зокрема, необхідно розробити Положення про систему управління охороною праці в ПАТ АБ «УМОВНИЙ», вести облік нещасних випадків та професійних захворювань, здійснювати аналіз доцільності витрат на охорону праці.

4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в банку

Умови праці представляють собою сукупність чинників трудового процесу, що впливають на здоров’я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов’язків. На кожному робочому місці умови праці формуються під впливом таких груп факторів: виробничих, санітарно-гігієнічних, чинників безпеки, інженерно-психологічних, естетичних та соціальних, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на працівника.

Кабінет, в якому розташований відділ кредитування, є складовою частиною приміщення Головного офісу ПАТ АБ «УМОВНИЙ», тому доцільно спочатку розглянути небезпечні фактори, які в цілому діють на адміністративну будівлю. На сьогоднішній день банк займає частину першого поверху торгівельно-житлової споруди за адресою м. Х, вул. Х, 1, проте планується розширення за рахунок оренди другого поверху даної будівлі. Таке місце розташування вигідне як з економічної точки зору (практично центральна частина міста, зручна транспортна розв’язка, наявність поряд багатоквартирних житлових будинків тощо), так і з санітарно-гігієнічної. Зупинимось на останній детальніше:

– поблизу банка відсутні залізнична колія, виробничі приміщення з підвищеним рівнем вібрації та шуму;

– наявність автомобільної дороги на відстані 10-30 м не зумовлює підвищений рівень шуму, вібрації чи запиленості;

– дерева, посаджені на відстані 20 м, не закривають небосхил, тому не зменшують природну освітленість;

– виходячи з плану розміщення кімнат, не всі структурні підрозділи мають доступ до природного освітлення, проте це не стосується кредитного відділу.

Хотілося б звернути увагу на те, що керівництво банку багато уваги приділяє озелененню прилеглої території, а також її естетичному оформленню

(висадження декоративних клумб, встановлення пам’ятника сумці, який став окрасою міста тощо).

Кабінет відділу кредитування на плані евакуації (рис. Ш.1) позначений під номером 5. Розмір кімнати складає: довжина – 6 м, ширина – 3 м, висота – 3,5 м, відповідно площа становить – 18 м^2, а об’єм – 63 м^3. В кабінеті працює 4 чоловіки, на кожного припадає 4,5 м^2 площі приміщення і 15,75 м^3 об'єму приміщення. Відповідно до ДСанПіН 3.3.2.007-98 найменше допустиме значення площі і об'єму робочого місця на одного працюючого має становити не менше ніж 6 м^2 і 20 м^3 [11], тобто дані норми не виконуються у відділі кредитування. Саме з метою забезпечення працівників належними умовами праці з березня 2013 року здійснюються ремонтні роботи на другому поверсі будівлі з метою переведення туди деяких структурних підрозділів.

З рисунку Ш.1 видно, що кімната має доступ до природного освітлення. Штучне освітлення здійснюється за допомогою люмінесцентних ламп типу ЛД-40, потужністю 40 Вт, 6 шт. Вентиляція в приміщенні здійснюється через відкриті вікна та двері або за допомогою кондиціонера, який підтримує необхідну температуру у приміщенні. Опалювання будівлі банку централізоване, водяне. У кабінеті встановлено 3 батареї з 8 радіаторів. Середня температура повітря в приміщенні складає 21°С – 23 ^{o}С. Стіни пофарбовані в теплий жовтий колір, тобто оптимально для характеру виконуваної роботи працівником кредитного відділу.

Основними джерелами шуму у відділі є комп’ютери і телефонні апарати. Рівень шуму в приміщенні переважно складав близько 35 дБА, що відповідає оптимальному рівню згідно з ДСН 3.3.6.037-99. Проте, у зв’язку з проведенням ремонтних робіт, в окремі дні шум досягав 120 дБА, ці заходи були також джерелом вібрації, що значно ускладнювало трудовий процес і негативно позначалось на роботі працівників.

Виходячи з форми кімнати, було обрано найбільш оптимальний спосіб розташування робочих місць – по периметру кабінету, тобто таким чином, щоб працівник знаходився спиною до стіни та обличчям до центру, що дає змогу

бачити та вільно спілкуватися зі співробітниками. Проте все ж за браком місця відстань між робочими місцями дуже мала (близько 40 см), що заважає вільному пересуванню.

Робоче місце працівника складається зі столу, на якому розташовується електронна техніка, та крісла. Також в кімнаті наявний ще один стіл та стілець – для позичальників, для збереження документації встановлено шафи та сейфи. Усі вони розміщені відповідно до їх функціонального призначення, а їх кількість відповідає номенклатурі знарядь праці, змісту та особливостям виконуваної роботи. Робочий стіл кожного працівника має такі параметри: висота – 700 мм, ширина – 1300 мм та глибина – 900 мм, простір для ніг становить: висота – 700 мм, ширина – 950 мм та глибина на рівні колін – 550 мм. Як вже зазначалось, в кімнаті не забезпечено достатньо місця для працівника, тому монітор комп’ютеру знаходиться на відстані 50 см, що є порушенням санітарних вимог, які передбачають відстань не менше 60 см.

Кожне робоче місце оснащено кріслом з підлокітниками, напівм’яким сидіннями та спинкою, висоту та нахил спинки можна регулювати власноруч. Кут нахилу спинки регулюється в межах від 0° до 30° відносно вертикального положення. Для зниження статичного напруження м'язів верхніх кінцівок встановлені стаціонарні підлокітники завдовжки 250 мм. Поверхня сидіння відповідає усім вимогам.

У відділі наявні 4 комп’ютери з рідкокристалічними моніторами, 1 телефон, 2 лазерні принтери, джерела безперебійного живлення. Ці прилади використовуються виключно за призначенням, так як можуть бути електронебезпечними при неправильному використанні. Рентгенівське випромінювання від рідкокристалічних моніторів комп’ютерів не становить небезпеки для користувача ПЕОМ, оскільки інтенсивність такого випромінювання значно нижча від гранично допустимого рівня [11]. Наявний рівень електромагнітного випромінювання допускає можливість 12-ти годинного перебування у зоні випромінювання. Рівень напруженості електростатичного поля становить 12 кВ/м, тобто знаходиться в межах норми

[86]. Практично весь обсяг роботи працівники виконують за допомогою офісної техніки, тому в банку розроблена Інструкція з охорони праці №1 для персоналу, який користується комп'ютерами та іншим електрообладнанням (електроприладами) [16], яка доводиться до відома працівників кредитного відділу. Відмітимо, що в банку користувачам ПЕОМ надається щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці. Але разом з тим негативним моментом є відсутність графіка технічних перерв для працівників [21].

Облік травматизму в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» не ведеться, що зумовлено специфікою діяльності банківської установи. Аналіз рівня професійних захворювань на основі лікарняних листів за останні 3 роки наведений у таблиці Ц.1. Найбільший коефіцієнт втрати робочого часу спостерігався в 2011 році, протягом якого на кожного працівника припадало близько 1,3 днів непрацездатності. Слід зазначити, що причинами непрацездатності не були безпосередньо професійні захворювання. Небезпечними чинниками, що можуть викликати професійні захворювання є:

- електромагнітне випромінювання, статична електрика, ультразвукове випромінювання;
- недостатність природного освітлення;
- порушення кліматичного режиму;
- не ергономічна організація робочого місця;
- психоемоційне навантаження через високий рівень відповідальності та розумового навантаження [1, 3].

Отже, у кредитному відділі виконуються санітарні норми за показниками освітлення, температури повітря, шуму, вібрації, електромагнітного випромінювання. В цілому створені допустимі умови праці. Проте невитриманими є параметри робочих місць – наявна площа та об'єм на одного працівника не відповідають нормам.

4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях у ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

У кожній установі існує ймовірність виникнення надзвичайної ситуації. Надзвичайною ситуацією, яка в першу чергу потребує уваги в банку, є пожежа. Джерелом її виникнення можуть бути короткі замкнення в електромережі, несправність офісної техніки (короткі замкнення в апаратурі, перегрівання), пошкодження ізоляції електрообладнання, тому заходи щодо попередження пожежі є актуальними для банку. Відповідальними за протипожежну організацію і дотримання протипожежного режиму в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» є Голова Правління банку та інженер з охорони праці.

У банку наявні негорючі речовини та матеріали в холодному стані (шумопоглинаючі матеріали, двері, папір, корпуси ПК, ізоляція силових кабелів, обмотки радіотехнічних деталей тощо), не зберігаються та не використовуються горючі гази, легкозаймисті рідини, небезпечні речовини та матеріали, які можуть становити загрозу вибуху, що дає підстави віднести приміщення банку до категорії Д приміщень і будівель з вибухопожежної та пожежної небезпеки. Тому з точки зору вибухопожежної небезпеки дана споруда є достатньо безпечною. Приміщення має робочі зони класу П-IIа, в яких є тверді горючі речовини або матеріали, що нездатні переходити у зважений стан. Крім того, за вимогами НПАОП 0.00-1.28-10 [58], приміщення мають II ступінь вогнестійкості.

Щодо заходів протипожежної безпеки, то приміщення банку оснащено сучасною та справною технікою, фільтрами, кабельні дроти та дроти електроприладів не мають пошкоджень. В установі банку наявні такі попереджувальні заходи забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях:

– контроль та профілактика ізоляції, наявності плавких вставок і запобіжників в електронному устаткуванні;

– заземлення – для захисту від статичної напруги;

– вільний доступ до мережних рубильників і вимикачів;

– система автоматичного відключення мережі (на випадок короткого замкнення).

Інструкцією по заходах протипожежної безпеки в службових приміщеннях ПАТ АБ «УМОВНИЙ» визначені вимоги до стану приміщень та порядку дій у випадку виникнення пожежі [17]. Меблі та обладнання в приміщенні банку розміщені так, що забезпечують вільний евакуаційний прохід до виходу з приміщення (завширшки не менше 1,0 м). Евакуаційні шляхи та виходи завжди утримуються вільними, нічим не захаращуються. Три кабінети установи банку оснащено системою сповіщення у випадку надзвичайної ситуації. Серед персоналу проводяться навчання та інструктажі щодо правил пожежної безпеки [13].

Приміщення кредитного відділу знаходиться біля виходу з будівлі, тому під час евакуації або надзвичайної ситуації, працівники матимуть змогу вільно та швидко вийти із небезпечної зони. У коридорі біля каси знаходиться план евакуації (рис. Ш.1). З кожної сторони будівлі проходить автомобільна дорога, відповідно існує вільний доступ рятувальників до споруди у випадку ліквідації надзвичайної ситуації.

На випадок виникнення пожежі, приміщення банку обладнане засобами автоматичного пожежогасіння та повідомлення і сигналізації про пожежу, крім того, для боротьби з пожежами в приміщенні умовного банку є два вуглеводневих вогнегасники (ОУ-5) – для гасіння електрообладнання, два порошкових (ОПУ-5) і один хімічний пінний (ОХП-10) вогнегасник – для гасіння об'єктів, які не знаходяться під напругою; можуть використовуватись також сухий пісок та вода.

Узагальнюючи дослідження безпеки в надзвичайних ситуаціях, зокрема при виникненні пожеж, зауважимо, що в банку належним чином організовано заходи з попередження виникнення пожежі та обмеження поширення вогню, наявні всі необхідні для цього засоби. Разом з тим, потрібно постійно підтримувати в належному стані засоби гасіння пожежі та застосовувати превентивні заходи і контролювати за рівнем безпеки в банку.

Висновки до розділу 4

Таким чином, проаналізувавши стан охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях ПАТ АБ «УМОВНИЙ», можна зробити висновок, що банк дотримується нормативних вимог у всіх суттєвих аспектах. Діяльність служби охорони праці організована належним чином, у своїй діяльності служба керується та дотримується законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють охорону праці та техніку безпеки в Україні.

На основі проведеної атестації робочих місць за показниками шкідливості та небезпечності факторів мікроклімату в установі, важкості та напруженості трудового процесу на підставі санітарно-гігієнічної характеристики умов праці, було з'ясовано, що в кредитному відділі ПАТ АБ «УМОВНИЙ» створені допустимі умови праці. Для створення оптимальних умов праці потрібно, в першу чергу, забезпечити працівників необхідною площею робочого місця, подбати про заходи зниження дії електромагнітного випромінювання. Напрямками підвищення якості системи охорони праці слід вважати наступні:

− розробка внутрішнього положення про систему управління охороною праці;

− ведення обліку професійних захворювань та травматизму, нещасних випадків;

− аналіз витрат банку на охорону праці;

− розгляд питань охорони праці на засіданнях профспілкового комітету;

− здійснення постійного контролю за станом технічних пристроїв;

− зниження рівня електромагнітного випромінювання;

− пропаганда здорового способу життя (дотримання режимів харчування, праці та відпочинку, підвищення рухової активності).

Врахувавши запропоновані рекомендації, банк зможе підвищити оптимізацію стану охорони праці та безпеки у надзвичайних ситуаціях своїх працівників.

ВИСНОВКИ

Створення резервів під можливі збитки за активними операціями є важливою складовою заходів банку, спрямованих на зниження негативних наслідків ризиків, які супроводжують діяльність банку. До 2012 року фінансова звітність, складена банками за вимогами Національного банку України практично відповідала міжнародним стандартам бухгалтерського обліку, окрім порядку формування та використання резервів під знецінення фінансових активів. Прийняття положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затвердженого постановою Правління НБУ № 23 від 25 січня 2012 року зумовило необхідність приведення банками у відповідність до чинного законодавства своїх внутрішньобанківських положень з питань формування та використання спеціальних резервів. Нове положення суттєво відрізняється від сукупності попередніх положень, що регламентували питання формування резервів за активними операціями, проте й досі не є остаточним та зазнає змін, а також залишаються певні розбіжності з міжнародними стандартами.

На нашу думку, сутність резервів для відшкодування можливих збитків за активними операціями найбільш повно розкривається в Постановах № 104 та № 361. Визначення, наведене в Постанові № 23 більшою мірою характеризує спеціальні резерви з метою бухгалтерського обліку. Порядок формування резервів має достатнє нормативно-правове забезпечення, адже він регламентується як національними положеннями, так і міжнародними стандартами. В Постанові № 23 встановлюються вимоги до інформації, яка має розкриватись у внутрішньобанківських положеннях з даного питання.

В основі розрахунку резерву провідну роль відіграє оцінка ризиків за активними операціями, які впливатимуть на майбутні грошові потоки. Для цього банк має проаналізувати фінансовий стан контрагента (позичальника,

емітента), стан обслуговування ним боргу, якість активу з урахуванням вартості забезпечення.

Відповідні інструкції з бухгалтерського обліку визначають відображення в обліку операцій з формування резервів, зменшення резервів внаслідок відновлення корисності активу або списання безнадійної заборгованості, облік списаної заборгованості за рахунок резерву на позабалансі до остаточного прийняття рішення щодо даної заборгованості. Формування та використання спеціальних резервів підлягає контролю як з боку зовнішніх органів (Національний банку України та зовнішні аудиторські фірми), так і внутрішніх (структурні підрозділи банку).

Загальноекономічна характеристика ПАТ АБ «УМОВНИЙ» засвідчила, що за останні три роки банк успішно здійснює свою діяльність. Так, відбулось збільшення ресурсної бази, розширення обсягів діяльності, також за аналізований період ПАТ АБ «УМОВНИЙ» став отримувати прибуток, має можливість отримувати значний обсяг доходів від процентних операцій, використовувати порівняно дешевші кошти клієнтів.

У ході дослідження було проаналізовано стан формування резервів в ПАТ АБ «УМОВНИЙ», який формував резерви за кредитами та заборгованістю клієнтів, цінними паперами в портфелі банку на продаж, їх аналіз включав оцінку складу та структуру, показників динаміки та розгляд причин змін за аналізований період.

Процес обліку і контролю за формуванням та використанням спеціальних резервів неможливий без наявності ефективного правового, організаційного, інформаційного та технічного забезпечення. В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» розроблені внутрішньобанківські положення, що визначають особливості порядку формування резервів за активними операціями для нього. Принципи, методи та процедури обліку спеціальних резервів визначаються Положенням про облікову політику банку, про в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» зазначене положення розкриває порядок формування резервів дуже загально, практично не розкриває професійне судження. Тому необхідно або доповнити положення

про облікову політику конкретними процедурами, зазначити посилання на відповідні внутрішньобанківські положення.

У процесі формування та використання спеціальних резервів беруть участь такі структурні підрозділи ПАТ АБ «УМОВНИЙ» як кредитний комітет, Правління банку, Наглядова рада банку, відділ бухгалтерського обліку і звітності на чолі з головним бухгалтером, відділ кредитування, що включає сектор з кредитування юридичних та фізичних осіб, відділ аналізу та управління ризиками, відділ цінних паперів, а також юридичний відділ. Адміністративними складовими системи внутрішнього контролю є Головний бухгалтер та його заступники, відділ аналізу та управління ризиками, служба внутрішнього аудиту банку та відділ безпеки.

З огляду на об’єкт дослідження, нами були розроблені методичні підходи до розробки розділу Положення про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ», що стосується резервів для відшкодування можливих збитків за активними операціями. Сутність удосконалення облікової політики полягає в систематизації інформації, яка має розкриватись стосовно спеціальних резервів. Основними складовими розділу з обліку спеціальних резервів мають бути:

– загальні нормативно-правові акти з формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями;

– внутрішньобанківські положення, що деталізують процедуру формування і використання резервів для даного банку;

– первісне визнання спеціальних резервів;

– первісна оцінка резервів за активними операціями;

– подальша оцінка спеціальних резервів;

– припинення визнання резервів під можливі збитки за активними операціями в обліку.

Основою розрахунку резерву є визначення теперішньої вартості за активом. Оскільки в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» понад 80 % активних операцій припадає на кредитні операції, то нами було детально розглянуто порядок формування резервів під можливі збитки за кредитами і запропоновано його

удосконалення з урахуванням останніх змін в нормативно-правових актах. Так, банк при визначенні суми резерву має брати не всю справедливу вартість застави, а лише її частину, яка обмежується грошовим потоком згідно з договором та очікуваним грошовим потоком за кредитом.

Визначена нами процедура обчислення резерву найбільш повно враховує всі вимоги діючих нормативно-правових актів і сприяє достовірному відображенню інформації у фінансовій звітності.

Розгляд системи охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях у ПАТ АБ «УМОВНИЙ» показав, що управління охороною праці здійснюється службою охорони праці, яка складається з одного чоловіка з інженерно-технічною освітою. Діяльність СОП проводиться відповідно до нормативно-правових актів з питань охорони праці і розроблених внутрішніх документів, які наявні в банку та в цілому відповідають вимогам чинного законодавства.

Санітарно-гігієнічне забезпечення умов праці в банку загалом відповідає санітарним нормам, окрім наявності достатньої площі та об’єму на одного працівника в кредитному відділі. В ПАТ АБ «УМОВНИЙ» достатньо уваги приділяється протипожежним та іншим заходам з попередження виникнення надзвичайних ситуацій. За результатами дослідження загального стану охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях в банку були надані певні рекомендації щодо його поліпшення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова, С. М. Аналіз психоемоційної складової у діяльності банківських працівників [Текст] / С. М. Абрамова, Т. В. Турченюк // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє : Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – С. 339 – 342.

2. Абрамова, С. М. Відмінності національної та міжнародної практики формування резервів за кредитними операціями банків України [Текст] / С. М. Абрамова, О. Г. Коренєва // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє : Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – С. 189 – 192.

3. Абрамова, С. М. Проблеми безпеки життєдіяльності крізь призму дослідження джерел стресу та його впливу на здоров'я працівника [Текст] / С. М. Абрамова, Т. В. Турченюк // Безпека людини в сучасних умовах : тези доповідей V міжвузівської студентської науково-практичної конференції [Текст] / Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Сумської області. – Суми, 2013. – С. 16 – 17.

4. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навч. посібник / за заг. ред. к.е.н. У. Я. Груздевич. – К. : УБС НБУ, 2011. – 222 с. – ISBN 978-966-368-041-5.

5. Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / [Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – [вид. 2-ге, без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с. – ISBN 966-574-567-0.

6. Банківська енциклопедія [Електронний ресурс] / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997.

7. Бєлова, І. В. Організація контролю в банку [Текст] : навч. посіб. / І. В. Бєлова. – Суми : Університетська книга, 2009. – 302 с. – ISBN 978-966-680-442-9.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / ред. В. Т. Бусел. – з дод. і доп. на CD. – К.; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с. – ISBN 966-569-013-2.

9. Вовчак, О. Д. Кредит і банківська справа [Текст] : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Рущишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 564с.

10. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

11. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин ДСанПіН 3.3.2.007-98 [Електронний ресурс] : постанова, затверджена Головним державним санітарним лікарем України від 10.12.1998 р. № 7.

12. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка». - 3-тє вид., допов. та переробл. – Львів : Львівська політехніка, 2011. – 844 с. – ISBN 978-617-607-139-6.

13. Інструкція вступного інструктажу [Текст] : затверджено Постановою Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 20.04.2006 р. № 20.

14. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України [Електронний ресурс] : затверджена постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08.

15. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України [Електронний ресурс] : затверджена постановою Правління Національного банку України від 03.10.2005 р. № 358. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1265-05/print1358954439016415.

16. Інструкція з охорони праці №1 для персоналу, який користується комп'ютерами та іншим електрообладнанням (електроприладами) [Текст] : затверджено Постановою Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» №14 від 20.04.2011 р.

17. Інструкція по заходах протипожежної безпеки в службових приміщеннях ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : затверджено Постановою Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 23.04.2010 р. № 14.

18. Інструкція про порядок проведення планування перевірок [Текст] : затверджено Постановою Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 26.12.2010 р. № 13.

19. Коренєва, О. Г. Методичні підходи до удосконалення формування резервів за кредитними операціями банківських установ [Електронний ресурс] / О. Г. Коренєва, А. М. Коренєв. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20110629/7_koreneva.php.kortez.pdf.

20. Косогов, В. А. Оцінка ліквідності і ризиків активів комерційних банків України [Електронний ресурс] / В. А. Косогов. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2012_33/Kosogov.pdf.

21. Кравченко, Н. Г. Банківські резерви: економічна суть та правова природа [Електронний ресурс] / Н. Г. Кравченко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/...53/35_kravchenko_ng.pdf.

22. Кредитна політика ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 15.03.2013 р. № 35.

23. Кривцун, І. М. Управління ризиками комерційного банку [Текст] / І. М. Кривцун, О. І. Кутник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/re/2008_4/Re200804_13.pdf.

24. Литвин, М. В. Вплив угоди Базель ІІ на реформування банківської діяльності в Україні у контексті глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2010_35/Zm/4PDF.pdf.

25. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ № 361 від 02.08.2004 р. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36985.

26. Методика визначення справедливої вартості фінансових інструментів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 26.02.2010 р. № 16.

27. Микова, М. Удосконалення механізму формування резервів на покриття можливих збитків від кредитних операцій банківських установ України [Текст] / М. Микова // Банківська справа. – 2011. – № 3. – С. 80-87.

28. Міщенко, В. І. Банківські операції [Текст] : підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2007. – 796 с.

29. МСБО 32 Фінансові інструменти: подання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029.

30. МСБО 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/.

31. МСФЗ 7 Фінансові інструменти: розкриття інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/.

32. МСФЗ 9 Фінансові інструменти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/.

33. Носов, О. Ю. Розвиток механізму резервування у банківській системі [Електронний ресурс] / О. Ю. Носов. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/.../16.../204_Nosow_16_5.pdf.

34. Офіційний сайт ProFIX company [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://profix.com.ua/index.ru.php.

35. Офіційний сайт ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stolychnyi.ua.

36. Парасій-Вергуненко, І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. – ISBN

966-574-453-4.

37. Поддубняк, Д. Б. Проблеми формування банками резервів для відшкодування можливих втрат за іпотечними кредитами [Електронний ресурс] / Д. Б. Поддубняк. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Economics/1_103363.doc.htm.

38. Порядок відшкодування банками України безнадійної заборгованості за рахунок резерву [Електронний ресурс] : затверджений Постановою Правління Національного банку України від 01.06.2011 р. № 172. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0722-11.

39. Посадова інструкція Головного бухгалтера [Текст] : затверджена рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 07.09.2011р. № 63

40. Посадова інструкція заступника Головного бухгалтера [Текст] : затверджена рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 04.04.2012 р. №51.

41. Посадова інструкція інженера з охорони праці [Текст]: затверджено Постановою Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 26.02.2010 р. №16

42. Посадова інструкція старшого економіста відділу бухгалтерського обліку та звітності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 05.07.2010 р. № 71.

43. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Електронний ресурс] : затверджені постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03?test=XNLMf5x.qwJgeeKwZiZE5wFeHdlYAsFggkRbI1c.

44. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України [Електронний ресурс] : затверджені постановою Правління Національного банку України від 19.03.2003 р. № 124. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0353-03.

45. Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин [Електронний ресурс] : наказ, затверджений Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та

гірничого нагляду від 26.03.2010 р., № 65. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10.

46. Про ведення аналітичного обліку в установах ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 26.02.10 р. № 117.

47. Про відділ аналізу та управління ризиками ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 15.03.2013 р. № 35.

48. Про відділ бухгалтерського обліку та звітності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 24.12.2010 р. № 132.

49. Про відділ кредитування ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 18.02.2010 р. № 15

50. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04/conv.

51. Про інвестиційну політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 16.12.2011 р. № 125.

52. Про кредитування суб'єктів господарювання в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2012 р. № 159.

53. Про кредитування фізичних осіб в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2012 р. № 159.

54. Про критерії та умови прийняття забезпечення за кредитними операціями під час розрахунку резерву в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] :

положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 04.12.2012 р. № 144.

55. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV, із змінами та доповненнями. – Режим доступу: // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14.

56. Про облікову політику ПАТ АБ «УМОВНИЙ» на 2013 р. [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2012 р. № 158.

57. Про організацію бухгалтерського обліку та звітності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 20.07.2012 р. № 94.

58. Про організацію операційної діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 20.07.2012 р. № 94.

59. Про порядок оцінки фінансового стану та встановлення лімітів на банки-контрагенти ПАТ АБ «УМОВНИЙ» для проведення міжбанківських операцій [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 16.01.2013 р. № 7.

60. Про порядок оцінки фінансового стану фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 22.04.2013 р. № 51.

61. Про порядок оцінки фінансового стану юридичної особи (крім банку) в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 04.12.2012 р. № 144.

62. Про порядок управління кредитним ризиком ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 18.10.2012 р. № 98.

63. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості та інших фінансових активів

банку ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 25.12.2012 р. № 154.

64. Про порядок формування резерву за кредитними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 04.12.2012 р. № 144.

65. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12.

66. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за операціями ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з цінними паперами [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 29.12.2013 р. № 160.

67. Про проведення операцій по залученню та розміщенню міжбанківських кредитів та вкладів (депозитів) в національній та іноземній валютах в ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 11.03.2013 р. № 31.

68. Про службу внутрішнього аудиту ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Наглядової ради ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 14.06.2012 р. № 63.

69. Про стандарти внутрішнього аудиту ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Наглядової ради ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 20.07.2012 р. № 70.

70. Про фінансово-економічний відділ ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 18.06.2012 р. № 81.

71. Сідак, О. Кредитний ризик та формування банківських резервів в умовах фінансової кризи [Текст] / О. Сідак // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 5. – С. 6-8.

72. Сіухіна, К.М. Класифікація складових банківських резервів як об’єктів бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / К.М. Сіухіна. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2012_60/44.htm.

73. Скаско, О. І. Аналіз процедур формування резервів за кредитними операціямиО. [Електронний ресурс] / О. І. Скаско, О. Я. Ворожбит. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_ekon/2011_35/76.pdf.

74. Снігурська, Л. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2010-2011 роки [Текст] / Л. Снігурська // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 44-52.

75. Спяк, Г. І. Відображення кредитних операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності банку: методика і практика [Текст] / Г. І. Спяк // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 6. – С. 36-38.

76. Терещенко, О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці [Текст] / О. Терещенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 4– 9.

77. Технологічна картка надання й супроводження кредитних продуктів клієнтів фізичних осіб ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 25.07.2011 р.

78. Технологічна картка надання й супроводження кредитних продуктів клієнтів юридичних осіб та інших суб’єктів господарювання ПАТ АБ «УМОВНИЙ» [Текст] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ АБ «УМОВНИЙ» від 25.07.2011 р.

79. Типове положення про службу охорони праці [Електронний ресурс] : наказ, затверджений Державним комітетом України з нагляду за охороною праці від 15.11.2004 р. № 255. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04.

80. Хімчук, Г. О. Особливості формування резервів на можливі втрати з кредитних операцій банків України [Електронний ресурс] / Г. О. Хімчук. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2009_5_2/60.pdf.

81. Хімчук, Г. О. Формування резервів за кредитними операціями як реалізація процесів саморегулювання діяльності банків [Текст] / Г. О. Хімчук // Економічні науки : Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 10. – С. 114 – 118. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_2/114-118.pdf

82. Череп, А. В. Управління кредитним ризиком як фактор підвищення ефективності банківської діяльності [Електронний ресурс] / А. В. Череп, А. М. Ниценко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_23/2/cherep.pdf.

83. Базельский комитет по банковскому надзору. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: Уточненные рамочные подходы [Электронный ресурс] / Банк международных расчетов. – Июнь 2004. – Режим доступа : http://www.scribd.com/doc/40741717/Basel-2.

84. Большой экономический словарь: Экономика; Финансы; Бухучет; Налоги; Страхование; Маркетинг; Менеджмент; Управление [Текст] : словарь / сост. А. Б. Борисов. - Изд. 2-е, перераб. и доп.. - М.: Книжный мир, 2007. - 860 с. - ISBN 5-8041-0186-2.

85. Бычков, В. П. О банковских резервах [Текст] / В. П. Бычков, А. В. Бердышев // Банковское дело. – 2005. – № 4. – С.21-26.

86. ГОСТ 12.1.045-84 ССБТ. Электростатические поля. Допустимые уровни на рабочих местах и требования к проведению контроля [Електронний ресурс] : Система стандартов безопасности труда. – Режим доступу : http://www.vrednost.ru/121045-84.php.

87. Ильина, Л.В. Перспективная модель формирования резервов на возможные потери по проблемным ссудам [Текст] / Л. В. Ильина, А. А. Кованев // Банковские услуги. – 2009. – № 10. – С. 24-31.

88. Лаврушина, О. И. Банковское дело [Електронний ресурс] / О. И. Лаврушина. – Режим доступу : http://finance-finance.com/bankovskoe-delo-book/mejdunarodnaya-praktika-otsenki-kachestva.html.

89. Моисеев, Б. С. Интервальное резервирование: бережливый подход к расходованию капитала банка [Текст] / Б. С. Моисеева // Деньги и кредит. – 2010. – № 9. – С. 58-68.

90. Правление КМСФО выпустило проект стандарта по обесценению финансовых инструментов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pwc.ru/ru/ifrs/express/april-2013.jhtml.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розгляд сутності понять, що є складовими об’єкту дослідження

Таблиця А.1 – Визначення поняття «активні банківські операції»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	операції, що їх проводять банки із розміщення наявних фінансових ресурсів з метою пустити їх в обіг і одержати прибуток
Большой экономический словарь [84]	обліково-кредитні операції банків і банківські інвестиції, розміщення банком наявних у нього фінансових ресурсів з метою пустити їх в обіг і отримати прибуток. Найбільш розповсюджені форми подібних операцій: надання грошових коштів в кредит під проценти, вкладення в цінні папери, інвестиції у виробництво.
Фінансово-економічний словник [12]	операції банків щодо розміщення тимчасово вільних коштів, які є в їхньому розпорядженні, видаванням кредитів та купівлею цінних паперів чи іншого майна. Поділяються на обліково-позикові операції та банківські інвестиції (вкладення коштів у цінні папери, інвестування виробництва).
Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г., Коренєва О.Г. підручник «Банківські операції» [28]	операції, спрямовані на розміщення та використання наявних у банку власних та залучених ресурсів з метою одержання прибутку при раціональному розподілі ризиків за окремими видами операцій та підтриманні необхідного рівня ліквідності.
Вовчак О.Д., Рущишин Н.М., Андрейків Т.Я. підручник «Кредит і банківська справа» [9]	це операції з розміщення мобілізованих банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні засоби й товарно-матеріальні цінності.

Таблиця А.2 – Визначення поняття «можливі втрати за активними банківськими операціями»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	збитки – матеріальні витрати, протилежне прибутку
Банківська енциклопедія [1]	збитки втрачених можливостей – концепція, згідно з якою економічна вартість об'єкта, щодо якого існують потоки грошових коштів, залежить від співвідношення поточної ставки за інструментом та норми ринкової процентної ставки за подібними об'єктами.

Таблиця А.3 – Визначення поняття «банківський резерв»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	кошти комерційних банків, які вони зобов'язані зберігати у центральному банку для забезпечення своїх операцій частина банківського капіталу, призначена для компенсації кредитів, а також для страхування вкладів фізичних осіб
Большой экономический словарь [84]	кошти комерційних банків та інших кредитних інститутів, які вони зобов'язані зберігати в центральному банку в якості забезпечення деяких своїх операцій
Фінансово-економічний словник [12]	частина банківського капіталу, призначена для компенсації кредитів, повернення яких є сумнівним, та збитків від інших активних операцій комерційного банку, а також для страхування вкладів фізичних осіб (статутний, обов'язкові резерви, резерв страхування вкладів фізичних осіб, резерви компенсації збитків від активних операцій: загальний та спеціальний, резерв під знецінення цінних паперів та інвестиції, резерв під дебіторську заборгованість, резерв майбутніх витрат, платежів та збитків)
Банківська енциклопедія [1]	частина банківського капіталу, яку використовують для страхування (компенсації) кредитів, погашення яких ставиться під сумнів.
Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г., Коренєва О.Г. підручник «Банківські операції» [28]	фонд, призначений для покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів і позабалансових зобов'язань.

Таблиця А.4 – Визначення поняття «спеціальний резерв»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	спеціальний – призначений виключно для чого-небудь, який має особливе призначення.
Банківська енциклопедія [1]	резерви під втрати за активними операціями – резерви під можливі збитки від проведення активних операцій, які мають певну ймовірність виникнення. Суму таких резервів визначають як частину вартості негативно класифікованих активів, яку банк з певною мірою достовірності, на основі попереднього досвіду, може вважати втраченою і відтак відносить на витрати своєї дія-льності.

Таблиця А.5 – Визначення поняття «формування резервів»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	Резервування – спосіб забезпечення надійності об’єкта за рахунок використання додаткових засобів та можливостей
Большой экономический словарь [84]	Резервування – створення запасу ресурсів, резерву

Додаток Б

Стан формування резервів по банківській системі України з 01.01.2010 р. по 01.01.2013 р.

Таблиця Б.1 – Частка резервів за певними статтями активів у відповідному активі, % [10]

Показники	01.01.2010				01.01.2011				01.01.2012				01.01.2013			
	групи банків				групи банків				групи банків				групи банків			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Кошти в інших банках	4,59	6,33	1,58	3,40	10,80	2,12	1,04	1,94	9,40	5,16	0,94	1,27	4,62	5,96	2,21	3,95
Цінні папери в портфелі банку на продаж	5,04	8,64	7,52	8,24	1,32	4,96	8,99	2,45	2,23	4,58	4,33	2,97	2,88	4,97	1,78	3,80
Цінні папери, що утримуються до погашення	2,39	1,06	14,19	0,32	1,49	0,00	0,21	0,34	0,83	33,91	1,53	0,08	1,45	0,00	0,30	8,97
Кредити та заборгованість клієнтів	14,54	14,89	15,76	15,87	18,32	22,23	20,06	11,33	18,94	21,03	10,06	12,84	17,61	15,34	10,86	10,07
Інші фінансові активи	8,53	2,37	11,05	3,98	0,62	31,58	3,71	2,37	3,25	36,83	1,34	3,34	2,27	18,43	4,38	1,49
Інші активи	2,42	6,70	6,15	1,73	8,67	0,46	5,55	0,96	2,42	0,45	1,37	1,90	5,63	3,20	2,31	5,98

Таблиця Б.2 – Питома вага окремих статей активу в загальному обсязі активів, % [10]

Показники	01.01.2010				01.01.2011				01.01.2012				01.01.2013			
	групи банків				групи банків				групи банків				групи банків			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Кошти в інших банках	2,82	5,46	5,02	9,13	2,48	4,22	7,05	13,89	3,09	5,22	11,87	13,67	1,31	2,54	7,17	5,40
Цінні папери в портфелі банку на продаж	2,74	2,74	6,05	2,77	12,13	5,64	4,49	4,22	7,38	4,41	3,50	3,54	7,87	4,00	6,37	4,00
Цінні папери, що утримуються до погашення	1,11	0,47	0,36	0,67	2,01	0,16	1,40	0,42	1,20	0,19	0,48	0,56	0,39	0,09	0,43	0,22
Кредити та заборгованість клієнтів	86,79	74,24	76,82	74,63	83,43	75,67	73,85	63,57	80,94	77,40	63,50	63,29	75,29	75,01	62,16	68,09
Інші фінансові активи	3,64	2,65	0,94	3,99	13,57	6,62	1,97	1,90	3,94	6,29	5,70	2,95	5,34	10,00	6,72	4,54
Інші активи	1,15	0,43	0,53	0,78	0,32	3,06	0,73	1,14	0,57	3,51	1,03	1,21	0,37	0,28	0,58	0,53

Додаток В

Таблиця В.1 – Основні нормативно-правові акти, що регламентують процес формування резервів для покриття ризиків за активними операціями

№ з/п	Назва нормативного документа
1.	Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23
2.	Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481
3.	Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 03.10.2005 р. № 358
4.	Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України», затверджена постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280
5.	Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255
6.	Правила організації статистичної звітності, що подається до НБУ, затверджені постановою Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 124
7.	Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV
8.	Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління НБУ № 361 від 02.08.2004 р.

Додаток Г

Аналіз Звіту про фінансовий стан ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за період 01.01.2011 – 01.01.2013 рр.

Таблиця Г.1 − Динаміка та структура пасивів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Пасиви	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп росту, %		
	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
Зобов'язання	130559	59,29	162384	56,67	244866	66,22	31825	82482	114307	124,38	150,79	187,55
Власний капітал	89628	40,71	124177	43,33	124925	33,78	34549	748	35297	138,55	100,60	139,38
Усього пасивів	220187	100,00	286561	100,00	369791	100,00	66374	83230	149604	130,14	129,04	167,94

Таблиця Г.2 – Динаміка та структура власного капіталу ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013р.

Власник капітал	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп росту, %		
	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
Статутний капітал	77335	x	87335	x	121335	97,13	10000	34000	44000	112,93	138,93	156,90
Емісійні різниці	0	x	91	x	91	0,07	91	0	91	x	100,00	x
Незареєстровані внески до статутного капіталу	10000	x	34000	x	0	0,00	24000	-34000	-10000	340,00	0,00	0,00
Резервні та інші фонди банку	2625	x	2780	x	3009	2,41	155	229	384	105,90	108,24	114,63
Резерви переоцінки	5	x	5	x	5	0,00	0	0	0	100,00	100,00	100,00
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-337	x	-34	x	485	0,39	303	519	822	x	x	x
Усього власного капіталу	89628	x	124177	x	124925	100,00	34549	748	35297	138,55	100,60	139,38

Таблиця Г.3 – Динаміка та структура зобов’язань ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013р.

Зобов`язання	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп росту, %		
	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
1. Кошти банків	35500	27,19	27964	17,22	0	0,00	-7536	-27964	-35500	78,77	0,00	0,00
2. Кошти юридичних осіб, усього	23130	17,72	24452	15,06	120952	49,40	1322	96500	97822	105,72	494,65	522,92
у тому числі кошти юридичних осіб на вимогу	2985	2,29	24365	15,00	105602	43,13	21380	81237	102617	816,25	433,42	3537,75
3. Кошти фізичних осіб, усього	71294	54,61	109204	67,25	123121	50,28	37910	13917	51827	153,17	112,74	172,69
у тому числі кошти фізичних осіб на вимогу	6430	4,93	15207	9,36	13921	5,69	8777	-1286	7491	236,50	91,54	216,50
4. Відстрочені податкові зобов’язання	2	0,00	0	0,00	0	0,00	-2	0	-2	0,00	x	0,00
5. Інші фінансові зобов’язання	548	0,42	613	0,38	599	0,24	65	-14	51	111,86	97,72	109,31
6. Інші зобов’язання	84	0,06	150	0,09	194	0,08	66	44	110	178,57	129,33	230,95
Усього зобов’язань	130558	100	162383	100	244866	100	31825	82483	114308	124,38	150,80	187,55

Таблиця Г.4 – Динаміка та структура активів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Активи	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн.			Темп росту, %		
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн..	питома вага, %	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Грошові кошти та їх еквіваленти	15654	7,11	59327	20,70	33299	9,00	43673	-26028	17645	378,99	56,13	212,72
2. Кошти обов'язкових резервів банку в НБУ	213	0,10	267	0,09	436	0,12	54	169	223	125,35	163,30	204,69
3. Кошти в інших банках	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0	x	x	x
4. Кредити та заборгованість клієнтів, усього	194838	88,49	217068	75,75	326125	88,19	22230	109057	131287	111,41	150,24	167,38
4.1 у тому числі кредити та заборгованість юридичних осіб	192916	87,61	213582	74,53	322711	87,27	20666	109129	129795	110,71	151,09	167,28
4.2 кредити та заборгованість фізичних осіб	1922	0,87	3486	1,22	3414	0,92	1564	-72	1492	181,37	97,93	177,62
5. Цінні папери в портфелі банку на продаж	4326	1,96	4326	1,51	4326	1,17	0	0	0	100,00	100,00	100,00
6. Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0	x	x	x
7. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0	x	x	x
8. Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0	0,00	50	0,02	15	0,00	50	-35	15	x	30,00	x
9. Відстрочений податковий актив	0	0,00	9	0,00	9	0,00	9	0	9	x	100,00	x

Продовження таблиці Г.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10. Основні засоби та нематеріальні активи	4922	2,24	5225	1,82	5250	1,42	303	25	328	106,16	100,48	106,66
11. Інші фінансові активи	12	0,01	11	0,00	18	0,00	-1	7	6	91,67	163,64	150,00
12. Інші активи	222	0,10	278	0,10	313	0,08	56	35	91	125,23	112,59	140,99
Усього активів	220187	100,00	286561	100,00	369791	100,00	66374	83230	149604	130,14	129,04	167,94

Додаток Д

Аналіз Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід

Таблиця Д.1 − Динаміка фінансових результатів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за 2010 - 2012 рр.

№ з/п	Найменування статті	2010 р. тис. грн.	2011 р. тис. грн.	2012 р. тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.			Темп росту, %		
					в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
					2011	2012		2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Процентні доходи	49666	41820	56739	-7846	14919	7073	84,20	135,67	114,24
2.	Процентні витрати	(21692)	(20752)	(24728)	-940	3976	3036	95,67	119,16	114,00
3.	Чистий процентний дохід (Чисті процентні витрати)	27974	21068	31957	-6906	10889	3983	75,31	151,69	114,24
4.	Комісійні доходи	1590	2928	3544	1338	616	1954	184,15	121,04	222,89
5.	Комісійні витрати	(682)	(1086)	(389)	404	-697	-293	159,24	35,82	57,04
6.	Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	0	3	0	3	3	x	x	x
7.	Результат від операцій з іноземною валютою	210	65	121	-145	56	-89	30,95	186,15	57,62
8.	Результат від переоцінки іноземної валюти	2	50	40	48	-10	38	2500,00	80,00	2000,00
9.	Відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках	(16964)	(8667)	(18030)	-8297	9363	1066	51,09	208,03	106,28
10.	Відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів	0	0	0	0	0	0	x	x	x
11.	Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	0	9	0	9	9	x	x	x
12.	Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	0	0	0	0	0	0	x	x	x
13.	Відрахування до резервів за зобов'язаннями	0	0	0	0	0	0	x	x	x
14.	Інші операційні доходи	67	105	20	38	-85	-47	156,72	19,05	29,85
15.	Адміністративні та інші операційні витрати	(11651)	(13443)	(15975)	1792	2532	4324	115,38	118,84	137,11

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
16.	Частка в прибутку/(збитку) асоційованих компаній	0	0	0	0	0	0	x	x	x
17.	Прибуток (Збиток) до оподаткування	546	1020	1 300	474	280	754	186,81	127,45	238,10
18.	Витрати на податок на прибуток	(235)	(562)	(552)	327	-10	317	239,15	98,22	234,89
19.	Прибуток/(збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	0	0	0	0	0	0	x	x	x
20.	Прибуток (Збиток)	311	458	748	147	290	437	147,27	163,32	240,51
	ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД:									
21.	Переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	0	0	0	0	0	x	x	x
22.	Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів	0	0	0	0	0	0	x	x	x
23.	Результат переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків	0	0	0	0	0	0	x	x	x
24.	Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії	0	0	0	0	0	0	x	x	x
25.	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	0	0	0	0	0	0	x	x	x
26.	Інший сукупний дохід після оподаткування за рік	0	0	0	0	0	0	x	x	x
27.	Усього сукупного доходу за рік	311	458	748	147	290	437	147,27	163,32	240,51

Додаток Е

Таблиця Е.1 − Динаміка показників ефективності діяльності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» за 2010-2012 рр.

Показник	2010	2011	2012	Відхилення		
				2011 р. – 2010 р.	2012 р. – 2011 р.	2012 р. – 2010 р.
Вихідні дані, тис. грн.						
1. Середньорічний обсяг статутного капіталу, тис. грн.	74835	82335	104335	7500	22000	29500
2. Середньорічний обсяг балансового капіталу, тис. грн.	81973	106903	124551	24930	17649	42579
3. Середньорічний обсяг активів банку, тис. грн.	201803	253374	328176	51571	74802	126373
4. Середньорічний обсяг зобов'язань банку, тис. грн.	119831	146472	203625	26641	57154	83795
5. Чистий прибуток, тис. грн.	311	458	748	147	290	437
Коефіцієнти ефективності діяльності						
6. Прибутковість статутного капіталу, %	0,42	0,56	0,72	0,14	0,16	0,30
7. Прибутковість балансового капіталу, %	0,38	0,43	0,60	0,05	0,17	0,22
8. Прибутковість активів, %	0,15	0,18	0,23	0,03	0,05	0,07
9. Чиста процентна маржа, %	13,86	8,31	9,75	-5,55	1,44	-4,11
10. Чистий спред, %	8,80	6,05	7,04	-2,75	0,99	-1,76

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 − Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Показник	Умовні позначення	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	Відхилення		
					01.01.2012р. - 01.01.2011р.	01.01.2013р. - 01.01.2012р.	01.01.2013р. - 01.01.2011р.
Вихідні дані, тис. грн.							
1. Власний капітал	К	89628	124177	124925	34549	748	35297
2. Статутний капітал	СК	77335	87335	121335	10000	34000	44000
3. Зобов'язання	З	130559	162384	244866	31825	82482	114307
4. Загальні активи	А	220187	286561	369791	66374	83230	149604
Коефіцієнти фінансової стійкості							
5. Коефіцієнт надійності (р.1/р.3)	$К_{Н}$	0,69	0,76	0,51	0,08	-0,25	-0,18
6. Коефіцієнт фінансового важеля (р.3/р.1)	$К_{ФВ}$	1,46	1,31	1,96	-0,15	0,65	0,50
7. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів (р.1/р.4)	$К_{УК}$	0,41	0,43	0,34	0,03	-0,10	-0,07
8. Коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу (р.4/р.2)	$К_{МК}$	2,85	3,28	3,05	0,43	-0,23	0,20

Додаток И

Таблиця И.1 − Динаміка показників ділової активності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Показник	Умовні позначення	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	Відхилення		
					01.01.2012р. - 01.01.2011р.	01.01.2013р. - 01.01.2012р.	01.01.2013р. - 01.01.2011р.
Вихідні дані, тис. грн.							
1. Загальні пасиви	$П_{Заг}$	220187	286561	369791	66374	83230	149604
2. Зобов'язання всього	З	130559	162384	244866	31825	82482	114307
3. Строкові депозити	$Д_С$	85010	94085	124551	9075	30466	39541
4. Одержані міжбанківські кредити	$МБК_{ОД}$	8000	27964	0	19964	-27964	-8000
5. Кредитний портфель	КР	194838	217068	326125	22230	109057	131287
6. Загальні активи	$А_З$	220187	286561	369791	66374	83230	149604
7. Доходні активи	$А_Д$	199164	221394	330451	22230	109057	131287
8. Прострочені і безнадійні кредити	$КР_П$	248773	230993	26166	-17780	-204827	-222607
Коефіцієнти ділової активності пасивів							
9. Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів (р.2/р.1)	$К_{ЗК}$	0,59	0,57	0,66	-0,03	0,10	0,07
10. Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (р.4/р.1)	$К_{ЗМБК}$	0,04	0,10	0,00	0,06	-0,10	-0,04
11. Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (р.3/р.1)	$К_{ЗСД}$	0,39	0,33	0,34	-0,06	0,01	-0,05
12. Коефіцієнт активності використання залучених і запозичених коштів у доходні активи (р.2/р.7)	$К_{ЗДА}$	0,66	0,73	0,74	0,08	0,01	0,09
13. Коефіцієнт активності використання залучених і запозичених коштів у кредитний портфель (р.5/р.2)	$К_{ЗКР}$	1,49	1,34	1,33	-0,16	0,00	-0,16
14. Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель (р.3/р.5)	$К_{ДСКР}$	0,44	0,43	0,38	0,00	-0,05	-0,05
Коефіцієнти ділової активності активів							
15. Коефіцієнт рівня доходних активів (р.7/р.6)	$К_{ДА}$	0,90	0,77	0,89	-0,13	0,12	-0,01
16. Коефіцієнт кредитної активності (р.5/р.6)	$К_{КРА}$	0,88	0,76	0,88	-0,13	0,12	0,00
17. Коефіцієнт проблемних кредитів (р.8/р.5)	$К_{ПКР}$	1,28	1,06	0,08	-0,21	-0,98	-1,20

Додаток К

Таблиця К.1 − Динаміка показників ліквідності ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01. 2011 р. по 01.01.2013 р.

Показники	Умовні позначення	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	01.01.2012р. - 01.01.2011р.	01.01.2013р. - 01.01.2012р.	01.01.2013р. - 01.01.2011р.
Норматив миттєвої ліквідності (не < 20%)	Н4	166,11	149,80	27,85	-16,31	-121,95	-138,26
Норматив поточної ліквідності (не < 40%)	Н5	78,09	210,69	68,82	132,60	-141,87	-9,27
Норматив короткострокової ліквідності (не < 60%)	Н6	200,18	200,63	154,91	0,45	-45,72	-45,27
Коефіцієнт загальної ліквідності	$К_{ЗЛ}$	168,65	176,47	151,02	7,82	-25,45	-17,63
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку	$К_{ВЛА/РА}$	7,12	20,75	9,02	13,62	-11,72	1,90

Додаток Л

Аналіз спеціальних резервів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01. 2011 р. по 01.01.2013 р.

Таблиця Л.1 – Динаміка та структура резервів за активами ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

Пасиви	На 01.01.2011		На 01.01.2012		На 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп приросту, %		
	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	сума, тис. грн.	питома вага,%	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу	в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
Резерв під знецінення кредитів, всього	38716	99,66	29775	99,56	47483	99,82	-8941	17708	8767	-23,09	59,47	22,64
у тому числі резерви під знецінення кредитів, що надані юридичним особам	37166	95,67	28469	95,19	45736	96,15	-8697	17267	8570	-23,40	60,65	23,06
резерви під знецінення кредитів, що надані фізичним особам-підприємцям	87	0,22	23	0,08	92	0,19	-64	69	5	-73,56	300,00	5,75
резерви під знецінення кредитів, що надані фізичним особам на поточні потреби	1463	3,77	1283	4,29	1655	3,48	-180	372	192	-12,30	28,99	13,12
Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	131	0,34	131	0,44	84	0,18	0	-47	-47	0,00	-35,88	-35,88
Всього резервів за активними операціями	38847	100,00	29906	100,00	47567	100,00	-8941	17661	8720	-23,02	59,06	22,45

Таблиця Л.2 – Аналіз зміни спеціальних резервів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з 01.01.2010 р. по 31.12.2012 р., тис. грн.

Показники	2010	2011	2012	Темп росту, %		
				в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
				на 01.01.2011	на 01.01.2012	
Резерв під заборгованість за кредитами						
Залишок за станом на початок періоду	(39075)	(38716)	(29775)	99,08	76,91	76,20
(Збільшення)/зменшення резерву під знецінення кредитів	(16963)	(10005)	(18036)	58,98	180,27	106,33
Списання безнадійної заборгованості за кредитами за рахунок резерву	17322	18946	328	109,38	1,73	1,89
Залишок за станом на кінець періоду	(38716)	(29775)	(47483)	76,91	159,47	122,64
Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж						
Залишок за станом на початок періоду	(131)	(131)	(131)	100,00	100,00	100,00
(Збільшення)/зменшення резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	0	9	x	x	x
Списання безнадійної заборгованості за цінними паперами за рахунок резерву	0	0	38	x	x	x
Залишок за станом на кінець періоду	(131)	(131)	(84)	100,00	64,12	64,12

Додаток М

Таблиця М.1 – Внутрішньобанківські положення щодо формування та використання резервів за активними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

№ з/п	Назва документу
1.	Положення про облікову політику
2.	Кредитна політика
3.	Положення про інвестиційну політику
4.	Положення про порядок формування резерву за кредитними операціями
5.	Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за операціями ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з цінними паперами
6.	Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості та інших фінансових активів банку
7.	Положення про порядок управління кредитним ризиком
8.	Положення про кредитування суб’єктів господарювання
9.	Положення про порядок оцінки фінансового стану юридичної особи (крім банку)
10.	Положення про кредитування фізичних осіб
11.	Положення про порядок оцінки фінансового стану фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців
12.	Положення про критерії та умови прийняття забезпечення за кредитними операціями під час розрахунку резерву
13.	Про проведення операцій по залученню та розміщенню міжбанківських кредитів та вкладів (депозитів) в національній та іноземній валютах
14.	Положення про порядок оцінки фінансового стану та встановлення лімітів на банки-контрагенти
15.	Про здійснення операцій з цінними паперами
16.	Технологічні картки за відповідними операціями (надання й супроводження кредитних продуктів клієнтів юридичних осіб та інших суб’єктів господарювання, технологічна картка надання й супроводження кредитних продуктів клієнтів фізичних осіб)
17.	Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності
18.	Положення про ведення аналітичного обліку
19.	Положення про відділ бухгалтерського обліку та звітності, про фінансово-економічний відділ, про службу внутрішнього аудиту, про відділ аналізу та управління ризиками

Додаток Н

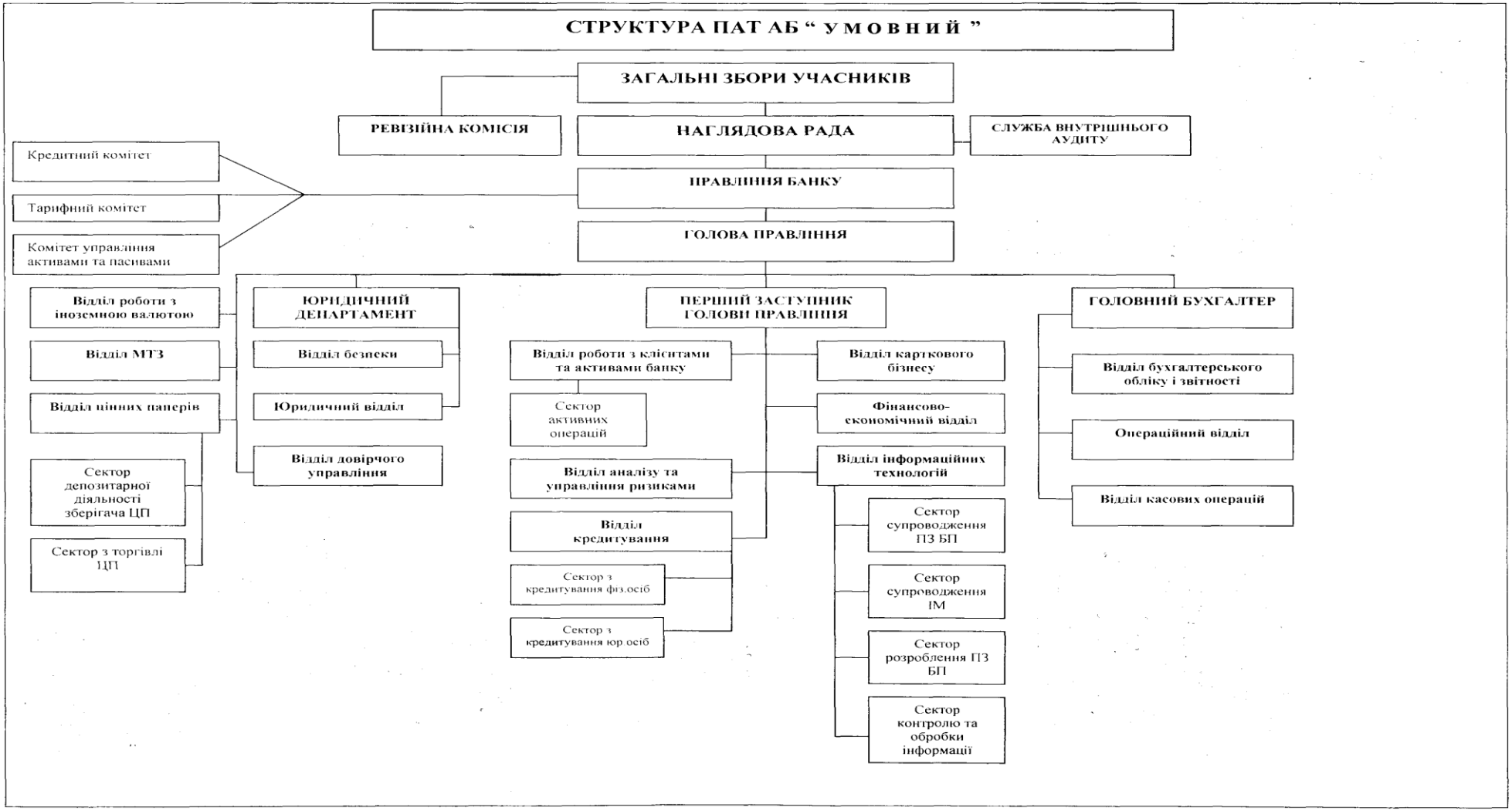

Рисунок Н.1 – Організаційна структура ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

Додаток П

Таблиця П.1 – Функції та завдання структурних підрозділів ПАТ АБ «УМОВНИЙ» у процесі формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями

Структурний підрозділ	Функції та завдання
1	2
Кредитний комітет	– приймає та затверджує рішення про кредитування; – має повноваження на здійснення кредитних операцій на суму кредиту до 10 000 000,00 грн.; – щомісячно оцінює якість активів та готує пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення; – затверджує рішення щодо категорії ризику кредитної операції, розрахункової суми резервів.
Правління банку	– затверджує рішення про кредитування; – має повноваження на здійснення кредитних операцій на суму кредиту від 10 000 000,00 грн. до 28 000 000,00 грн.; – здійснює управління поточною діяльністю банку, формування фондів, необхідних для статутної діяльності банку, несе відповідальність за ефективність його роботи; – приймає остаточне рішення про списання з балансу банку безнадійної кредитної заборгованості за рахунок спеціальних резервів.
Наглядова рада банку	– погоджує рішення про кредитування та списання з балансу банку безнадійної кредитної заборгованості за рахунок спеціальних резервів; – має повноваження на здійснення кредитних операцій на суму кредиту від 28 000 000,00 грн. до 71 000 000,00 грн.; – здійснює загальне керівництво діяльністю банку.
Відділ кредитування	– залучення до кредитування кредитоспроможних фізичних та юридичних осіб; – аналіз кредитоспроможності позичальників, визначення ступеня кредитного ризику та доцільності кредитування проекту; – формування кредитного портфелю з прийнятним рівнем ризику; – бере участь у перевірці майна, що пропонується у якості застави за кредитами (спільно з фахівцями служби безпеки); – ведення кредитних справ по наданим кредитам; – аналіз фінансового стану позичальників та якості обслуговування боргу на етапі супроводження кредитних проектів, забезпечення дотримання прийнятного рівня ризику протягом усього строку дії кредитних угод; – збирання, опрацювання, узагальнення, аналіз та оцінка інформації щодо стану кредитного портфелю, класифікація кредитного портфелю; – здійснення розрахунку резерву під кредитні ризики, підготовка та надання звітності щодо стану кредитного портфеля банку.

Продовження таблиці П.1

1	2
Відділ цінних паперів	– оцінка фінансового стану емітента цінних паперів; – розрахунок резерву за цінними паперами.
Відділ аналізу та управління ризиками	– розробка та використання методології вивчення та кількісної оцінки рівня банківського ризику, розробка моделі управління ризиком; – оцінка фінансового стану та розрахунок лімітів на банки-контрагенти; – розрахунок резерву за міжбанківськими кредитами; стрес-тестування кредитного портфелю.
Відділ бухгалтерського обліку і звітності	– забезпечує відображення в обліку створення та зміни спеціальних резервів; – здійснює контроль за правильністю визначення розміру резервів за активними банківськими операціями.
Фінансово-економічний відділ	– здійснює оцінку своєчасності та повноти формування резервів за активними операціями; – щомісячно аналізують показники динаміки за категоріями якості кредитів.

Додаток Р

Рисунок Р.1 – Складові внутрішньобанківського бухгалтерського контролю у ПАТ АБ «УМОВНИЙ»

Додаток С

Таблиця С.1 – Програма аудиторської перевірки кредитних операцій та взаємодії відділу кредитування з іншими структурними підрозділами

№	Питання аудиту	Термін проведення
1	Підготовка до проведення аудиторської перевірки.	
2	Аудит організації роботи кредитного підрозділу: – положення про відділ та посадові інструкції; – наявність документів, що регламентують роботу Кредитного комітету; – перевірка наявності інших внутрішніх нормативних документів.	
3	Перевірка порядку оформлення та надання кредитів: – надання кредитів; – забезпечення кредитів; – оформлення кредитних договорів та договорів застави; – видача кредитних коштів; – пролонгація кредитів.	
4	Облік кредитних операцій та порядок формування бухгалтерських документів по кредитних операціях.	
5	Перевірка класифікації кредитного портфеля, стану формування резервів за активними операціями	
6	Взаємодія відділу кредитування з іншими структурними підрозділами Банку.	
7	Аудит усунення недоліків за результатами попередніх перевірок.	
8	Формування аудиторського звіту.	

Додаток Т

Розділ VII. МЕТОДИКА ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ

Банк формує резерви для відшкодування можливих втрат за активними операціями та відображає їх на рахунках бухгалтерського обліку відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012р. № 23, Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», затвердженої постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481, Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженої постановою Правління НБУ від 03.10.2005 р. № 358, Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України», затвердженої постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280, інших нормативно-правових актів Національного банку України, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Внутрішніми документами, що визначають порядок формування та використання спеціальних резервів є Положення про порядок формування резерву за кредитними операціями в ПАТ АБ «УМОВНИЙ», Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за операціями ПАТ АБ «УМОВНИЙ» з цінними паперами, Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості та інших фінансових активів ПАТ АБ «УМОВНИЙ».

Банк має визнавати зменшення корисності фінансового активу, якщо є об'єктивне свідчення зменшення їх корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу, і така подія (або події) впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити. Банк здійснює аналіз доказів, що свідчать про зменшення корисності наданих кредитів на кожну дату балансу.

Основними подіями, що свідчать про зменшення корисності фінансового активу, можуть бути:

а) фінансові труднощі позичальника/емітента;

б) порушення умов договору (невиконання зобов'язань, прострочення сплати процентів або основної суми боргу);

в) висока ймовірність банкрутства або реорганізація позичальника/емітента;

г) надання банком пільгових умов з економічних або юридичних причин, пов'язаних з фінансовими труднощами позичальника, які банк не розглядав за інших умов;

ґ) зникнення активного ринку для фінансового активу внаслідок фінансових труднощів;

д) значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю.

Банк із метою визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов’язань здійснює оцінку ризику невиконання ним таких зобов’язань (тобто ризику того, що виконання боржником зобов’язання проводитиметься з перевищенням строків, передбачених умовами договору, або в обсягах, менших, ніж передбачено договором, або взагалі не проводитиметься) за всіма активними банківськими операціями (фінансові активи та дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку) та наданими банком фінансовими зобов’язаннями починаючи з дати визнання їх в обліку до дати припинення такого визнання.

Банк не формує резерв за цінним папером у разі відсутності ризику такого цінного папера (значення показника ризику цінного папера - 0,0).

Банк оцінює ризик невиконання боржником/контрагентом зобов’язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним, до встановленого строку подання статистичної звітності за формою № 10 (місячна) «Оборотно-сальдовий баланс банку», затвердженої відповідним нормативно-правовим актом Національного банку України.

Банк класифікує активи/надані фінансові зобов’язання (крім цінних паперів у портфелі на продаж, які внесені до біржового реєстру) за категоріями якості на підставі здійсненої ним оцінки фінансового стану боржника, стану виконання боржником зобов’язань за договором (стану обслуговування боргу) з урахуванням виду та умов активної банківської операції.

Банк, оцінюючи фінансовий стан боржника, визначає його кредито- та платоспроможність на підставі внутрішніх положень Банку і залежно від отриманих значень відносить боржника до відповідного класу. Банк здійснює оцінку стану обслуговування боргу боржником на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним.

Банк формує резерви за цінними паперами залежно від їх класифікації до відповідного портфеля, виду цінних паперів (боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком) та їх оцінки (за справедливою вартістю, за собівартістю або за амортизованою собівартістю).

Банк оцінює ризик за цінними паперами за результатами аналізу фінансового стану емітента, поточної вартості цінних паперів, грошових потоків і доходів за цінними паперами, а також усієї наявної в банку інформації про обіг відповідних цінних паперів на фондовому ринку.

Категорії якості:

I (найвища) - немає ризику або ризик є мінімальним;

II - помірний ризик;

III - значний ризик;

IV - високий ризик;

V (найнижча) - реалізований ризик.

Заборгованість за активами/наданими фінансовими зобов'язаннями, віднесеними до V категорії, є безнадійною.

Порядок визначення показника ризику активу в межах діапазонів, визначених для відповідних категорій якості активів/наданих фінансових зобов'язань здійснюється на підставі внутрішніх положень про порядок формування та використання резервів відповідних активів/наданих фінансових зобов'язань, у тому числі з урахуванням кредитної історії боржника, а також іншої інформації, що забезпечує об'єктивну оцінку подій та обставин, які можуть свідчити про наявність ризиків погашення боргу боржником із перевищенням строків, передбачених умовами договору, або невиконанням договірних умов.

Банк на звітну дату розраховує розмір резерву за кредитом, фінансовою дебіторською заборгованістю, строк погашення якої згідно з умовами договору перевищує три місяці, цінним папером, справедлива вартість якого не може бути визначена за даними оприлюднених котирувань цінних паперів, унесених до біржового реєстру, оціненими на індивідуальній основі як суму перевищення балансової вартості активу (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим активом.

Майбутні грошові потоки складаються із суми очікуваних платежів за основним боргом та процентами згідно з договором, суми прострочених платежів (основного боргу та процентів), суми коштів від реалізації застави згідно з відповідним договором (незалежно від ймовірності звернення стягнення на таку заставу) з урахуванням часу, необхідного для реалізації застави, та інших грошових потоків за наданим кредитом.

Загальна сума недисконтованих майбутніх грошових потоків, у тому числі грошових потоків від реалізації застави, не може перевищувати суми платежів, що передбачена кредитним договором.

Банк формує резерв за цінними паперами в портфелі банку на продаж, справедлива вартість яких визначається банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів, унесених до біржового реєстру, та за якими є ризик цінного папера, на суму накопиченої уцінки за цими цінними паперами на дату розрахунку резерву.

За фінансовою дебіторською заборгованістю, строк погашення якої згідно з умовами договору не перевищує трьох місяців, дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю, коштами, розміщеними в інших банках резерв розраховується за наступною моделлю:

$$Р = БВ – БВ х (1 – ПР),$$

де Р - сума резерву;

БВ - балансова вартість активу (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ПР - показник ризику активу.

Банк під час розрахунку резервів за кредитами, наданими юридичним особам (крім банків) та фізичним особам враховує прийнятне забезпечення, якщо воно надано на строк не менший, ніж строк користування активом з урахуванням коефіцієнту ліквідності.

Резерви формуються в тій валюті, в якій враховується заборгованість.

Суми сформованих резервів відображаються на наступних рахунках бухгалтерського обліку:

1590 «Резерви під заборгованість інших банків за кредитними операціями»

1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках»

2400 «Резерви за кредитами, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі»

2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі»

1890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками»

2890 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку»

3590 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку»

3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

1490 Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

3190 Резерви під знецінення фінансових інвестицій у портфелі банку на продаж

1491 Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

3290 Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення

3690 "Резерви за виданими фінансовими зобов'язаннями" (окремий аналітичний рахунок балансового рахунку).

В аналітичному обліку для кожного позичальника відкривається окремий аналітичний рахунок, на якому обліковується сума сформованого резерву.

Відрахування в резерви здійснюються за рахунок витрат Банку (у фінансовому обліку) на балансових рахунках:

7700 Відрахування в резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками

7701 Відрахування в резерви під заборгованість інших банків

7702 Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам

7703 Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж

7704 Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення

7705 Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку

7706 Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат

7720 Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника - юридичної особи, який відповідно до вимог законодавства України складає:

квартальну та річну фінансову звітність - не рідше ніж один раз на три місяці;

тільки річну фінансову звітність - не рідше ніж один раз на дванадцять місяців.

Банк визначає періодичність здійснення оцінки поточного фінансового стану боржника - фізичної особи самостійно з урахуванням стану обслуговування боргу, але не рідше ніж один раз на рік (або за результатами фінансового року).

Банк здійснює оцінку фінансового стану банку-боржника щомісяця протягом дії договору про надання кредиту

Банк здійснює оцінку фінансового стану емітента кожного разу під час укладання договору про придбання цінного папера (крім цінних паперів, унесених до біржового реєстру), а надалі періодичність оцінки фінансового стану визначається банком самостійно з урахуванням наявної в банку інформації про емітента та обіг відповідного цінного папера, але не рідше ніж один раз на квартал.

У разі необхідності, уточнення розмірів сформованого резерву під кредиті ризики здійснюється коригуючими проводками (сторнування/доформування). Якщо в наступних періодах після формування резерву за активом (крім акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що обліковуються банком у портфелі на продаж) або за наданими фінансовими зобов'язаннями сума резерву зменшується, то банк зменшує (коригує) попередньо сформований резерв за таким активом. Банк за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, що обліковуються банком у портфелі на продаж, залишає суму сформованого резерву незмінною, якщо в наступному звітному періоді зменшується ризик за цими цінними паперами. Рішення про відшкодування (списання) за рахунок резерву безнадійної заборгованості за основним боргом та нарахованих процентів та/або комісій приймається Правлінням Банку.

Банк має право відшкодовувати (списати) за рахунок резерву заборгованість, яка визначена безнадійною відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України, за умови, що за такою заборгованістю є прострочений платіж за основним боргом та/або нарахованими процентами, та/або комісіями більше 180 днів.

Додаток У

Таблиця У.1 – Графік розрахунку грошових потоків за кредитом Ковальова А.П. згідно з договором

Період	Дата	Кількість днів	Амортизована собівартість на початок	Визнання доходів			Грошові потоки		
				всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	всього	номінал	проценти
1	2	3	4= $(4+5-8)_{i-1}$	5= 4*((100 % + Іеф$_д$)^3 – 100 %)	6= (БВк$_{i-1}$-БВкі)*3*г$_д$	7= 5-6	8= 9+10	9= БВк/12	10= (БВк$_{i-1}$ -БВкі)*3*г$_д$
0	01.02.2013	x	x	x	x	x	-98800	-100000	x
1	28.02.2013	27	98800,00	2074,84	1918	156,81	10251	8333	1918
2	31.03.2013	31	90623,47	2188,45	2019	169,78	10352	8333	2019
3	30.04.2013	30	82459,92	1926,33	1776	150,38	10109	8333	1776
4	31.05.2013	31	74276,96	1793,70	1652	142,06	9985	8333	1652
5	30.06.2013	30	66085,69	1543,82	1421	123,05	9754	8333	1421
6	31.07.2013	31	57875,41	1397,62	1285	113,02	9618	8333	1285
7	31.08.2013	31	49655,10	1199,11	1101	98,02	9434	8333	1101
8	30.09.2013	30	41419,78	967,60	888	79,62	9221	8333	888
9	31.10.2013	31	33166,07	800,92	734	66,86	9067	8333	734
10	30.11.2013	30	24899,60	581,68	533	48,89	8866	8333	533
11	31.12.2013	31	16615,15	401,24	367	34,21	8700	8333	367
12	31.01.2014	31	8316,03	200,82	184	17,31	8517	8 333	184
Всього				15076,14	13876	1200	113876	100000	13876

Додаток Ф

Таблиця Ф.1 – Нормативно-правова база з питань ОПБНС (станом на 01.01.2013 р.)

№ з/п	Нормативно-правові акти, що повинні бути в установі	Відмітка про наявність	Відмітка про відповідність чинному законодавству	Висновки/ Коментарі
1	2	3	4	5
Основні нормативно-законодавчі акти і документи з охорони праці				
1	Закон України «Про охорону праці»	+	+	
2	Типове положення про службу охорони праці	+	+	
3	Положення про порядок розслідування нещасних випадків	-	х	у банку не здійснюється розслідування нещасних випадків
4	Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ № 1112 від 25 серпня 2004 року)	-	х	
5	Типове положення про навчання з питань охорони праці (Наказ Державного комітету України з охорони праці №15 від 26.01.2005 р.)	+	+	
6	Положення про розробку інструкцій з охорони праці	-	х	
7	Положення про медичний огляд працівників окремих категорій	+	+	
8	Перелік посад посадових осіб, які зобов’язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці	+	+	
9	Порядок розробки і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві	+	+	
10	Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту (Наказ Держгірпромнагляду від 24.03.2008 року № 53)	+	+	забезпечується лише персонал, що займається господарською діяльністю
11	Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці (Постанова Кабінету Міністрів України N 442 від 01.09.1992 року).	+	+	
12	Типове положення про комісію з питань охорони праці.	+	+	
13	Типове положення «Про кабінет охорони праці»	-	х	банком не передбачено
Нормативно-правові акти та проекти наказів з охорони праці				
14	Програма (текст) вступного інструктажу з охорони праці та тексти інструктажу на робочих місцях	+	+	
15	Положення про систему управління охороною праці (СУОП):	-	х	керуються Типовим Положенням про охорону праці
15.1	Перелік професій працівників, звільнених від проведення первинного, повторного і позапланового інструктажів (за погодженням з державним інспектором з нагляду за охороною праці).	-	х	передбачається, що всі працівники проходять вступний інструктаж
15.2	Перелік робіт, для виконання яких необхідний професійний відбір	-	х	проходять всі працівники

Продовження таблиці Ф.1

1	2	3	4	5
15.3	Перелік професій працівників, які повинні проходити попередній або періодичні медичні огляди.	+	+	
15.4	Перелік посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню та періодичну перевірку знань з питань охорони праці.	-	х	усі працівники проходять перевірку знань з питань охорони праці
15.5	Склад постійно діючої комісії з перевірки знань з питань охорони праці.	+	+	
	Накази			
16	Про затвердження Положення про систему управління охороною праці СУОП.	+	+	
17	Про затвердження Положення про проведення триступеневого адміністративно-громадського контролю у системі управління охороною праці закладу (установи)	-	х	
18	Про затвердження графіка проведення періодичних медоглядів працівників.	+	+	
19	Про затвердження комісії з перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб	+	+	
20	План локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій	+	+	
21	Журнали, які необхідно мати службі охорони праці			
21.1	- реєстрації нещасних випадків, що сталися з працюючими на виробництві (Форма Н-1, Н-5, НПВ)	-	х	не має відношення до банківської установи
21.2	- обліку повідомлень про нещасний випадок	-	х	у банку не здійснюється
21.3	- обліку професійних захворювань (отруєнь).	-	х	
21.4	- обліку об'єктів підвищеної небезпеки	-	х	
21.5	- реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці	+	+	
21.6	- реєстрації протоколів лабораторних досліджень умов праці (за потреби)	-	х	у банку не здійснюється
	Документи, які повинні зберігатись в службі охорони праці			
22	Інструкції з охорони праці (перші примірники)	+	+	
23	Акти розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій з працюючими на виробництві за формами Н-1, Н-5. НПВ	-	х	розслідування нещасних випадків у банку не проводиться
24	Акти розслідування професійних захворювань за формою П-4	-	х	
25	Карта обліку професійного захворювання (отруєння)	-	х	у банку не ведеться
26	Матеріали розслідування нещасних випадків (повідомлення), професійних захворювань (перші примірники)	-	х	розслідування не проводиться
27	Приписи органів державного нагляду, накази та заходи щодо їх виконання	-	х	у банку не ведуться
28	Приписи фахівців служби охорони праці	-	х	
29	План роботи служби охорони праці.	+	+	
30	Протоколи перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб підприємства.	+	+	
31	Комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, що передбачені колективним договором	+	+	
32	Матеріали аудиту охорони праці, у т. ч. атестації робочих місць за умовами праці на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці	+	+	

Додаток Х

Таблиця Х.1 – Акт перевірки стану охорони праці у ПАТ АБ «УМОВНИЙ» станом на 17 травня 2013 року

№ з/п	Найменування заходів з охорони праці	Відмітка про виконання (в балах)
1	2	3
1.	**Організаційні заходи**	
1.1	Виконання заходів, передбачених колдоговором	5
1.2	Наявність наказу про призначення відповідальних осіб за станом охорони праці в установі, в кабінетах та інших підрозділах	5
2.	**Забезпечення безпечного проведення виробничого процесу**	
2.1	Розміщення обладнання і його відповідність нормам охорони праці в приміщеннях.	4
2.2	Наявність і стан захисних пристроїв на обладнанні	4
2.3	Оформлення і ввід в експлуатацію по акту кабінетів, лабораторій, дільниць підвищеної безпеки і інших приміщень установ закладу.	5
2.4	Відповідність кабінету вимогам Правил.	4
3.	**Забезпечення повітряно-теплового режиму, нормальної освітленості і гігієни**	
3.1	Наявність паспорта на обладнання	5
3.2	Наявність паспортів на вентиляційні установки	5
3.3	Наявність графіку планово-попереджувального ремонту вентустановок і його виконання	2
3.4	Наявність акту СЕС по перевірці повітряно-теплового режиму	3
3.5	Наявність акту СЕС по перевірці освітленості приміщення	4
3.6	Наявність акту СЕС по перевірці на запиленість, загазованість.	3
3.7	Санітарний стан примі щень, кабінетів	5
3.8	Проведення паспортизації робочих місць за умовами праці з участю інструментальних замірів СЕС	3
4	**Безпечна експлуатація електрообладнання**	
4.1	Наявність електросхем для електрообладнання	5
4.2	Наявність допуску до роботи у електрика і співробітників, працюючих на електроустановках	5
4.3	Наявність акту перевірки контура захисного заземлення, грозозахисту, тощо	4
4.4	Наявність акту випробування опору ізоляції електропроводки.	5
4.5	Випробування індивідуальних захисних засобів.	4
4.6	Наявність журналу експлуатації електроустановок і електроосвітлення	5
5	**Пожежна безпека**	
5.1	Наявність планів евакуації. Проведення тренувань.	5
5.2	Наявність своєчасної зарядки вогнегасників	5
5.3	Наявність протипожежного обладнання і інвентаря відповідно до норм	5
6	**Пропаганда знань з охорони праці.**	
6.1	Проведення та оформлення інструктажів з охорони праці з працюючими	5
6.2	Наявність інструкцій з охорони праці, їх відповідність умовам роботи	5
6.3	Наявність інструкцій по охороні праці в кабінетах і підрозділах	3
6.4	Наявність плакатів, попереджувальних написів, стенда або куточка з охорони праці	5
6.5	Наявність кабінету охорони праці, безпеки життєдіяльності.	1
6.6	Наявність служби охорони праці відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону праці», «Типового положення про службу охорони праці»	5
7	**Забезпечення спецодягом і медобслуговуванням.**	
7.1	Забезпечення працюючих певних категорій спецодягом, спецвзуттям і засобами індивідуального захисту.	4
8	**Додержання трудового законодавства.**	
8.1	Правильність накладання дисциплінарних стягнень	3
8.2	Порядок ведення трудових книжок, їх облік і збереження	5
8.3	Дотримання режиму праці і відпочинку	5
8.4	Наявність правил внутрішнього трудового розпорядку посадових інструкцій (розділу в них Охорона праці)	5

Продовження таблиці Х.1

1	2	3
9	**Громадський контроль**	
9.1	Робота комісії з питань охорони праці, громадського інспектора з охорони праці, представника профспілк з питань охорони праці.	4
9.2	Розгляд питань по охороні праці на засіданнях профспілкового комітету	4

Додаток Ц

Таблиця Ц.1 – Показники стану виробничого травматизму та професійних захворювань

№ з/п	Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.
1	Середньорічне число працюючих, чол.	52	68	65
2	Кількість нещасних випадків всього: у тому числі: - з тимчасовою втратою працездатності; - з стійкою втратою працездатності; - з смертельним наслідком	0	0	0
3	Втрати працездатності від травм, дн	0	0	0
4	Кількість захворювань	7	18	11
5	Втрати працездатності через захворювання, дн	40	88	54
6	Коефіцієнт частоти (на 100 працюючих): - нещасних випадків; - захворювань (Кчз. = Nз. * 100 / Р)	- 0,14	- 0,26	- 0,17
7	Коефіцієнт тяжкості: - нещасних випадків; - захворювань (Ктз. = Тз. / Nз.)	- 0,77	- 1,29	- 0,83
8	Коефіцієнт втрати робочого часу (Кв. = Кч. * Кт.)	0,11	0,34	0,14

Додаток Ш

Рисунок Ш.1– План евакуації в ПАТ АБ «УМОВНИЙ»